

3/2019

Aikuiskasvatus

— RAJOJA RIKKOVA TIEDELEHTI

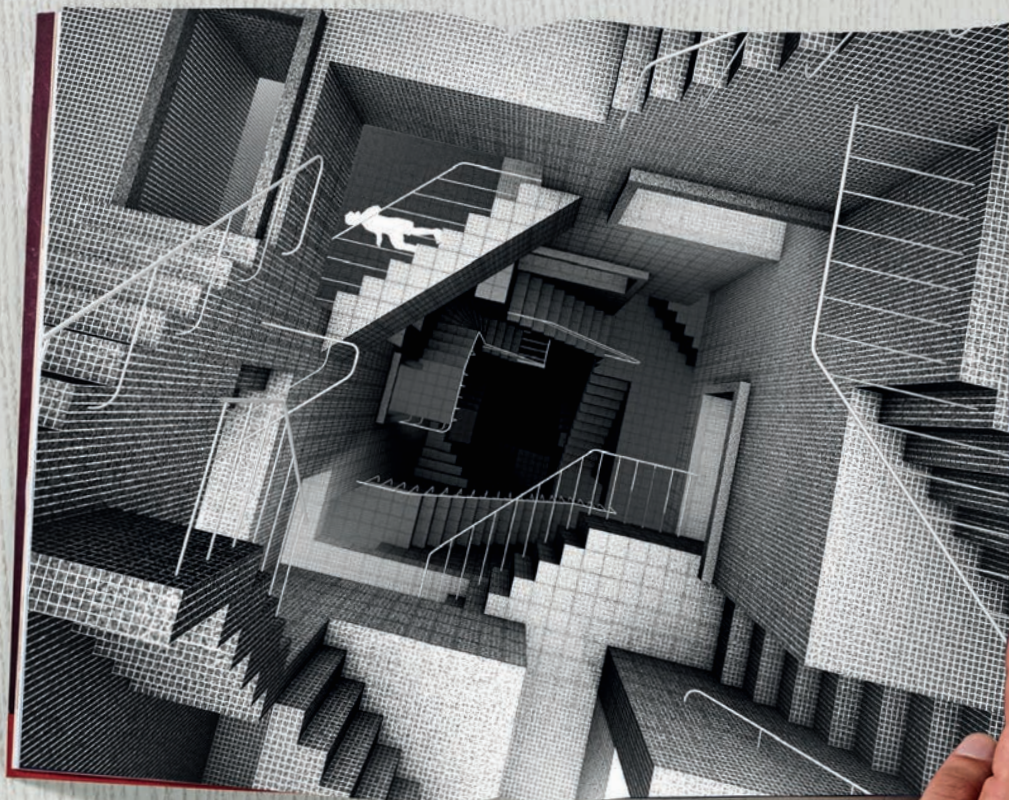
ARTIKKELI:

MILLAISEEN KANSALAI SUUTEEN
SENIORIEN PUUTYÖKURSSI
KASVATTA A? S. 182

NÄKÖKULMA:

TEKOÄLYSTÄ UUSI
KANSALAI STAITO S. 222

MENE JA TIEDÄ

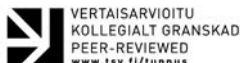
200 lehteä maailman avartamiseen.
Tutustu ja tilaa omasi.

JULKAISIJAT Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura PÄÄTOIMITTAJA Ulpukka Isopahkala-Bouret, KT, apulaisprofessori, Turun yliopisto, 050 501 7306, ulpukka.isopahkala-bouret@utu.fi TOIMITUS Terhi Kouvo, 0400 396 437, terhi.kouvo@kvs.fi TOIMITUSKUNTA Ulpukka Isopahkala-Bouret, Nina Haltia, Heikki Kinnari, Terhi Kouvo, Arto O. Salonen, Jani Siirilä, Piia Silvennoinen, Päivi Siivonen, Hanna Toiviainen ja Sanna Vehviläinen. GRAAFINEN SUUNNITTELU Johanna Höökkö, Viisto Design ISSN 0358-6197(painettu), 2490-0427 (verkkojulkaisu <https://journal.fi/aikuiskasvatus>) www.aikuiskasvatus.fi TIETOSUOJASELOSTE: <https://kansanvalistusseura.fi/yhteystiedot/tietosuojaseloste>.

SISÄLLYS

3/2019

3/2019

AIKUISKASVATUS-
TIETEELLINEN
AIKAKAUSLEHTI
3/2019, VOL. 39

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se julkaisee tieteellisiä artikkeleita, näkökulmia tutkimukseen, näkökulmia käytäntöön, näkökulmia politiikkaan sekä alan uutuuskirja-arvioita. Lehden tavoitteena on luoda edellytyksiä vuorovaikutukselle tutkimuksen ja käytännön välillä ja käytännön eri toimikenttien kesken. Lehti edistää humanistisia sivistysihanteita ja ekologisesti kestäväää kehitystä. Lehti edistää aikuiskasvatuksen uudistumista keskustelemalla aikuiskasvatuksen arvoperusteista, tavoitteista ja toimintaperiaatteista. Aikuiskasvatus saa tiedelehtitukea Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta. Artikkeleissa on refereekäytäntö.

Kansikuva: Daniel Leiviskä / Helsingin keskustakirjasto Oodi

PÄÄKIRJOITUS

Ulpukka Isopahkala-Bouret: Vaikutusvaltaa vain suurille? 180

ARTIKKELIT

■ *Annika Pastuhov & Petri Salo*: Kansalaisuus osallisuutena puutyökurssilla – Etnografinen tutkimus kansalaisopiston senioreiden kädentaitojen kurssilla 182

■ *Aila Pikkarainen, Päivi Hökkä, Katja Vähäsantanen, Susanna Paloniemi & Anneli Eteläpelto*: Ikääntyneet aikuiset kuntoutustyöntekijöiden puheessa – Työn kohteesta osallistuvaksi aikuiseksi? 194

■ *Emilia Lampi, Katja Vähäsantanen & Johanna Rantanen*: Uraohjaajien osaaminen ja haasteet työelämän murroksessa 208

NÄKÖKULMIA KÄYTÄNTÖÖN

Heini Ikävalko & Sanna Raiskio: Uutta kansalaistaitoa oppimassa – Tekoälyosaamisen äärellä 222

Nina Haltia & Mervi Lahtomaa: Toinen reitti yliopistoon – Millaisia polkuja aikuisille? 229

KIRJA-ARVIOT

Kaarina Mönkkönen, Taru Kekoni & Aini Pehkonen (toim.) (2019): Moniammatillinen yhteistyö – Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla (Sanna Juvonen) 238

Päivi Kupias & Raija Peltola (2019): Oppiminen työssä 240

Maria Ohisalo & Arno Kotro (toim.) (2019): Sinua on petetty – Kirjoituksia sukupuolten tasa-arvosta. (Erja Laakkonen) 243

Leena Ståhlberg (2019): Pienryhmäohjaajan opas (Jani Siirilä) 245

Michael Freeden (2019): Mitä on ideologia? (Jussi Onnismaa) 246

Tutkija liikkeessä 248

In memoriam 251

Summaries 252

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura tiedottaa 255

PÄÄKIRJOITUS

VAIKUTUSVALTAA VAIN SUURILLE?

PARHAILLAAN KEHITETÄÄN KANSALLISTA jatkuvan oppimisen toimintamallia. Tavoitteena on linjata käytänteitä ja kannusteita, joiden puitteissa aikuiset voivat kasvaa ja kehittyä elämänkulun eri vaiheissa. Miten aikuiskasvatuksen tutkijat osallistuvat tähän laajaan osaamisen kehittämistä ja aikuiskoulutusta koskevaan päätöksentekoon, vai osallistuvatko lainkaan? Uudistuksen valmistelu herättää kysymään, ketkä ovat vaikuttamassa aikuiskasvatuksen tulevaisuuteen.

Erityisesti taloustieteilijät näkyvät valtamediassa politiikan neuvonantajina, tutkijoina ja yritysconsultteina. Saksalainen sosiologi Jens Maesse on tutkinut tapaa, joilla suuret kauppakorkeakoulut, erityisesti niiden tohtorikoulutus, osallistuvat talouden asiantuntijaelitisiin vahvistamiseen.

VAIKUTUSVALTA EI OLE YKSILÖN OMINAISUUS, eikä se synny tyhjiössä. Yhteiskunnan suunnannäyttäjänä pidetyt huippuekonomistit tarvitsevat runsaasti taustajoukkoja. Siksi kaupallisella alalla tutkimusta, rahoitusta, akateemisia positioita ja palkkiota keskitetään strategisesti yhä suurempiin yksiköihin, jotka samalla velvoittavat tutkijoita yhä tiiviimpään yhteistyöhön, verkostoitumiseen ja yhteisjulkaisemiseen. Suuri mittakaava vahvistaa akateemista mainetta, joka puolestaan on avain yhteiskunnalliseen arvostukseen ja vaikuttamiseen.

Aikuiskasvatuksen tutkijoiden vaikutusvalta on perustunut toisenlaiseen toimintatapaan. Tutkijat ovat verkostoituneet vapaasti jakamiensa intressien ympärille ja vaikuttaneet järjestöissä, seuroissa ja muissa sivistysyhteisöissä. Tutkimusyhteistyö saa usein alkunsa kasvokkain tapaamisista. Yhdessä tekemistä on alalla paljonkin, mutta yhteiskunnallisen vaikuttamisen haasteina ovat yhteyksien sattumanvaraisuus ja tutkimuksen pirstaleisuus.

RUOTSALAISET AIKUISKASVATUKSEN PROFESSORIT Staffan Larsson ja Andreas Fejes ovat kartoittaneet aikuiskasvatuksen tutkimuskenttää sen perusteella, keiden tutkimuksia tiedeyhteisössä luetaan ja siteerataan. He puhuvat aikuiskasvatuksen ”näkyvästä kollegasta”, sillä alalla on paljon tutkijoita, joiden tutkimus jää vähäiselle huomiolle ja joihin ei juurikaan viitata.

”Näkymätön kollega” tarkoittaa Larssonille ja Fejesille myös tutkijoiden keskinäisten viittauskäytäntöjen, sitaatioindeksien ja rankinglistojen vaikutusvaltaa. Tekstien väliset yhteydet ovat toimijoita, jotka ottavat mukaan elitistisiin piireihin vain tunnetuimmat ja tunnustetuimmat tutkijat. Aikuiskasvatus tutkimuskohteenä ylittää tieteiden väliset rajat. Samalla sen tutkijat tulevat vahvistaneeksi omilla viittauskäytännöillään asiantuntijaeliitin olevan ”toisaalla”, kun he lähtökohteisesti hakevat tutkimuksilleen vahvistusta oman tieteenalansa ulkopuolelta.

SUUNNANNÄYTTÄJÄT TARVITSEVAT TAUSTAJOUKKONSA.

TUTKIMUKSEN MÄÄRÄN JA PAINOARVON kasvattamisen tärkeydestä, tiedon kumuloitumisesta ja kollektiivisuudesta kirjoitettiin *Aikuiskasvatuksessa* painokkaasti viitisen vuotta sitten. Professori Kai Hakkarainen kollegoineen (4/2013) tarkasteli siirtymää yhteisjulkaisuihin perustuvaan kollektiiviseen malliin kasvatustieteiden tohtorikoulutuksessa. Kasvatustieteilijöiden yhteiskunnallista näkyvyyttä ja tutkimuksen vaikuttavuutta vahvistamaan tarvitaan nykyistä suunnitelmallisempaa yhdessä tekemistä ja tietoisuutta julkaisufoorumien merkityksestä tieteelliselle prosessille.

”KYK-kollektiivi” Helsingin yliopiston silloisesta käyttäytymistieteellisestä tiedekunnasta vastasi Hakkaraiselle ja kollegoille (2/2014), että yhteisöllisyyttä ei tulisi valjastaa akateemisen kapitalismin palvelukseen. Tutkijan työn ensisijaisena tavoitteena ei tulisi pitää akateemisen kilvoittelun ja yhteiskunnallisen elitismin vahvistamista.

Kuinka sitten ratkaistaan yhtälö pienen mittakaavan, näkymättömien aikuiskasvatuksen tutkijoiden ja kaventuvien yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien välillä? Millainen rooli Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuralla (ATS) ja *Aikuiskasvatuksella* on väljästi ja vapaasti organisoituneen tiedeyhteisön voimien yhdistäjänä? Potentiaalia niillä olisi toimia alan yhteiskunnallisena äänitorvena nykyistä vahvemmin.

Ajallinen ulottuvuus tuo keskusteluun uuden näkökulman. Moni merkittävä aikuiskasvatuksen vaikuttaja on saavuttanut suuruutensa – myös viittausten

määrässä laskettuna – vasta vuosien kuluessa. Aikuiskasvatus palaa tutkimuksen perusteisiin marraskuussa Kasvatustieteen päivillä ”Klassikon paluu” -teemaryhmässä, jossa pitkän linjan akateemisia ja yhteiskunnallisia vaikuttajia nostetaan esiin tuorein silmin. Samalla löydetään uutta inspiraatiota ja viedään tulevaisuuden aikuiskasvatusta eteenpäin.

Ulpukka Isopahkala-Bouret

Lisää aiheesta:

Fejes, A. & Nylander, E. (toim.) (2019). *Mapping out the Research Field of Adult Education and Learning*. Lontoo: Springer.

Guttorm, H., Arvola-Orlander, A., Niemi, A.-M., Vaahtera, E., Mertanen, K., Tammi, T., Mononen-Batista Costa, S., Brunila, K., Kouhia, A., Paakkari, A., Kainulainen, V. & Ikävalko, E. (2014). Akateeminen kapitalismi ja kollektiivisuuksien paradoksaalisuudet tohtorikoulutuksessa. *Aikuiskasvatus* 34(2), 121–128.

Hakkarainen, K., Hytönen, K., Makkonen, J. & Lehtinen, E. (2013). Kollektiivista mallia voidaan soveltaa kasvatustieteiden tohtorikoulutuksessa. *Aikuiskasvatus* 33(4), 277–289.

Jatkuvan oppimisen kehittäminen (2019). Työryhmän väliraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:19. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-641-6>.

Kansalaisuus osallisuutena puutyökurssilla

Etnografinen tutkimus kansalaisopiston senioreiden kädentaitojen kurssilla

Kansalaisuuteen kasvattaminen on vapaan sivistystyön olennainen tavoite ja tehtävä. Kädentaitojen kurssilla kansalaisuus toteutuu merkityksellisenä ja monimuotoisena osallisuutena, sivistyksellisenä yhdessä tekemisenä ja toimimisena.

KANSALAIPOISTOJEN TOIMINTAAN osallistuu vuosittain noin 650 000 henkilöä, ja opetustunteja järjestetään pari miljoonaa. Kädentaidot ovat aineryhmistä suurin 23 prosentin osuudellaan (Kansalaisopistojen liitto 2018). Ikäihmiset ovat merkittävin ja yhä kasvava osallistujaryhmä (Saloheimo 2015, 34; Seppänen 2014). Kurseille kokoonnutaan viikosta ja usein vuodesta toiseen tekemään, olemaan ja oppimaan yhdessä.

Opistojen toiminnan laajuuteen nähden kurssi-toiminnasta, osallistumisen muodoista, erityispiirteistä ja merkityksistä on rajoitetusti tutkimustietoa. Onkin aiheellista kysyä: Mitä kursseilla tapahtuu? Mitä osallistuminen ja yhdessä toimiminen merkitsevät osallistujille?

Kansalaiseksi kasvattaminen on persoonallisuuden sivistämisen ja itsekasvatuksen ohella yksi vapaan sivistystyön, laajemmin pohjoismaisen kansansivistyksen, keskeisiä sivistyspyrkimyksiä (Niemelä 2011, 43). Ne kytkeytyvät aikamme merkittäviin yhteiskunnallisiin haasteisiin, edustuksellisen demokratian toimivuuteen, elämäntaitojen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen ja väestön ikääntymiseen.

Paneudumme artikkelissamme sivistyspyrkimykseen kansalaisuuden ja erityisesti osallisuuden näkökulmasta vapaan sivistystyön kurssimuotoisessa toiminnassa. Tutkimuskysymyksenä on, millä tavoin kansalaisuus ilmenee osallisuutena kansalaisopiston senioreiden puutyökurssilla. Koska vapaalle sivistystyölle ja kansalaisopistoille on määritelty kansalaiseksi

ETNOGRAFINEN LÄHESTYMISTAPA HAASTAA INSTITUTIONAALISEN JA AATEHISTORIAALISEN TARKASTELUTAVAN.

kasvattamisen tehtävä (Laki vapaasta sivistystyöstä, 632/1998), oletamme opistojen toteuttavan tätä tehtävää.

Tutkimme kansalaisuutta osallisuutena etnografisella tutkimusmenetelmällä. Pyrimme tunnistamaan puutyökurssilla tapahtuvan toiminnan ja siihen liittyvän osallisuuden kulttuurisia erityispiirteitä. Etnografinen kenttätyö toteutettiin senioreiden puutyökurssilla yhden kevätlukukauden aikana. Etnografinen lähestymistapa haastaa vapaan sivistystyön tutkimukselle ominaisen institutionaalisen ja aatehistoriallisen tarkastelutavan.

Tutkimme osallisuutta senioripuuseppien muodostamassa toiminnallisessa yhteisössä osallistujien omista lähtökohdista, kokemuksista ja niille antamista merkityksistä käsin. Hyödynnämme sivistystyön, kansalaisuuden ja osallisuuden tarkastelemisessa sekä Suomessa että Ruotsissa tehtyä aiempaa tutkimusta.

SIVISTYKSEN YHTEISÖLLISYYS

Sivistyksestä näyttäisi muodostuneen haaste, kun perustellaan ja organisoidaan vapaan sivistystyön toimintaa. Sivistystyössä 'sivistykseen' suhtaudutaan 1800-luvulta perittyinä reliikkinä, oman aikansa ylevänä ja elitistisenä ideaalina, joka ei kiinnity nykypäivään eikä ole merkityksellistä osallistujille 2010-luvulla. Sivistyksen merkitys demokraattisesti toimivan ja kansalaisuuteen nojaavan yhteiskunnan ylläpitämisessä on hapertunut (Bjurström 2013; Niemelä 2011, 42). Sen määrittelemisen ja toteuttamisen haasteellisuus johtuu käsitteen laaja-alaisuudesta, avoimuudesta ja dynaamisuudesta. Se esiintyy monina toisiaan täydentävinä sivistyskäsitteinä.

Vapaan sivistystyön toimija-ajattelijja Seppo Niemelä (2011, 44–45) määrittää sivistystä kolmen tekijän keskinäisyyden avulla. Ensimmäinen tekijä on ihminen, hänen 'sivistyskykyisyytensä' ja sen perustana olevat yksilölliset ominaispiirteet. Toinen tekijä muodostuu pedagogisesta vuorovaikutuksesta, jonka merkityksen oletetaan heikenevän iän ja itsekasvatuksen vahvistumisen myötä. Kolmas tekijä rakentuu ihmisen elinikäisestä vuorovaikutussuhteesta ympäristöön ja maailmaan, jossa "ihminen muokkaa ja määrittää aktiivisena toimijana itseään ja maailmaansa. Kasvatus on ulkoista vaikuttamista, sivistys itse tekemistä". (mt., 45.) Sivistystyön yhteisöllisyyden Niemelä kytkee dialogisiin työmuotoihin, vuorovaikutukseen ja keskusteluun. Näistä muodostuvan lähtökohdan hän nimeää 'hyvinvoinnin pedagogiseksi strategiaksi'. (mt., 49–50.)

Aikuiskasvatuksen tutkijat Petri Salo ja Juha Suoranta (2002, 12–13) tarkastelevat 'sivistyksellisyyttä' jälkimodernien arkielämän käytäntöjen kautta. Sivistyksellisyys perustuu niihin taitoihin ja sellaiseen toimintaan, joiden avulla ihminen oppii tuntemaan itsensä ja pitämään huolta itsestään, kanssaihmisistään ja omasta elinympäristöstään. Sivistyksellisyyteen kuuluu tiedollinen ulottuvuus. Ihmiset kykenevät muodostamaan kriittisen käsityksen yhteisistä asioista ja ottamaan niihin julkisesti kantaa. Sivistyksellinen aikuiskasvatus tukee osallistujia ja heidän muodostamiaan yhteisöjä, jotta he voivat lisätä, pitää yllä ja uudistaa elämäntaitojaan. Sivistyksellisyys on läsnäoloa, osallisuutta ja oppimista arkielämän moninaisissa toiminnoissa.

Kestävän kehityksen kysymyksiin perehtyneet Arto O. Salonen ja Maria Joutsenvirta (2018, 89–90) pohtivat, miten sivistyminen vaikuttaa jälkimateriaalisten arvojen jäsentämään yhteiskuntaan. Kansalaiset voimaantuvat osallisuuden ja itsensä toteuttamisen myötä merkityksellisessä ja tarkoituksenmukaisessa toiminnassa. Sivistyminen todentaa ihmisen käsitystä itsestään suhteessa maailmaan todellisuuksissa, joissa voi kokea ihmisenä olemisen arvokkuutta, elämän merkityksellisyyttä ja rohkeutta. Sivistymisen ydinkysymys koskee ihmisten välisiä suhteita ja kohtaamisia, joissa henkilökohtaiset kokemukset asettuvat sosiaaliseen yhteyteensä. Järki, tunteet, keho ja mielikuvitus antavat käyttövoimaa kohtaamisiin.

KANSANSIVISTYKSEN IDEAALIN MUKAISESTI OSALLISTUMISEN PITÄÄ OLLA VAPAAEHTOISTA.

KANSALAIUUUS OSALLISUUTENA VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ

Tarkastelemme kansalaisuutta sitoutuneena osallisuutena (*participatory conception*) ja osallisuuteen liittyvänä kokemuksena (*existential conception*) (Bagnall 2010), ja sivuutamme kansalaisuuden oikeuksia ja velvollisuuksia määrittävänä muodollisena statukse-
na. Osallisuuden kokemuksen myötä osallistujat voivat omaksua yksilöllisen ja yhteisöllisen identiteetin (Bagnall 2010; Koski & Filander 2012; Isin & Wood 1999; Korsgaard 2004).

'Osallisuus' on sivistyksen tavoin hankalasti määriteltävä käsite ja ilmiö. Kansalaisuus sosiaalisena osallisuutena on sidoksissa yhteisöihin kuulumiseen ja sosiaalisissa suhteissa toimimiseen. Osallisuus edistää elämänhallintaa ja ehkäisee syrjäytymistä, tukee ihmisten toimintakykyä ja antaa voimaantumisen kokemuksia. Yhteenkuuluvuuden kokemus on poliittisen osallisuuden edellytys. Se ulottuu edustuksellisessa demokratiassa välillistä vaikuttamista laajemmalle. Poliittinen osallisuus ilmenee kiinnostuksena yhteisiin asioihin ja niihin vaikuttamisena sekä erilaisissa toisiaan täydentävissä tehtävissä ja rooleissa (Maunu & Kiilakoski 2018, 113–114).

Kansalaisuus voidaan ymmärtää yksilöiden ja yhteisön väliseksi sopimukselliseksi tilaksi, jossa yhteisöllisyys muodostuu aktiivisuudesta, toiminnasta ja osallisuudesta. Kansalaisuus määrittyy yksilön ja yhteisön välisessä sosiaalisessa ja kulttuurisessa vuorovaikutuksessa ja ilmenee yhteisöllisenä toimintana (Bagnall 2010; Gustavsson 1995; Stenoien & Laginder 2015; Åberg 2008).

Pohjoismainen kansansivistysperinne tavoitteineen ja toimintamuotoineen perustuu ideaaliin, jossa kansalainen ymmärretään sivistystä

tavoittelevaksi ja siihen kykeneväksi yhteisön jäseneksi. Pohjoismaissa kansansivistyksellä on toiminnan muotoutumisesta lähtien ollut kansalaiskasvatuksellisia tehtäviä (Niemelä 2011; Tøsse 2009). Kansalainen (*medborgare*) haluaa ja kykenee omalla toiminnallaan yhdessä muiden kanssa vaikuttamaan sekä oman elämänpiirinsä että yhteiskunnan kehittämiseen. 'Sivistyksellisen kyvykkyyden' merkitys korostuu erityisesti yhteiskunnallisina murrosaikoina (Laginder, Nordvall & Crowther 2013).

Vapaassa sivistystyössä sivistyksellisen kyvykkyyden edistäminen on 2010-luvulla näyttäytynyt lähinnä instituutioiden kykyä palvella maksukykyisiä asiakkaita (Valkonen 2015). Elinikäisen oppimisen, aktiivisen kansalaisuuden ja osaamisen ylikansallisissa poliittisissa diskursseissa kansalaisuutta määrittävät kansalaisten puutteelliset valmiudet kohdata yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia haasteita (Koski & Filander 2013).

Osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen perustuva kansalaisuus edellyttää kansalaisten arkeen kiinnittyvien vastavuoroisten kohtaamisen tiloja ja sivistyksellisiä käytäntöjä, ei palvelutehokkuuden ja osaamisvajaiden korostamista. Kansansivistyksen ideaalin mukaisesti osallistumisen on oltava vapaaehtoista.

Pohjoismaissa kansalaisuuteen kasvattamista on määrittänyt vapauden ja yhteisöllisyyden ohella pyrkimys kasvatuksellisten mahdollisuuksien tasarvoon. Vapauden, yhteisöllisyyden ja tasa-arvon lähtökohtien ja ilmenemismuotojen tulee olla avoimia tulkinnoille ja uudelleen neuvoteltavissa (Rinne, Heikkinen & Salo 2006). Valmius perustella omia tulkintoja ja neuvotella niistä edellyttää kansalaiselta halua kehittää itseään ja arvioida omia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutuksia tarkasteltaessa itseluottamus, vastuuntunto, kriittinen ajattelu ja sosiaaliset taidot (aktiivisen) kansalaisuuden ulottuvuuksina jäävät kuitenkin opiske-
luinnostuksen, osaamisen kehittymisen ja oman hyvinvoinnin varjoon (Manninen & Luukannel 2008, 41–44).

Vapaalle sivistystyölle on ominaista periaatteellinen, toimintamuotoja määrittävä ja muokkaava jännite. Se muodostuu toiminnan perustan – sivistymistä, vapautta ja yhteisöllisyyttä korostavan ideaalin – ja toiminnan legitimointia koskevan yhteiskunnallisen

vastuun välillä. Legitimoinnin näkökulmasta kansalaisuuteen kasvattaminen ilmenee aktiivisen kansalaisuuden, ammatillisuuden ja osaamisen edistämisellä markkinalähtöisesti ja kustannustehokkaasti (Pellinen 2001; Valkonen 2015).

Vapaan sivistystyön tutkimuksessa kansalaisuuteen kasvattamista kuvataan toimintana, jota määrittää joko vuoropuhelu tai vastakkainasettelu kriittisten ja sopeuttavien päämäärien ja toimintamuotojen välillä (Manninen 2010; Tøsse 2009).

Kriittisesti tarkasteltuna toiminnan tulisi tukea sellaisten kansalaisryhmien tarpeita, jotka ovat hauskaita ja kykeneviä edistämään yhteisöllistä tai yhteiskunnallista muutosta. Käytännössä toiminnan kohderyhmä muodostuu ”kansalaisasiakkaista”, jotka hyödyntävät sivistyspalveluja yksilöllisistä lähtökohdistaan ja intresseistään käsin. Tämä suuntaus näyttäisi vahvistuneen viime vuosikymmeninä (Fejes, Dahlstedt, Olson & Sanderg 2018; Manninen 2010; Valkonen 2015; Wijkström 2012).

KANSALAIUUS VAPAAN SIVISTYSTYÖN TUTKIMUKSESSA

Vapaan sivistystyön eli kansansivistyksen tutkimus on ollut pääosin aatehistoriallista ja instituutiolähtöistä, ja sillä on perusteltu organisaatioiden tehtäviä ja tarvetta tai kuvattu niiden muutosta (Edquist 2015; Lang 2011; Sundgren 2012; Eloranta 2013; Valkonen 2015). Kansalaisuutta, osallisuuden toteutumista ja sen ilmenemismuotoja ei ole juurikaan tutkittu. Osallistumista on tutkittu lomake- ja haastatteluaineistojen avulla, siitä saatavien hyötyjen (Manninen 2018; Manninen & Meriläinen 2015) sekä osallistumisen tuottamien merkitysten näkökulmasta (Sundgren 2012; Laginder & Stenöien 2011).

Osallistumisella on sekä yhteiskunnallista että yhteisöllistä merkitystä. Vapaa sivistystyö tuottaa sosiaalista pääomaa, vahvistaa yhteisöllisyyttä ja edistää aktiivisen kansalaisuuden toteutumista (Manninen 2010 ja 2018). Kansalaiseksi kasvaminen ilmenee lähinnä osallistujien monipuolisena itsensä kehittämisenä (Poikela & Silvennoinen 2010, 208).

Ruotsalaisessa tutkimuksessa korostetaan usein osallisuuden ja yhteisöllisyyden merkitystä. Sivistys-

työn perinteinen työmuoto, opintopiiri, kuvataan sosiaalisena, poliittisena ja kasvatuksellisenä ideana ja käytäntönä, ja yhteisöllisen toiminnan kautta voidaan vaikuttaa omiin ehtoihin (Gustavsson 1995, 60). Osallistujille opintopiirit toimivat kuitenkin lähinnä itsensä toteuttamisen sekä harrastuksiin syventymisen sosiaalisena viitekehysenä ja resurssina. Kansalaisuuden ja demokratian edistämisen sijaan opintopiirit toimivat vastapainona työelämän haasteille ja luovat yksilöllisiä mahdollisuuksia etsiä elämän mielekkyyttä (Andersson & Laginder 2013; Sundgren 2012).

Myös eurooppalaisesta näkökulmasta tarkasteltaessa aikuisten omaehtoisissa opinnoissa (*non-formal, non-vocational adult education*) korostuu monipuolinen henkilökohtainen kasvu, ei perustaitojen vahvistaminen tai sosiaalisen kasvun edistäminen (Manninen 2017, 332).

Ruotsalaisten kansansivistyksen tutkijoiden Martin Lundbergin (2008) ja Anita Nordzellin (2011) tutkimukset poikkeavat sivistystyön tutkimuksen valtavirrasta. He ovat tarkastelleet vuorovaikutuksen muotoja ja sisältöjä ruotsalaisissa opintopiireissä deliberatiivisen demokratiateorian näkökulmasta ja etnometodologisella tutkimusotteella.

Tulokset osoittavat, että opintopiireissä käydyt keskustelut olivat avoimia, ja niissä kunnioitettiin erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Osallistujat pyrkivät luomaan yhteisen ymmärryksen siitä, miten opintopiiri muotoutuu ja miten yhteistä keskustelua pidetään yllä. Tutkituissa opintopiireissä toteutuivat osittain myös deliberatiivisuuden periaatteet, eli keskustelut olivat sisällöltään ja argumentoinniltaan vapautuneita, ja hyvin perustellut näkökulmat hyväksyttiin.

Osallisuus ja yhteisöllisyys perustuvat vuorovaikutukseen, yhdessä olemiseen ja toimimiseen. Kansalaisuus todentuu ihmisten välisissä merkityksellisissä kohtaamisissa ja tarkoituksenmukaiseksi koettuna toiminnassa, jossa on mahdollisuus toteuttaa itseä ”kanssalaisena” ja määrittää itsensä suhteessa ympäristöön ja maailmaan. Niemelän (2011, 45) näkemystä mukailien kansalaisena sivistyminen on merkityksellisessä yhteisössä tapahtuvaa itse tekemistä.

ANALYYSIN AVULLA TUOTETAAN NIIN KUTSUTTUA TIHEÄÄ KUVAUSTA.

ETNOGRAFIA PUUTYÖKURSSIN TUTKIMISESSA

Tarkastelemme kansalaisuutta osallisuutena etnografisen tapaustutkimuksen avulla. Etnografinen, osallistuva kenttätutkimus toteutettiin kansalaisopiston senioreiden puutyökurssilla (ks. myös Turunen 2015a; 2015b). Kenttätutkimuksen toteutti Annika Pastuhov (Annika), toinen kirjoittajista. Etnografia metodologiana mahdollisti senioreiden puutyökurssin kulttuuristen ja sosiaalisten erityispiirteiden systemaattisen tarkastelun.

Etnografisen tutkimuksen tulokset ovat kontekstisidonnaisia ja tulkinnanvaraisia. Inhimillisten toimintojen merkityksiä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään osallistumalla pitkäkestoisesti tutkimuksen kohteena oleviin sosiaalisiin käytäntöihin (Atkinson, Coffey, Delamont, Lofland & Lofland 2001). Osallistuvan havainnoinnin avulla kuvataan ja tulkitaan osallistujien toimintaa, heidän välistään vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita (vrt. Hammersley 2006). Analyysin kohteena on osallistujien välinen vuorovaikutuksellinen, yhteisiin ja jaettuihin kokemuksiin perustuva toiminta. Etnografinen analyysi rakentuu kenttämuistiinpanojen sekä kentällä vietetyn ajan tuottamien kokemusten ja muistikuvien varaan. Analyysin avulla tuotetaan niin kutsuttua tiheää kuvausta (*thick descriptions*, ks. Geertz 1973) kentän tapahtumista. Tiheä, analyttinen sosiaalisen toiminnan kuvaus jäsentää ja tekee tutkimuskohteena olevaa toimintaa ja kanssakäymistä ymmärrettäväksi myös ulkopuolisille (Hammersley 2006; Geertz 1973).

Kentälle pääsyn ensimmäisessä vaiheessa Annika otti yhteyttä paikallisen kansalaisopiston rehtoriin. Tavoite oli löytää kurssi, joka kokoontuisi säännöllisesti vähintään muutaman kuukauden ajan. Rehtorin ehdotti kädentaitojen kurseja. Oletus oli, että niillä osallistujien välinen vuorovaikutus ja yhteistyö olisi tiivistä ja vapaamuotoista, eli edellytykset tarkastella

osallisuuden ilmenemismuotoja olisivat mielekkäät.

Rehtori suositteli tutkimuksen kohteeksi senioreiden puutyökurssia. Annika otti yhteyttä puutyökurssin ohjaajaan, joka oli halukas ottamaan hänet mukaan kurssille. Ohjaajan myönteinen suhtautuminen tutkimukseen ja sen toteuttamistapaan vaikutti todennäköisesti myös osallistujien kiinnostukseen ja avoimuuteen. Toinen kentälle pääsyyn vaikuttanut seikka oli nähdäksemme se, että etnografi oli osallistujia huomattavasti nuorempi nainen, jolla ei juuri ollut merkittävää kokemusta puutöistä tai muista kädentaidoista.

Etnografian ilmeinen toiseus suhteessa ryhmän jäseniin mahdollisti asemoitumisen ”tietämättömäksi” (vrt. Hammersley & Atkinson 2007, 82), mikä osoitautui suotuisaksi lähtökohdaksi etnografiselle tutkimukselle ja osallistuvalla havainnoinnilla.

Ensimmäisessä tapaamisessa Annika kuvasi osallistujille tutkimuksen tarkoituksen ja toteuttamistavan sekä korosti osallistumisen vapaaehtoisuutta ja kurssin ja osallistujien anonyymiutta tulosten raportoinnissa. Tutkimuksen tarkoituksen hän kuvasi yleisenä kiinnostuksena puutyökurssin toimintaan ja sosiaaliseen kanssakäymiseen kurssilla. Osallistujilla oli mahdollisuus kommentoida ja kysyä tutkimuksesta – kuten koko kurssin ajan. Osallistujat pitivät tutkimuksen lähtökohdasta mielekkäänä ja totesivat spontaanisti, että ryhmä toimi heille tärkeänä sosiaalisena kohtaamispaikkana.

Kenttätutkimusta ja siihen sisältyvää havainnointia ja tulkintaa ohjasi pyrkimys tarkastella toimintaa ja kurssitapaamisiin liittyviä sosiaalisia käytäntöjä kansalaisuuden ja osallisuuden näkökulmasta. Orientoituminen toimi laveana viitekehäksinä etnografisen kenttätutkimuksen toteuttamiselle. Kurssin aikana ymmärrys kansalaisuudesta osallisuutena muotoutui osallistujien kanssa toimitaessa, kun etnografista tuli osa ryhmää ja sen yhteisöllistä toimintaa. Etnografi on väistämättä osallisena tutkimuskohteeseen liittyvien merkitysten tuottamisessa (Atkinson et al. 2001, 5; Hammersley 2006).

Etnografisen työskentelyn ja analyysin tavoite on ymmärtää tutkittavaa ryhmää ja sen toimintaa niiden omista kulttuurisista lähtökohdista käsin. Suhtautuminen etukäteen valittuun näkökulmaan,

ETNOGRAFIN ON OLTAVA AVOIN YLLÄTTÄVILLEKIN KULTTUURISILLE OMINAISPIIRTEILLE.

kansalaisuuteen osallisuutena, oli refleksiivinen. Etnografin on kyettävä olemaan avoin niillekin kulttuurisille ominaispiirteille, jotka eivät vastaa valittua näkökulmaa (vrt. Hammersley & Atkinson 2007, 3; Lappalainen 2007). Valittu näkökulma sekä tarkensi Annikan etnografista katsetta että tarkentui etnografisen havainnoinnin ja osallistujien kanssa tapahtuneen vuorovaikutuksen myötä.

Tutkimusaineisto koostuu kenttämuistiinpanoista ja äänitteistä. Kenttätöön lomassa ja aikana kirjoitettuja raakamuistiinpanoja muotoiltiin ja jäseneltiin tutkimuksen edetessä olennaisia kulttuurisia ominaispiirteitä kuvaileviksi teksteiksi ja edelleen tutkimusjulkaisuiksi (Turunen 2015a; 2015b; Pastuhov 2018).

Aineiston kerääminen, kenttämuistiinpanojen kirjoittaminen ja niiden analysointi kytkeytyivät tiiviisti toisiinsa. Kenttätöyöskentelyn tavoite oli sanoittaa puutyökurssilla tehtyjä havaintoja. Kenttätöyöskentelyn päätyttyä kirjoittaminen muuttui analyttisemmäksi, ja siinä tukeuduttiin kerronnallisuuteen ja asiayhteyksien punnitsemiseen. Etnografinen analyysi perustuu kenttämuistiinpanojen ja ääninauhoitteiden toistuvaan tarkasteluun, tutkimusintressin kautta ja havainnoitujen tapahtumien merkityksiä tulkiten (Hammersley & Atkinson 2007, 3).

SENIOREIDEN PUUTYÖKURSSI

Senioreiden puutyökurssin osallistujat kokoontuivat kolme kertaa viikossa entiseen armeijan varastoon kunnostettuun työpajaan. Annika osallistui etnografina puutyökurssille kaksi kertaa viikossa yhden kevätlukukauden ajan. Eläkeläisryhmässä oli 12 miestä ja yksi nainen, iältään he olivat 60–80-vuotiaita. Ryhmä oli kaksikielinen: puolet osallistujista oli suomenkielisiä, puolet ruotsinkielisiä. Suurella osalla osallistujista oli käsityöläis- tai työläistäustaa. Osa oli ollut mukana

ryhmässä useita vuosia, muutama lyhyemmän aikaa. Kurssin toiminta oli työpajatyypistä. Työtä valvoi ja ohjasi opiston palkkaama ohjaaja. Puutyökurssin toiminta kuvataan Annikan osallistuvan etnografin näkökulmasta ja kertomana.

Senioripuutyökurssilla

» Osallistuessani ensimmäistä kertaa kurssille esittelen itseni osallistujille joko yksittäin tai pienissä ryhmissä puutöiden tekemisen ohessa. Osallistujat kertovat omasta aloitteestaan ja ilmeisen mielellään minulle, millaista kurssille osallistuminen heidän mielestään on ja mitä se heille merkitsee. He korostavat useaan otteeseen sosiaalisen kanssakäymisen merkitystä. Sen takia he tulevat verstaalle kolme kertaa viikossa, vuosi toisensa jälkeen.

Silloin tällöin joku joutuu jäämään pois esimerkiksi vakavan sairauden takia, mutta toivuttuaan usein palaa ryhmään. Kun osallistujat tarvitsevat apua tai neuvoja, niitä sekä annetaan että tarjotaan. Osallistujat toteavat, että kaikki puheenaiheet ovat sallittuja. Minulle kerrotaan, että kaikki otetaan huomioon, ja jokainen pääsee ääneen. Tästä ollaan erityisen ylpeitä. Kaksikielisyys on tärkeä osa kanssakäymistä: se antaa osallistujien mukaan mahdollisuuden niin sanotun kielirajan ylittämiseen.

Ymmärrän jo ensimmäisellä osallistumiskerralla, että päästäkseni ryhmän jäseneksi ja löytääkseni oman paikkani siinä minun on ryhdyttävä tekemään puutöitä. Vastaan vältellen kysymykseen ”Kyllä kai sinäkin alat kohta tehdä jotain?” etten ole tehnyt puutöitä kouluvuosieni jälkeen. Spontaani vastaukseni kertoo omaksumastani tutkijan näkökulmasta, jonka turvin olin aikonut osallistua ainakin muutamalle kurssitapaamiselle pelkästään tarkkailemalla ja keskustelemalla.

Kun osallistujat toistavat kysymyksen toisen ja kolmannenkin kerran, vaihdan lähestymistapaa. Puutöiden välttelyn sijaan pyydän osallistujilta ehdotuksia, millaisia puutöitä minun kannattaisi tehdä. Tartun ensimmäisiin saamiini ehdotuksiin ja huomaan, että minulle esitellään monia materiaaleja ja annetaan käytännön neuvoja ja vinkkejä puutöiden tekemiseen. Ryhdyn puutöihin ja osallistun kurssin toimintaan.

PUUTYÖKURSSI ON SENIOREILLE PALKKATYÖN JATKE JA KORVIKE.

Omaehtoinen ja vastavuoroinen työprosessi

» Senioripuusepäät työskentelevät itsenäisesti ja omaan tahtiinsa valitsemansa puutyön parissa. Työn alla on niin pieniä korulippaita kuin suuria huonekaluja. Ryhmässä tehdään myös erilaisia korjaus- ja entisöintitöitä. Inspiraatioiden ja ideoiden lähteet ovat moninaiset. Ei ole tavatonta, että monella on työn alla samanlainen tai samankaltainen puutyö. Työskentelyssä näkyy selkeästi perinteisten puutyötekniikoiden vaikutus.

Työ alkaa usein materiaalin työstämisestä – käsittelemäton puu sahataan, höylätään ja liimataan valmisteilla olevan puutyön raaka-aineeksi – ja päättyy pintakäsittelyyn. Työn edetessä osallistujat avustavat toisiaan. Joskus apua pyydetään ja joskus sitä annetaan, kun tiettyssä työvaiheessa tarvitaan kolmatta kättä tai neuvoa materiaalin valinnassa ja sen työstämisessä.

Työskentelyn rytmiä ja etenemistä määrittävät erilaiset aikakäsitykset. Tasaisin väliajoin joku senioripuusepistä kääntyy puoleeni pieni virmistys kasvoiltaan ja toteaa, että ”meillähän ei ole mihinkään kiire”. Samalla on ilmeistä, että senioripuusepäät välttävät joutenoloa. He kiirehtivät monin eri tavoin tekemisissään. Kädentaitoa ja nopeutta arvostetaan, koska tämä osoittaa myös ammattitaitoa. Joskus saattaa syntyä pientä kiirettä, kun tekeillä oleva puuesine halutaan saada valmiiksi esimerkiksi sukulaisen syntymäpäiväksi. Kiireen vastapainoksi joku toteaa kuin ohimennen, että ”meillähän on koko loppuelämämme aikaa”. Puhe ajankulusta muistuttaa myös ihmisyyden perustavanlaatuisista kysymyksistä ja elämän rajallisuudesta.

Vahva työmoraali

» Senioripuutyökurssilla vallitsee vahva puutyön tekemisen moraalit. Kurssilaiset kehuvat toisiaan toteamalla esimerkiksi: ”Tuo kaveri tuossa on kova tekemään töitä.” Puutöiden tekemiseen suhtaudutaan

vakavasti. Niissä korostetaan huolellisuutta ja sitä pidetään hyveenä, oli työn alla millainen puuesine tahansa. Senioripuusepäät painottavat paitsi tekemisen tärkeyttä ja merkitystä kurssilla, myös aktiivisuutta kotioiloissa: ”Hyvä että jotakin tehdään, niin täällä kuin kotona.” Kurssille osallistuminen kanssakäymisen takia ilman puutöiden tekemistä ei tule kuuloonkaan, kuten itsekkin saan todeta.

Senioripuutyökurssi toimii osallistujille sekä palkkatyön jatkeena että korvikkeena. He suhtautuvat eläkkeeseen ”palkkana” ja kurssin vetäjään ”pomona”. Jos jollakulla ei juuri tietyllä hetkellä näytä olevan tekemistä, häntä kuvaillaan ”työttömäksi”. Kurssikerralta poissaolo määritellään ”lintsaukseksi”.

Kurssi näyttäytyy merkityksellisen ja mielekkään tekemisen, ei niinkään olemisen viitekehysenä. Se mahdollistaa kurssissa ja nuhteessa pysymisen: ”Jos ei tällaista paikkaa olisi [--] kyllä meistä monet on sen verran hermostuneen olisia äijjiä, niin piru vieköön, joko sitä kävis emännän kimppuun kotona tai aloittas oluen juonnin.”

Vahvasta työmoraalista huolimatta puutöiden tekemiseen ei liity minkäänlaista väkiväkisyyttä tai pakkoa, minkä voi selvästi aistia verstaan ilmapiirissä. Vapaan kurinalainen vuorovaikutus synnyttää ja pitää yllä kurssitovereihin kohdistuvaa kunnioitusta ja erilaisuuden hyväksyntää. Osallistujat kehuvat usein toistensa tekemisiä ja tekeillä olevia puuesineitä. Toisia neuvotaan ja autetaan tämän tästä.

Kurssin ainoa naispuolinen osallistuja on ryhmän tasavertainen jäsen. Hänen osaamistaan arvostetaan avoimesti. Yhteisön jäsenten välinen arvostus ja kunnioitus ilmenee myös kurssin kaksikielisyydessä. Kun ruotsinkieliset puhuvat suomea, kenellekään ei tule mieleen kiinnittää huomiota sanavalintoihin tai lauserakenteisiin. Tärkeintä on ymmärtäminen.

Esteettisyys ja säästeliäisyys hyveinä

» Puutöiden tekemisessä eivät painotu vain hyvin tehty työ ja siihen kuuluva työmoraali, vaan melko nopeasti voin todeta esteettisyyden merkityksen. Saan usein kuulla, miten jotakin tiettyä puulajia kehutaan hienoksi tai kauniiksi: ”Tämä on todella hienoa puutavaraa.” Työn alla olevaa puutavaraa

tutkitaan, ja samalla pohditaan lopputulosta. ”Kun tämän lopuksi viimeistelee öljyllä, siihen saa todella hienon pinnan” tai ”Tämän puun syistä muodostuu kaunis kuvio”.

Valmiita puutöitä tarkastellaan ja arvioidaan kuvaamalla niitä kauniiksi. Arvioilla on useita merkityksiä. Ryhmässä vallitsee selkeä yhteisöllinen yksimielisyys siitä, millainen lopputulos voidaan määrittellä kauniiksi ja hienoksi. Yhteisöllinen ja jaettu näkemys kiinnittyy puutyöperinteisiin ja hyväksi todettuihin käsityötekniikoihin. Ne toimivat sekä inspiraation lähteenä että puutyön tekemisen ja sen lopputulosten arvioimisen viitekehystenä.

Esteettisyyttä ei kuitenkaan tavoitella säästeliäisyyden kustannuksella. Puutöissä olennaista on käytännöllinen ongelmanratkaisu ja materiaalien säästeliäs käyttö. Puutavaraa pyritään käyttämään korostetun tarkoituksenmukaisesti. Se sahataan hyvin suunnitellusti, harkitusti ja tarkasti, niin että valmisteilla olevan esineen palat on työstetty mahdollisimman pienestä määrästä materiaalia.

Huumori ja vitsailu

» Huumori ja vitsailu ovat tärkeitä osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa. Ne rakentavat ja pitävät yllä yhteisöllisyyttä, eli toimivat sosiaalisen vuorovaikutuksen kittinä. Puutöiden tekeminen otetaan monessa mielessä tosissaan, mille huumori ja vitsailu ovat vastapainoa.

Vitsit ja työnteon lomassa esitetyt sutkautukset voivat aika ajoin olla hirtehiisiä mutta pysyvät senioripuutyöyhteisössä rakentuneen hyväksyttävyyden rajoissa. Vitsit eivät ole ilkeitä eivätkä loukkaavia. Ketään ryhmäläistä ei koskaan pilkata, eikä kenenkään kustannuksella pidetä hauskaa muuten kuin hyvän tahtoisesti. Itseen kohdistuvaan naljailuun ei saa suhtautua liian vakavasti, ja se on kestettävä oman paikan ja roolin ylläpitämiseksi yhteisössä.

Kokouksia kahvitauoilla

» Kahvitauot ovat olennainen osa puutyöverstaan toimintaa. Kaikki osallistuvat niille. Tästä pidetään yhteisöllisesti huolta. Vaikka tekeillä olisi pikaista

valmistumista odottava puuesine, tauolle on ehdittävä ainakin joksikin aikaa. Vuorovaikutuksen merkitys nousee esiin juuri kahvitauoilla.

Yksi osallistujista toimii useimmiten kahvitauojen epävirallisena puheenjohtajana ja kysyy aluksi: ”No, mitäs maailmalla on tapahtunut?” Kysymys aloittaa keskustelun, johon kaikki osallistuvat. Keskustelut koskevat sekä kaikkia koskettavia ajankohtaisia asioita että vanhoja muistoja. Tällä tavoin senioripuutyöyhteisö kiinnittyy maailman menoon mutta mennyttä ja ollutta kunnioittaen. Usein jo ensimmäisessä vastauksessa päädytään pohtimaan ajankohtaista paikallista, kansallista tai kansainvälistä poliittista asiaa.

Muita keskeisiä keskustelunaiheita ovat taloutta ja uusinta tekniikkaa koskevat kysymykset, ja niistä keskustellaan myös työn lomassa. Tämän tästä osallistujat päätyvät keskustelemaan siitä, mitä jokin sana tarkoittaa tai miten se käännetään toiselle kotimaiselle kielelle. Usein toistuvia puheenaiheita ovat lisäksi sairaudet, tutut, sukulaiset ja lastenlapset.

PUUTÖIDEN KANSALAIUUUS OSALLISUUTENA

Senioreiden puutyökurssi toimii omaehtoisena, epämuodollisena ja osallistujille merkityksellisenä työyhteisönä, jossa puutöiden tekemisellä on sekä väline- että itseisarvoa. Osallisuus näyttäytyy yhteisöllisenä toimintana, läsnä olemisena ja työelämästä tuttujen elämäntaitojen ylläpitämisenä. Sivistyksellisyys on toiminnallista ja yhteisöllistä ”itse tekemistä”, jonka avulla senioripuusepät pitävät huolta itsestään ja kurssitovereistaan. Puutyökurssin kulttuurisosi-aaliset erityispiirteet, esimerkiksi huolenpito, avuliaisuus, avoimuus, toisten arvostus ja suvaitsevaisuus, mahdollistavat vastavuoroisten kohtaamisten tilojen ja sivistyksellisten käytäntöjen syntyminen (vrt. Niemelä 2011, 44–50; Salo ja Suoranta 2002, 12–13).

Senioripuuseppien yhteisöön liittyminen ja siinä toimiminen edellyttävät, myös ulkopuoliselta tutkijalta, puutöihin ryhtymistä ja niiden tekemistä. Osallisuus on toiminnallista. Se näyttäytyy kiinnostuksena yhteiseen toimintaan osallistujien yksilöllisistä lähtökohdista käsin. Puutyökurssin kulttuuris-toiminnalliset erityispiirteet, eli ahkeruus, huolellisuus,

PUUTYÖKURSSI ON SENIOREIDEN HARRASTUSPERUSTAINEN, OMAEHTOINEN TYÖYHTEISÖ.

esteettisyys, tarkkuus ja säästeliäisyys, määrittävät sekä yhteisöllisyyden että toiminnallisuuden lähtökohdat ja reunaehdot.

Osallisuus toteutuu kahden toisiaan täydentävän roolin ja tehtävän kautta: senioripuusepät ovat sekä tarkkoja käsityöläisiä että tunnollisia työntekijöitä (vrt. Maunu & Kiilakoski 2018, 113–114). He osallistuvat puutöiden tekemiseen ja työpajan tuotantoprosesseihin omaehtoisesti ja omista lähtökohdistaan. He pyrkivät puutyöyhteisön jäseninä tekemään parhaansa, eli osoittamaan oman huolellisuutensa suhteessa käsityöläisperinteeseen sekä tunnollisuutensa osana työyhteisöä. Osallisuus puutyöyhteisössä on vahvasti sidoksissa hyödyksi olemiseen.

Puutyökurssin kansalaisuus näyttäytyy mahdollisuutena ja tarpeena pitää yllä työelämästä tuttuja ja merkityksellisiä yhdessä tekemisen tavoitteellisia tiloja. Se toteutuu osallisuutena mielekkäässä työnkaltaisessa toiminnassa, jossa puutöiden tekemisen eri muodot ovat yhtä arvokkaita. Kukin osallistuu puutöihin ominen kykijensä mukaan. Osallistujien erilaiset valmiudet ja tavoitteet ovat ryhmässä yleisesti tiedossa.

Puutyökurssin kansalaisuus kytkeytyy vahvasti tuotteliaisuuteen. Sen tavoitteita ei määritellä etukäteen. Tuotteliaisuus on avoin erilaisille tulkinnoille ja voi toteutua monin eri tavoin. Se näyttäytyy itseisarvona ja luo merkitysjatkon työelämästä eläkkeelle. Tuotteliaisuus mahdollistaa osallisuuden ja merkityksellisuuden kokemuksen puutyökurssin muodostamassa ”työyhteisössä”.

Senioripuusepät muodostavat tiiviin vuorovaikutuksellisen yhteisön. Sen yhteisölliset rituaalit koostuvat huumorista ja vitsailusta sekä kahvitauoilla käydyistä keskusteluista. Näissä opintopiiriä muistuttavissa keskusteluissa paneudutaan maailman menoon ja tilaan sekä ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin osallistujien omista elämäkokemuksista ja elämän-

piiristä käsin. Kahvitauot voi tulkita myös työelämästä mallinsa saaneina tauon ja kohtaamisen paikkoina. Ne toimivat yhdessä luotuna tilana, jossa ”harrastustyö” peilautuu ja saa merkityksensä suhteessa osallistujien eläkearkeen, sen haasteisiin ja merkityksellisyyteen.

Senioripuuseppien kansalaisuus kansalaisopiston kurssilla on sivistyksellistä, yhdessä tekemiseen ja toimimiseen perustuvaa kansalaisuutta. Toiminnallinen osallisuus tukee senioripuuseppiä elämäntaitojen, kuten itseluottamuksen, vastuuntunnon ja sosiaalisten taitojen, ylläpitämisessä ja uudistamisessa. Senioripuusepät luovat toiminnallaan yhteisöllisen tilan ja yhteisesti jaetun kokemuksen. He toimivat aktiivisessa kasvatuksellisessa vuorovaikutussuhteessa ja määrittävät toimintansa myötä itseään ja yhteisöään suhteessa ympäröivään maailmaan omista kokemuksistaan ja lähtökohdistaan käsin (Manninen & Luukkainen 2008, 41–44; Salo & Suoranta 2002, 12–13).

POHDINTA

Olemme tarkastelleet kansalaisuutta ja sen ilmene- mismuotoja osallisuuden näkökulmasta kansalaisopiston puutyökurssilla. Aiemmasta vapaan sivistystyön tutkimuksesta poiketen emme ole tutkineet toiminnan tavoitteita ja tehtäviä vaan osallistujien vuorovaikutuksellista toimintaa. Etnografisen tapaustutkimuksen avulla pyrimme osallistumaan laajempaan keskusteluun aikamme perustavista haasteista, jotka ovat sidoksissa sekä demokratian että kansalaisuuden toteutumiseen.

Senioreiden puutyökurssi toimi harrastusperustaisena ja omaehtoisena ”työyhteisönä”, jossa puutöiden tekeminen ja yhteisöllisyys määrittivät toisiaan. Osallistujat samaistuivat osallisuutensa kautta heille tuttuun ja merkitykselliseen tuotteliaan työntekijän rooliin ja ideaaliin. Senioripuuseppien omanarvontunto ja puuseppänä toimimisen merkitys rakentuvat harrastustyön yhteisölliselle perustalle. Tämän yhteisöllisyyden hyveet ovat tuttuja modernista työetiikasta (Watson 2003, 175).

Puuseppien tiiviissä yhteisössä ja yhteisöllisessä harrastustyössä korostuivat työn itseisarvo ja sen haasteellisuus, itsensä toteuttaminen sekä uuden oppiminen. Harrastustyön imu ilmeni puutöihin

uppoutumisena ja niille omistautumisena sekä kokemuksina puutöiden merkityksellisyydestä ja haasteellisuudesta (Rintamäki 2016, 32, 34). Puutyökurssi toimi osallistujille (työ)elämän jatkumona ja elämän merkityksellisyyden peruskivenä. Se tarjosi mahdollisuuden saada etäisyyttä eläkeläisarjen rutiineihin ja haasteisiin (vrt. Laginder & Stenoien 2011).

Yhteinen kiinnostuksen kohde sekä yhdessä tekeminen ja oppiminen pitivät senioripuuseppäryhmän koossa ja toiminnallisena ja loivat sivistymisen puitteet merkitykselliseksi koetussa toiminnassa (Savolainen & Joutsenvirta 2018, 89–90). Kansalaisopiston puutyökurssi tarjosi tilan omaehtoiselle sivistymiselle ja yhteisölliselle toiminnalle (Niemelä 2011, 44–45) samanmielisten seurassa. Puutyöpajassa oli mahdollista harjoittaa sellaisia sivistyksellisiä taitoja ja toimintoja, joiden myötä osallistujat kykenivät pitämään huolta sekä itsestään että toisistaan (vrt. Salo & Suoranta 2002, 12–13).

Kansalaisopiston puutyökurssin luoman osallisuuden merkityksen voi tulkita vaihtoehdoisen elämänhallinnan tavoitteluksi. Vapaan sivistystyön osallisuuden voi näin tulkita tietynlaiseksi vaihto- ja omaehtoiseksi kansalaisuudeksi, jonka mahdollistaa mielekäs toiminta (vrt. Maunu & Kiilakoski 2018, 113–114). Osallistuminen, osallisuus ja kansalaisuus ovat vastapainoa kurssin ulkopuoliselle elämälle, mikä on havaittu aiemmassakin vapaan sivistystyön tutkimuksessa (esim. Andersson & Laginder 2013; Sundgren 2012). Kriittisessä katsannossa vapaan sivistystyön tulisi pyrkiä edistämään ja tukemaan muutosta (vrt. Manninen 2010; Salo & Suoranta 2002; Tøsse 2009). Kriittisestä näkökulmasta näyttäisi muodostuneen yhä useammin poikkeus (ks. Fejes ym. 2018; Manninen 2010).

Senioreiden puutyökurssilla osallisuus on sekä sosiaalisissa että toiminnallisissa mielessä sopeuttavaa. Senioripuuseppät muodostavat kiinteän yhteisön, jossa yhteiset näkökulmat, toiminta ja tavoitteet syvennyvät eivätkä juurikaan tule haastetuiksi. Sopeutuva ja

sopeuttava toiminta on kuitenkin omaehtoista, ja osallistumisen voi tulkita voimaannuttavan osallistujia. Puutyökurssille osallistumista voi siten pitää myönteisenä vapautena, vapautena johonkin (Tuomisto 2003, 48–49). Aiemmassa vapaan sivistystyön tutkimuksessa myönteistä vapautta on tarkasteltu mahdollisuutena vaikuttaa omaan osallistumiseen (Larsson 2001; Åberg 2008).

Senioripuusepille osallistuminen tarjosi mahdollisuuden toimia ja olla osallisia puutyöyhteisössä, eli se oli vapautta passiivisesta ja toimettomasta eläkeläisyydestä. Vapaus toteutuu senioripuuseppien vuorovaikutuksellisessa ja yhteisöllisessä toiminnassa. Se perustuu omaehtoiseen valintaan osallistua itselle mieleisen aihepiiriin opintoihin ja ilmentää siten kansalaisuutta vapaa- ja omaehtoisena osallisuutena (vrt. Bagnall 2010; Gustavsson 1995; Stenoien & Laginder 2015; Åberg 2008).

Vapaan sivistystyön tarkastelu toimintalähtöisesti on mielekäs ja tarpeellinen lähtökohta vapaan sivistystyön jatkotutkimukselle. Olisikin toivottavaa, että vapaan sivistystyön tutkimus valottaisi yhä kattavammin sekä sivistyksellistä toimintaa sen eri ilmenemismuodoissa että osallistumiseen sisältyviä osallisuuden ulottuvuuksia.

ANNIKA PASTUHOV
KT, tutkijatohtori
institutionen för beteendevetenskap och lärande
Linköpings yliopisto

PETRI SALO
KT, professori
fakulteten för pedagogik
och välfärdsstudier
Åbo Akademi, Vaasa

- Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., & Lofland, L. (2001). Editorial introduction. Teoksessa Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L. (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 1–7.
- Andersson, E., & Laginder, A.-M. (2013). Dimensions of Power. The Influence of Study Circles. Teoksessa Laginder, A.-M., Nordvall, H. & Crowther, J. (toim.) *Popular Education, Power and Democracy. Swedish Experiences and Contributions*. Leicester: NIACE, 99–121.
- Bagnall, R. G. (2010). Citizenship and belonging as a moral imperative for lifelong learning. *International Journal of Lifelong Education* 29(4), 449–460. <https://doi.org/10.1080/02601370.2010.488812>.
- Bjurström, E. (2013). Bildning och demokrati. Teoksessa Bjurström, E. & Harding, T. (toim.) *Bildning och demokrati: nya vägar i det svenska folkbildningslandskapet*. Stockholm: Carlsson, 11–119.
- Edquist, S. (2015). Det pragmatiska folkbildningsbegreppet. Teoksessa Rydbeck, K. & Nordvall, H. (toim.) *Perspektiv på folkbildning. Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete*. Linköping: Mimer, 17–41.
- Eloranta, L. (2013). *Innovation in on-formal adult education organisation – multi-case study in four adult education centres*. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 519. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology.
- Fejes, A., Dahlstedt, M., Olson, M. & Sandberg, F. (2018). *Adult Education and the Formation of Citizens. A Critical Interrogation*. Oxon: Routledge.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gustavsson, B. (1995). Att tänka om folkbildningsiden. Teoksessa Bergstedt, B. & Larsson, S. (toim.) *Om folkbildningens innebörder – nio försök att fånga en företeelse*. Linköping: Mimer, 59–81.
- Hammersley, M. (2006). Ethnography: problems and prospects. *Ethnography and Education* 1(1), 3–14. <https://doi.org/10.1080/17457820500512697>.
- Harding, T. (2011). Learning democracy in a Swedish gamers' association: Representative democracy as experiential knowledge in a liquid civil society. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 2(2), 135–149. <https://doi.org/10.338/rela.2000-7426.rela0042>.
- Isin, E. F. & Wood, P. K. (1999). *Citizenship and Identity*. London: Sage.
- Kansalaisopistojen liitto (2018). <https://kansalaisopistot.fi/kansalaisopistot-pahkinankuussa> (11.12.2018).
- Korsgaard, O. (2004). Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse – en introduktion. Teoksessa Korsgaard, O. (toim.) *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet, 5–10.
- Koski, L. & Filander, K. (2013). Transforming Causal Logics in Finnish Adult Education: Historical and Moral Transitions Rewritten. *International Journal of Lifelong Education* 32(5), 583–599. <https://doi.org/10.1080/02601370.2012.740689>.
- Laginder, A.-M., Nordvall, H. & Crowther, J. (2013). Introduction. Teoksessa Laginder, A.-M. Nordvall, H. & Crowther, J. (toim.) *Popular Education, Power and Democracy. Swedish Experiences and Contributions*. Leicester: NIACE, 3–13.
- Laginder, A.-M. & Stenøien, J. M. (2011). Learning by Interest: Experiences and Commitments in Lives with Dance and Crafts. *Vocations and Learning* 4(2), 151–167. <https://doi.org/10.1007/s12186-011-9055-8>.
- Laki vapaasta sivistystyöstä (1998). www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632 (17.4.2019).
- Lang, T. (2011). *Myyttisestä sankarirehotorista opistoäidiksi ja manageriksi. Sukupuolen näkökulma kansalais- ja työväenopiston johtajuuteen*. Helsingin yliopisto, Käyttätymistieteiden laitos, Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 235.
- Larsson, S. (2001). Seven Aspects of Democracy as Related to Study Circles. *International Journal of Lifelong Education* 20(3), 199–217. <https://doi.org/10.1080/02601370110036073>.
- Lundberg, M. (2008). *Överläggningar om hållbar utveckling. En studie av studiecirkelsamtal*. Linköping: Linköpings universitet.
- Manninen, J. (2010). Sopeuttavaa sivistystyötä? *Aikuiskasvatus* 30(3), 164–174.
- Manninen, J. (2017). Empirical and Genealogical Analysis of Non-Vocational Adult Education in Europe. *International Review of Education – Journal of Lifelong Learning* 63(3), 319–340. <https://doi.org/10.1007/s11159-017-9638-1>.
- Manninen, J. (2018) *Kansalaisopiston aikuisopiskelijat luokkakuvassa. Kansalaisopiston merkitys kuntalaisille ja kunnalle*. Helsinki: Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 3.
- Manninen, J., & Luukannel, S. (2008). *Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset: vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä*. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö.
- Manninen, J. & Meriläinen, M. (2015). Monimenetelmällinen näkökulma omaehtoisen opiskelun hyötyihin. *Aikuiskasvatus* 35(2), 84–98.
- Maunu, A. & Kiilakoski, T. (2018). Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. *Aikuiskasvatus* 28(2), 112–129.

- Niemelä, S. (2011). *Sivistymisen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Helsinki ja Kuopio: Kansanvalistusseura ja Snellman-instituutti.
- Nordzell, A. (2011). *Samtal i studiecirkel. Hur går det till när cirkeldeltagare gör cirkel?* Stockholm: Stockholms universitetens förlag.
- Pastuhov, A. (2018). *Att vara och agera medborgare. En etnografisk studie i folkbildande praktiker*. Vasa: Åbo Akademi, Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.
- Pellinen, P. 2001. *Aikuiskasvatuksen ammatillistuminen. Katsaus aikuisoppilaitosten tehtäväkuvan historialliseen muotoutumiseen 1900-luvulla*. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustiedekunnan julkaisuja B:68.
- Poikela, E., & Silvennoinen, H. (2010). Vapaa sivistystyö. Tarve, tehtävä, hyöty. *Aikuiskasvatus* 30(3), 206–212.
- Rinne, R., Heikkinen, A., & Salo, P. (2007). *Adult Education – Liberty, Fraternity, Equality? Nordic Views on Lifelong Learning*. Helsinki: Finnish Educational Research Association.
- Rintamäki, K. M. (2016). *Työ arjessa. Työn kokemus suomalaisten arkielämässä 2000-luvulla*. Turun Yliopiston julkaisuja, sarja C, tom. 427. Turku: Turun yliopisto.
- Salo, P. & Suoranta, J. (2002). *Sivistyksellinen aikuiskasvatus*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Saloheimo, L. (2015). *Vapaan sivistystyön palvelurakenne. Oppilaitosten koulutustarjonta*. Helsinki: Vapaa sivistystyö ry.
- Salonen, A. O. & Joutsenvirta, M. (2018). Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus* 38(2), 84–101.
- Seppänen, T. (2014). Vapaa sivistystyö on merkittävä osa aikuiskoulutusta. *Tilastokeskusken Hyvinvointikatsaus* 3/2014. https://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-09-29_004.html?s=5 (17.4.2019).
- Stenøien, J. M. & Laginder, A.-M. (2015). Praktisk-estetisk læringsinteresse – en motkulturell verdi? *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* 18(2), 182–197.
- Sundgren, G. (2012). Folkbildning och civilsamhälle. Teoksessa J. von Essen & G. Sundgren (toim.), *En mosaik av mening. Om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Daidalos, 43–67.
- Tøsse, S. (2009). *Folkbildning som universellt fenomen. Om betydelser och motsvarigheter i historiskt och internationellt perspektiv*. Linköping: Mimer.
- Tuomisto, J. (2003). Vapauden kaipuu vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Riikonen, V. (toim.) *Valituksesta tietämysyhteiskuntaan*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 43–80.
- Turunen, A. (2015a). Att snickra medborgarskap? *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 18(02), 219–232.
- Turunen, A. (2015b). Puutöitä ja kansalaisuutta. Teoksessa Pätäri, J., Turunen, A. & Sivenius, A. (toim.) *Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö. Sivistystyön vapaus ja vastuu -pamfletti 2015*. Helsinki: Vapaa sivistystyö ry, 38–42.
- Valkonen, E. (2015). *”Me myymme ja markkinoimme kurssseja” – Markkinaorientaation piirteet kansalaisopistoissa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Watson, T. J. (2003). *Sociology, Work, and Industry*. New York: Routledge.
- Wijkström, F. (2012). Mellan omvandling och omförhandling. *Civilsamhället i samhällskontraktet*. Teoksessa Wijkström, F. (toim.) *Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press, 3–33.
- Åberg, P. (2008). *Translating Popular Education – Civil Society Cooperation between Sweden and Estonia*.

Ikääntyneet aikuiset kuntoutustyöntekijöiden puheessa

Työn kohteesta osallistuvaksi aikuiseksi?

Kun tunnistetaan, miten kuntoutustyöntekijät puhuvat ikääntyneistä asiakkaistaan, kuntoutuspalveluja voidaan kehittää yhä monipuolisemmin vastaamaan kohderyhmään kuuluvien yksilöllisiä tarpeita. Tutkimuksessa käytetty käsite 'ikääntyneet aikuiset' (*older adults*) korostaa aikuisuutta ja toimijuutta yli 65-vuotiailla, elämänsä myöhäisissä vaiheissa.

 TARKASTELEMME TUTKIMUKSESSA SITÄ, miten ikääntyneitä aikuisia (*older adults*) kuvataan ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa ja miten asiantuntijatyölle annetaan puheessa erilaisia merkityksiä. Pyrkimys on tehdä näkyväksi erilaisia puhetapoja, jotta ikääntyneiden aikuisten kuntoutusta voidaan ymmärtää ja kehittää. Puhe ymmärretään tekoina ja todellisuutta muokkaavana resurssina, joka mahdollistaa tai rajaa ikääntyneiden kuntoutustyötä. 'Ikääntyneillä aikuisilla' korostetaan yksilön aikuisuutta myös elämänsä myöhäisemmissä vaiheissa. Käsite antaa mahdollisuuden nähdä ikääntyneet osaavina, kehittyvinä ja omaa elämänsä jatkavina subjekteina eikä passiivisina hoidon tai hoivan kohteina (Saarenheimo 2014).

Suomessa kuntoutuksesta osana sosiaali- ja terveyspalveluja (sote) vastaavat lainsäädännöllä määritellyt tahot, kuten kunnat, Kansaneläkelaitos (Kela) ja vakuutuslaitokset. Ikääntyneiden aikuisten kuntoutusta toteutetaan yleensä lääketieteellisestä näkökulmasta (geriatria ja fysiatria). Toisaalta siinä voidaan hyödyntää monitieteisen gerontologian tietoperustaa sekä oppimisen ja ohjaamisen näkökulmaa gerogogiikkaa ja elinikäistä oppimista soveltaen.

Kuntoutus on historiallinen, kulttuurinen, poliittinen ja siten aina kansallinen palvelutuote, jossa näkyvät eri aikakausien taloudelliset, koulutukselliset ja ammatilliset sekä tutkimustyön painotukset suosituksineen. Suomessa kuntoutus on teoreettisesti ja sisällöllisesti monialaista ja -ammattillista verrattuna

PUHEESTA RAKENTUU ERILAISIA MERKITYKSIÄ ERILAISISSA TILANTEISSA.

kansainvälisiin kuntoutuskäytänteisiin. Erityisesti Suomessa ikääntyneiden kuntoutuksessa on painottunut monitieteinen gerontologinen ja psykososiaalinen lähestymistapa lääketieteellisen näkökulman rinnalla. (Järvikoski ym. 2015; Pikkarainen ym. 2016.)

Kuntoutusta voidaan kuvata asiakaslähtöiseksi ja tavoitteelliseksi vuorovaikutuksessa tapahtuvaksi ohjaus- ja neuvontatyöksi, jossa asiantuntija- ja arkipuhe vuorottelevat sekä limittyvät (Autti-Rämö & Salminen 2016). Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan asiakkaan yksilöllistä kohtaamista ja tasavertaista vuorovaikutusta sekä päätöksentekoa kuntoutuksen kaikissa vaiheissa. Lähtökohtana on asiakkaan ja asiantuntijan kyky luottaa toistensa osaamiseen ja siten pyrkiä yhdessä asetettuihin muutostavoitteisiin. (Salminen ym. 2016, 31; Vehviläinen 2014, 22.) Kuntoutustavoitteita voivat olla esimerkiksi uuden toimintatavan oppiminen, sopeutuminen olemassa olevaan tilanteeseen tai tilanteen heikkenemisen ehkäiseminen.

Ikääntyneiden aikuisten kuntoutuksessa käytetään usein hoitoisuuden, autettavuuden ja vanhustamisen (*oldering*, Brown 2005) puhetapoja. Kuntoutuspalvelut näyttävät jäävän monilta osin toteutumatta, koska ikääntyneiden kyky tavoitella muutoksia, oppia uutta tai edistyä näyttäytyy lääketieteellisessä vaikuttavuustutkimuksessa ristiriitaisena (Pikkarainen ym. 2016). Tässä yhteydessä kronologinen ikä on ankara taustamuuttuja (Nikander 2009), jopa marginalisoija (Fealy ym. 2012), joka asettaa ikääntyneet aikuiset riskipositioon karttuvan iän ja lisääntyvien terveysongelmien vuoksi.

Ohjaustilanteiden ei tulisi olla yksinomaan lisääntyvien ongelmien ja ennakoitavien riskien läpikäymistä (Onnismaa 2007, 82). Elämänkulkuun kuuluu sellaisten vaihtelevien, yllättävien ja outojen tilanteiden kohtaamista, joihin ei ole olemassa

valmiita ratkaisuja. Näissä tilanteissa ihminen tarvitsee joustavaa toimintakykyä, jonka ohjaustyön asiantuntija Jussi Onnismaa määrittelee valmiudeksi toimia luontevasti, kehittävästi ja vastuullisesti erilaisissa epävarmoissa, ainutlaatuisissa ja kompleksisissa tilanteissa. Ohjaustyötä laajasti tutkinut Sanna Vehviläinen (2014) korostaa yksilön ja yhteisöjen ohjauksessa toimijuutta. Hänen mukaansa ohjaus on institutionaalista yhteistoimintaa, jossa edistetään ohjattavan muutosprosesseja, kuten oppimistyö- tai ongelmanratkaisuprosesseja. Toimijuuteen keskittyvä ohjaus on Vehviläisen mukaan aina luonteeltaan neuvottelevaa, kontekstisidonnaista ja tilanneherkkää. Sama pätee parhaimmillaan asiakaslähtöiseen kuntoutukseen.

Kuntoutuskontekstissa ikääntyneiden aikuisten ohjauksessa tulisi yhdistää elämänkulun ja toimijuuden näkökulma lääketieteen viitekehykseen (Pikkarainen ym. 2015, 2018, 2019). Tämä auttaisi tunnistamaan ja ymmärtämään kuntoutusta aina kuntoutusintervention ja kuntoutujan yksilöllisen kokemuksen vastavuoroisuutena. Kun ikääntyneellä on mahdollisuus olla aktiivinen toimija (Eteläpelto ym. 2014; Vanhalakka-Ruoho 2014), hänen ja asiantuntijan välille voi rakentua relationaalinen toimijuus, jossa molemmat tukeutuvat toistensa osaamiseen sekä jakavat ja ottavat vastaan tietoa toisiltaan (Vehviläinen 2014, 22; myös Edwards 2005a; Romakkaniemi & Järvikoski, 2013). Ohjauksesta tulee tällöin pitkäjänteinen, koherentti prosessi, joka tuottaa ohjattavalle eheytyksen ja toiveikkuuden tunteita.

Kuntoutusalan asiantuntijoiden ohjauspuheessa on koulutuksessa ja työelämässä opittuja käsitteitä ja ilmaisuja, mutta jokainen tuottaa ja painottaa niitä yksilöllisesti. Vaikka tarkoituksena olisi altruistisesti tuottaa asiakkaille juuri heidän tarvitsemaansa apua ja hyötyä, puheesta rakentuu erilaisia merkityksiä erilaisissa asiakas- ja työtilanteissa (Edwards 2005b; Wetherell 2007).

Kuntoutustilanteessa asiantuntijan puhe ei ole yksiselitteisesti esimerkiksi vain asiakkaan toimintakyvyn arviointituloksien kuvausta tai asiakkaan harjoitteluohjelman perustelua. Pikemminkin puheen avulla kuntoutus ja kuntoutuminen tehdään aina jonkinlaiseksi, ja samalla asemoidaan ikääntynyttä aikuista

tarpeinen asiantuntijan työ- ja tehtäväkenttään sopivaksi. Tilanteissa, joissa asiantuntijoiden työhön liittyvät oletukset asiakkaista eivät toteudu, he joutuvat pohtimaan työmenetelmiään ja osaamistaan suhteessa asiakkaisiin ja työkontekstiin. Sanoittaessaan omaa työtään ja sen haasteita asiantuntijat luovat puheen avulla merkityksiä, jotka toimivat resursseina ja ohjaavat tekoja ja vuorovaikutusta (esim. Wetherell 2007).

Sote-alan asiantuntijoiden puhetapoja ikääntyneistä asiakkaista on tutkittu kansallisesti ja kansainvälisesti. Tutkimukset ovat kohdistuneet eri ammattiryhmien puhe- ja dokumentointikäytäntöihin, ja tutkittavat ilmiöt on rajattu tarkasti. Tutkimuksen kohteena olevat asiakasryhmät, palvelut ja palvelukontekstit vaihtelevat (mm. Josephson ym. 2015; Kristensen ym. 2016; Lehto ym. 2016; Phelan 2011; Pulkki & Tynkkynen 2016; Reunanen 2017).

Kiinnostuksemme kohdistuu moniammatillisissa ryhmissä työskentelevien kuntoutustyöntekijöiden puhetapoihin ikääntyneistä aikuisista ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa. Vastamme kysymykseen, miten kuntoutustyöntekijät puhuvat ikääntyneistä aikuisista ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa. Puhessaan ikääntyneistä aikuisista kuntoutustyöntekijät määrittävät heidät tietyntilaisiksi. Samalla he määrittävät kuntoutustekonsa ja -odotuksensa sekä niiden seuraukset ja vaikutukset tietyntilaisiksi. Puhetavoissa näkyvät työntekijöiden itselleen määrittelemät erilaiset subjektipositiot, kuten omat oikeudet, velvollisuudet ja vaatimukset toimijana, funktiot, kuten miksi puhtaan, ja puheen kontekstit.

TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Tutkimusaineisto kerättiin ikääntyneiden ryhmämuotoisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishankkeen päätösvaiheessa (Pikkarainen ym. 2013). Hankkeen tavoite oli uudistaa ryhmämuotoista kuntoutusta ja edistää ikääntyneiden kuntoutujien osallistumista ryhmäin myös kuntoutuksen päätyttyä. Kuntoutuksen keskeinen toimintatapa oli keskustelu ryhmissä ja harjoittelu kuntoutuslaitosjaksoilla sekä kuntoutujien omaehtoinen ryhmätoiminta laitosjaksojen välillä heidän kotikunnissaan. Tutkimuslupa oli saatu ennen tutkimus- ja kehittämishankkeen alkamista (HUS).

Fokusryhmäkeskustelut aineistona

Aineisto koostui kuudesta moniammatillisesta fokusryhmäkeskustelusta tutkijan ja kuntoutuskurssista vastanneiden työntekijöiden kesken eri puolilla Suomea. Keskusteluihin osallistui kuudesta eri kuntoutuslaitoksesta yhteensä 14 työntekijää, joista 12 oli naisia ja kaksi miehiä. Osallistujista kuusi oli fysioterapeutteja, kuusi sairaanhoitajia tai terveydenhoitajia ja kaksi toimintaterapeutteja. Työntekijät olivat iältään 40–60-vuotiaita, kokeneita, useita vuosia omalla alallaan työskennelleitä asiantuntijoita. He olivat vastanneet tutkimus- ja kehittämishankkeessa kuntoutuskurssien suunnittelusta ja toteutuksesta, joten aineistonkeruuhetkellä heillä oli kokemus yli 400 ikääntyneestä kuntoutujasta, joiden keski-ikä oli noin 80 vuotta. Työntekijöiden erilaiset kokemukset ja moniammatilliset taustat lisäsivät aineiston rikkautta ja monipuolistivat kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä.

Vuosina 2009–2012 tutkija Aila Pikkarainen osallistui toimintatutkijana säännöllisesti kuuden kuntoutuslaitoksen arkeen ja havainnoi kuntoutuskurssien arkea (N = 101 havainnointipäivää) sekä keskusteli havainnoistaan fokusryhmäkeskusteluissa (N = 35). Artikkelin tutkimusaineistoksi valittiin fokusryhmäkeskusteluista viimeiset kuusi keskustelua (Pikkarainen 2013). Keskusteluissa käytiin läpi tutkijan päivän aikana kirjaamia havaintoja, arvioitiin kuntoutuskurssien rakennetta, ajoituksia ja uudistamistarpeita sekä pohdittiin erilaisten kuntoutujien yksilöllisiä kuntoutusprosesseja haasteineen ja onnistumisineen. Lisäksi työntekijät kuvasivat ja sanallistivat ikääntyneiden kuntoutujien kanssa tekemäänsä kuntoutustyötä, työssä tapahtuneita muutoksia ja tulevaisuuden haasteita.

Tutkimusaineistoksi valitut fokusryhmäkeskustelut oli tutkimus- ja kehittämishankkeessa määritelty konsultatiivisiksi keskusteluiksi (Pikkarainen 2013). Tutkija oli niissä reflektiivinen keskustelija ja toi esille yksilö- ja ryhmätilanteissa tekemiään havaintoja, jotka toimivat työntekijöiden kanssa käytöksen keskustelujen pohjana. Koska tutkijan puhe ohjasi ja rakensi työntekijöiden puhetta, ja työntekijöiden puhe tuotti tutkijan jatkokysymyksiä,

PUHEEN FUNKTIOLLA TARCOITETAAN PUHujan AIKOMUKSIA JA PÄÄMÄÄRIÄ.

aineistoa voidaan kuvata yhdessä tuotetuksi vuorovaikutteiseksi kokonaisuudeksi tutkimus- ja kehittämishankkeen kontekstissa (mm. Mason 2002, 52). Tutkija pyrki tunnistamaan asiantuntijuutensa ja historiansa kuntoutuksen alueella osana sitä sosiaalista maailmaa, jossa tutkimus toteutettiin (Juhila 2016).

Nauhoitettuja fokusryhmäkeskusteluja oli yhteensä noin kuusi tuntia, ja nauhoitusten kesto vaihteli 42 minuutista 90 minuuttiin. Nauhoitukset litteroitiin sanatarkasti. Litteroitu aineisto käsitti 244 sivua, ja se anonymisoitiin niin, ettei kuntoutujia, työntekijöitä tai organisaatioita voinut tunnistaa esimerkiksi henkilö-, tausta- ja terveystiedoista, kuntoutuksen sisällöistä, erisnimistä tai murreilmaisuiista. Litteroinnissa keskustelun sisältö ja teemat pysyivät kuitenkin mahdollisimman muuttumattomina. Artikkelin tulososiossa tunnistetietojen poistaminen näkyy tekstiotteissa <poisto>-merkintöinä.

Diskursiivinen aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa kuntoutuskontekstissa tuotetun keskusteluaineiston analyysissa hyödynnettiin diskursiivista tutkimusotetta, joka perustui diskursiivisen psykologian lähtökohtiin (Edwards 2005b; Wetherell 2007). Niissä korostetaan kielen ilmentymistä erilaisina puhetajoina erilaisissa konteksteissa. Lähestymistavassa kiinnostus kohdistuu siihen, kuinka kielen avulla tuotetaan merkityksiä ja määrittellään yhteistä sosiaalista todellisuutta. Puhetavat ohjaavat käyttäytymistä, tekoja ja vuorovaikutusta, jotka puolestaan säilyttävät tai uusintavat sosiaalista todellisuutta käytänteineen. Erilaiset puhetavat muodostuvat tietynlaisista merkityksisällöistä, jotka poikkeavat toisista tavoista kuvata samaa ilmiötä.

Eri puhetavoista voidaan tunnistaa 'subjektipositioita', joilla viitataan puheen avulla tuotettaviin määritelmiin eri toimijoista. Käsite korostaa puhetajoin valtaa määrittellä toimijoille tietyt oikeudet ja velvollisuudet sekä suhteet toisiinsa. 'Puheen funktiolla' tarkoitetaan puhujan aikomuksia ja päämääriä, joita kohti hän pyrkii puheella. Sitä ei kuitenkaan voi ymmärtää mekaanisesti ja irrallaan asiayhteydestä, joten puhetta on aina tarkasteltava siinä ajassa ja paikassa, jossa se esiintyy. 'Puheen konteksti' kuvaa puhujan ja hänen puheensa merkitysten muodostumista aina tilannekohtaisesti. (Esim. Hökkä ym. 2010; Wetherell, 2007.)

Aineiston analyysissä hyödynnettiin laadullisten aineistojen Atlas.ti-ohjelmaa. Aluksi aineistosta eroteltiin kaikki yleistasoiset ilmaiset ikääntyneistä aikuisista kuntoutuksessa. Näitä ilmauksia hyödyntäen aineisto käytiin läpi uudestaan manuaalisesti tutkimustavoitteen mukaisesti, jolloin siitä nostettiin tarkasteluun 190 eripituista tekstiotetta. Seuraavaksi aineistosta etsittiin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, kuten puheessa kuvatut ikääntyneiden kuntoutujien roolit ja heihin kohdistetut odotukset sekä oman ja yhteisen kuntoutustyön erilaiset perustelut. Valitut tekstiotteet sisälsivät työntekijöiden kuvauksia ikääntyneistä aikuisista yleisesti ja yksittäisinä esimerkkeinä, jotka liittyivät kuntoutuksen arkisiin työkäytänteisiin ja päättymässä olleeseen tutkimus- ja kehittämishankkeeseen.

Tämän jälkeen aineistoa ryhdyttiin luokittelemaan alustaviin puhetapoihin ja niihin kytkeytyviin työntekijöiden subjektipositioihin, puheen funktioihin ja konteksteihin. Alustavia puhetapoja löydettiin 12, ja analyysi jatkui vertailemalla yksityiskohtaisesti puhetajoin eroja ja yhtäläisyyksiä. Vertailun avulla puhetapoja vielä yhdistettiin ja päädyttiin viiden puhetavan luokituksen.

TULOKSET

Tutkimusaineistosta tunnistettiin viisi erilaista kuntoutustyöntekijöiden ikääntyneistä aikuisista kuntoutuksessa käyttämää puhetapaa (**taulukko 1**). Ne ovat arviointi-, ohjaus-, riski-, toiseus- ja oivaluspuhe.

Puhetavat	Työntekijän subjektipositiot	Puheen funktiot	Puheen konteksti
1. ARVIOINTIPUHE Ikäännytynyt kuntoutuja objektina ja työn kohteena, jota arvioidaan ja luokitellaan normien ja kriteerien mukaan	Kriteerien tunnollinen noudattaja	Vastuu rahoittajalle tehdä työ ohjeiden mukaan, oman organisaation ja ammatin käytänteiden noudattaminen, vaikutusten ja hyötyjen osoittaminen, uusintava puhetapa	Sosiaali- ja terveydenhuolto
2. OHJAUSPUHE Ikäännytynyt kuntoutuja ohjausta ja muutosta tarvitsevana objektina, jolle määritellään oppimistarpeita ja -tavoitteita	Oppimisen tukija, ratkaisujen etsijä ja muutoksen valvoja	Oikeus oppimisen ja muutoksen edistämiseen, valvomiseen ja arviointiin sekä vastuu niistä, muuttumattomuuden ymmärtäminen, uusintava puhetapa	Asiakkaan oppiminen ja muutos
3. RISKIPUHE Ikäännytynyt kuntoutuja riskejä omaavana objektina, jonka erilaiset riskit tulee tunnistaa ja ennakoita	Riskien tunnistaja ja tuloksiin turhautuja	Oikeus ja vastuu ennakoita ikäänntyneen terveyden ja toimintakyvyn uhkia. Elämänvaihe riskinä ja kuntoutuksen kompensatiokkeinojen käyttäminen, uusintava puhetapa	
4. TOISEUSPUHE Ikäännytynyt kuntoutuja uudenaikaisena asiakasryhmänä ja osittaisena subjektina, jolla on vieras elämänvaihe	Vierauden ja toiseuden kokija	Vierauden ja toiseuden myöntäminen ja ymmärtämisen opettelu, ikäänntyneen herättämien tunteiden käsittely, kriittisen puhettavan käynnistyminen	Asiantuntijuuden työkenttä
5. OIVALLUSPUHE Ikäännytynyt kuntoutuja työntekijän yksilöllisen ammatillisen kasvun ja yhteisöllisen muutoksen käynnistäjänä, vastavuoroinen toimija	Nykyisen tilanteen oivaltaja ja työn kehittäjä	Oman osaamisen arviointi sekä työn ja työyhteisön kehittämistarpeiden tunnistaminen, omien asenteiden ja ajattelumallien tunnistaminen, relationaalisen toimijuuden rakentuminen, vaihtoehdoton puhetapa tulee näkyväksi	

Taulukko 1. Kuntoutustyöntekijöiden ikäänntyneistä aikuisista kuntoutuksessa käyttämät puhetavat subjektiposition sekä puheen funktion ja kontekstin avulla kuvattuna.

Arviointipuhe

Arviointipuheessa ikäännytynyt kuntoutuja kuvattiin työn kohteeksi, jonka kuntoutus määriteltiin kuntoutuksen rahoittajan virallisissa palvelukuvauksissa. Työntekijät kertoivat velvollisuudekseen noudattaa näitä palvelukuvauksia ja oman kuntoutuslaitoksensa niistä laatimia päivä- ja viikkosuunnitelmia työnjakoineen, tehtävineen ja resursseineen. He kuvasivat itsensä kriteerien noudattajiksi, joiden velvollisuus oli toimia ammattialansa edustajina ja ”käyttää” ikäänntyneitä kuntoutujia määritelyjen työtehtävien toteuttamiseen.

”Täällä tehdään niin kuin täällä määrätään [--]” (ote 77).

”[--] kun <työntekijä> sanoo, että tämä testi alkaa nyt, niin se alkaa nyt!” (ote 21).

Arviointipuheessa työntekijät luokittelivat ikäänntyneitä kuntoutujia diagnoosien, oireiden, hoitojen ja toimintakyvyn arviointimenetelmien tulosten pohjalta, ja kaikkia edellisiä täydennettiin subjektiivisilla havainnoilla. Näiden pohjalta tehtiin päätelmiä ja esitettiin suosituksia, miten kuntoutujien tulisi toimia:

Työntekijä 1: ”Ja ennen kaikkea tuo <kuntoutu-
jan> mieliala [--] Jos siellä on sitten tosiaan joku
[--].”

Työntekijä 2: ”No se mieliala ei ainakaan ole
hoitotasolla. Minä sitä teroitin vielä toisellakin
ajalla, että se on aivan alihoidettu tämä mieliala...
Niin kun sitä <lääkkeen ottaminen> nytkin hän
jo pohtii [--] että jatkaako hän sitä. Minä sanoin,
että jos sinä sen lopetat, niin se teho häviää välit-
tömästi ja sitten sinulla on taas ne mahdolliset
oireet. Kestää ainakin kuukauden ennen kuin se
edes vaikuttaa se lääke, niin se on ihan järjetöntä
sitä nyt mennä lopettamaan.” (Ote 20.)¹

Kuntoutuksen päättyessä ikääntyneiden kuntoutu-
sien saavuttamia tuloksia arvioitiin suhteessa ase-
tettuihin tavoitteisiin. Heikkoja kuntoutustuloksia
selitettiin yleensä kuntoutujista johtuneilla syillä,
kuten sairastumisella, poissaoloilla, sitoutumat-
tomuudella, heikolla yleiskunnolla tai henkisten
voimavarojen puutteella. Perusteita löytyi myös
ympäristökäytännöistä, kuten kunta- ja aluekohtai-
sista ominaispiirteistä ja synkstä vuodenajasta.
Työntekijöiden mukaan kuntoutusinterventio
ohjeistuksineen oli toimiva, mutta ikääntyneet
kuntoutujat eivät olleet ”oikeita” kuntoutujia tä-
hän interventioon.

Arviointipuhe ei kohdistunut vain ikääntynei-
siin kuntoutujiin vaan myös omaan organisaatioon
ja kuntoutuksen rahoittajaan. Työntekijät arvioivat
kuntoutustyötään ja tekojaan suhteessa annettui-
hin ohjeistuksiin ja sopimuksiin, joiden tarkoitus
oli varmistaa ikääntyneiden kuntoutuksen laatu ja
taloudellisuus tuottamalla sovittuja kuntoutusinter-
ventioita. Arviointipuhe ikääntyneistä kuntoutujis-
ta kiinnittyi sosiaali- ja terveysalan kontekstiin, jos-
sa keskeinen toimintatapa on kriteerien ja ohjeiden
noudattaminen.

Ohjauspuhe

Ohjauspuheessa työntekijät kuvasivat ikääntynei-
tä kuntoutujia ohjaus- ja neuvontatyön kohteiksi,
jotka tarvitsivat muutosta ja joiden tuli oppia uusia

toimintatapoja terveytensä parantamiseksi, toimin-
takykynsä ylläpitämiseksi tai arjen turvallisuuden li-
säämiseksi. Tässä puhetavassa työntekijät kuvasivat
itsensä oppimisen tukijoiksi ja ratkaisujen etsijöiksi.
Heidän velvollisuutenaan oli jakaa tietoa sitkeästi
ja pitkäjänteisesti, jotta ikääntyneet ymmärtäisivät
muutos- ja oppimistarpeensa. Työssä käytettyjä oh-
jausstrategioita kuvattiin kypsyttelyksi, väsyttämisek-
si tai epäsuoraksi vaikuttamiseksi:

Työntekijä 2: ”Se on vähän kuin tätä lohikalastus-
ta, että siimaa ja kelaa, siimaa ja kelaa.”

Tutkija: ”Ai sekö siinä oli! Minun pitääkin tuo
metafora muistaa.”

Työntekijä 2: ”Joo pitää pikkuisen antaa aina sii-
maa, mutta pitää tiukalla ja aina kelata takaisin.”

Tutkija: ”Kyllä se siitä...”

Työntekijä 1: ”Ja kun väsyy, niin taas tulee sitten.”

Työntekijä 2: ”Niin kuin huomasit, niin se oli
kuin kalastusta.” (Ote 39.)

Ohjauspuhetta käytettiin erityisesti tilanteissa, joissa
ikäntynyt kuntoutuja oli aiheuttanut työntekijässä
jonkin tunnereaktion, kuten säikähdyksen, ärsyyntymisen
tai säälän, ja joissa ohjausta kuvattiin tiedon
ja neuvojen päähän takomisena tai takaraivoon me-
nemisenä. Parhaimmillaan tuloksena oli ikääntyneen
kuntoutujan valaistuminen, asennemuutos ja täysin
eri ihmiseksi tuleminen. Näiden koko elämää koske-
neiden muutosten rinnalla esitettiin vaatimattomam-
pia kuntoutustyön tavoitteita, kuten matkaeväiden ja
virikkeiden antaminen tai hyvän mielen tuottaminen.

Oppimisen ja muutoksen valvojina työntekijät
seurasivat ikääntyneiden kuntoutujien edistymistä
ja muutosprosesseja ja pohtivat, miksi ikääntyneet
eivät aina muuttaneet toimintaansa. Vaikka muutosten
mahdollistamista kuvattiin asiantuntijan työnä
pieneksi, esimerkiksi tukikaiteen asentaminen sau-
naan, ikääntyneet kuntoutujat puolestaan arvioivat
muutoksia, kuten sopeutumista uuden apuvälineen
käyttöön, suuriksi arjessaan.

Ohjaustyön heikkoja tuloksia kuvattiin toteamal-
la, ettei kaikkien kanssa voi onnistua, koska ihmiset
ottavat yleensä vastaan vain sen, minkä haluavat tai

pystyvät. Ohjaustyö oli siten onnistunutta ja asianmukaista, mutta kuntoutujilla oli omat rajoitteensa ottaa sitä vastaan. Tätä ikääntyneiden kuntoutujien muuttumattomuutta pyrittiin ymmärtämään kuntoutuksen aikana kuntoutuskontekstissa. Ohjaustyön yksilöllisten tulosten toivottiin tulevan esille mahdollisesti viiveellä kuntoutuksen päättymisen jälkeen – tai edes joskus. Ohjauspuheessa ikääntyneiden kuntoutujien oppimista ja muutosta edistettiin sekä valvottiin, mutta samalla pidettiin yllä ja uusinnettiin olemassa olleita kuntoutuskäytänteitä.

Riskipuhe

Riskipuheessa ikääntyneet kuntoutujat nähtiin elämänvaiheensa perusteella riskejä ja menetyksiä kohtaavina asiakkaina. Kuluva aika ja karttuva ikä kuvattiin tekijöiksi, jotka lisäsivät ikääntyneiden riskejä sairastua, menettää toimintakykyä ja itsenäisyyttä – jopa kuolla. Kuntoutuksessa riskejä voitiin tunnistaa ja pyrkiä kompensoimaan erilaisin menetelmin. Jos ikääntynyt kuntoutuja ei ottanut terveydentilaansa tai turvallisuuteensa liittyvää ohjausta vakavasti, työntekijät kuvasivat tilannetta kuntoutujan tietoiseksi riskin ottamiseksi.

Työntekijä 1: ”Minä ajattelin, että aika hurjaa, jos on kyse <elintoiminnosta>. Onko hän niin totaalisesti väsynyt siihen kaikkeen muuhun, että hän ei enää välitä hoitaa omaa terveyttään. Eli onko helpompi kuolla pois, ihan raadollisesti näin. Ettei tarvitsisi enää [--] Tavallaan jos olisi autettavissa ikään kuin jollakin.” (Ote 136.)

Työntekijät tunnistivat riskejä, jakoivat tietoa ja valvoivat jaetun tiedon omaksumista ja kuntoutujien käyttäytymisen muutosta. He ilmaisivat kuntoutuksen edetessä pettymystä, jopa hienoista turhautumista, kun kuntoutujien toiminta jatkui läpi kuntoutuksen ilman konkreettista edistymistä. Kuntoutujien tilanne saattoi jopa heikentyä, kun toimintakyky huononi ja riskit toteutuivat. Riskipuheessa ilmaistiin myös kuntoutujien ottamia turvallisuusriskejä eri ympäristöissä, kuten kodin sisä- ja ulkotiloissa sekä kuntoutuslaitoksen erilaisissa harjoitusohjelmissa.

Ikääntyneiden ryhmämuotoista kuntoutusta kuvattiin peruslähtökohdiltaan riskiksi, koska erilaisten kuntoutujien hyvää tai toimivaa ryhmäytymistä ei voinut ennustaa. Työntekijöiden mukaan ikääntyneet tunnistivat myös kuntoutujaryhmän riskiksi: he välttelivät omista asioistaan kertomista, koska niiden pelättiin leviävän muiden ryhmäläisten kautta yleiseen tietoon. Samalla ikääntyneiden kuntoutujien ystävystymisen vaikeutta tulkittiin heidän tietoisena valintanaan suojautua pettymyksiltä ja menetyksiltä.

Työntekijä 1: ” [--] kavereita ei tule [kuntoutujista] [--] mutta onhan siinä, jos ihan persoonana ajattelee, niin täytyy pystyä päästämään lähelle toinen, että voi oikeasti ja aidosti olla. Kyllä minun mielestäni osalla on sitä, että suojaavatko he itseään? Tehdään sellainen kuori siihen, että jos tämä kaveri nyt sitten, vaikka kuoleekin, niin ei käy niin kipeää kuin aikaisemmin.” (Ote 129.)

Työntekijöiden mukaan ikääntyneiden piilossa olleita, niin sanottuja koettuja, sisäisiä riskejä, esimerkiksi perhesuhteiden tai mielenterveyden ongelmia, oli vaikea tunnistaa kuntoutuksen edetessä. Ikääntynyt kuntoutuja saattoi antaa vihjeitä ongelmistaan, mutta ei tuonut niitä selkeästi esille. Ongelmia pyrittiin tunnuslemaan, selvittämään ja ratkaisemaan kunkin ikääntyneen haluamalla tavalla. Joidenkin ikääntyneiden kuvattiin olleen sellaisessa riskissä, että työntekijät kokivat velvollisuudekseen puuttua tilanteeseen välittömästi:

Työntekijä 2: ”Niin kuin tänään oli tämä yksi hyvä esimerkki tämä <seulonta>.”

Tutkija: ”Niin?”

Työntekijä 1: ”Ei ollut vuosikausiin käynyt ja olisi pitänyt ja ei ole tullut vain lähdeyttä. Kahdelle minä olen tilannut <erikoislääkärin> ajan. On saman tien soitettu ja saatu seuraavaksi viikoksi, kun vuosikausiin ei ole käynyt ja on tullut kaikennäköistä.” (Ote 50.)

Ohjauksen ja muutoksen näkökulmasta riskipuheen funktio oli tunnistaa ja ennakoita ikääntyneiden kuntoutujien erilaiset uhkat ja varmistaa heidän turvallisuutensa. Tämä oli vakiintunutta ikääntyneiden ohjaustyön sisältöä kuntoutuksen aikana.

TOISEUSPUHEESSA IKÄÄNTYNEITÄ KUNTOUTUJIA KUVATTIIN TUNTEITA HERÄTTÄVINÄ ASIAKKAINA.

Toiseuspuhe

Toiseuspuheessa kuntoutustyöntekijät kuvasivat ikääntyneitä kuntoutujia itselleen vieraina, tunteita herättävinä asiakkaina, joiden käyttäytyminen yllätti tutussa ja rutinoituneessa työympäristössä. Ikääntyneet kuntoutujat olivat ”niitä toisia”, jotka aiheuttivat jatkuvia muutoksia aikatauluihin ja sekoittivat kuntoutustyöntekijöiden ja muiden kuntoutujien päiväohjelmat. Ikääntyneitä kuntoutujia verrattiin niihin kuntoutujiin, joiden kanssa ei ollut vastaavia haasteita. Ikääntyneet eivät mieltäneet heille annettuja tehtäviä, eikä heitä saanut pidettyä hallinnassa yksilöinä tai ryhmänä:

Työntekijä 3: ”Sehän <aamun ensimmäinen ohjelma> alkoi niin kuin alkoi. Todettiin, että vaikka kuinka suunnitelmia tehdään, niin seitsemäs suunnitelmako se sitten lopulta toteutui [-].”

Työntekijä 1: ”Illalla seitsemän aikaan soitti <kuntoutuja1>, että hän on täällä sairaalassa edelleen, että eivät he voi tullakaan huomenna. Meillehän aamulla selvisi sitten vasta, kun olin <kuntoutujalle 2> soittanut, joka oli tuolla ruuhkassa tulossa, että ei <kuntoutuja3:kaan>tule ainakaan aamusta.”

Tutkija: ”Niin?”

Työntekijä 1: ”Sitten kun minä soitin tuonne <kuljetuspalveluun>, niin selvisi, että <kuntoutujaa4> ei oltu saatu hereille. Hän on nukkunut pommiin ja sinne on nyt laitettu uusi <kuljetus> hakemaan, että kyllä hän tulee sieltä.” (Ote 65.)

Ikääntyneitä kuntoutujia myös ”vanhustettiin” yleisämällä heidät hitaiksi, väsyviksi ja lepoa tarvitseviksi sekä toisaalta sitkeiksi, henkiseksi, sööteiksi, kiitollisiksi ja kivoja jutteleviksi ihmisiksi. Yhtäältä työntekijät kuvasivat hämmästellessä, miten ikääntyneet

tulkitsivat kuntoutuslaitoksia sairaalaympäristöinä ja odottivat erikoislääkärien tarkastuksia ja hoitotoimia. Toisaalta hotellimainen ja kylpylämäinen ympäristö oli herättänyt asiakkaina kunnioitusta ja arkuutta sekä tuonut esille vaikeuksia oppia kulkemaan kuntoutuslaitosten tiloissa tai noudattaa päivittäisiä kuntoutuslaitosrutiineja. Ikääntyneissä kuntoutujissa oli työntekijöiden kertoman mukaan jotain selkeää, mitä ei saanut mitattua ja hallittua, koska he lipsuivat jatkuvasti pois tutuista työkäytännöistä ja rutiineista. Lisäksi he rikkoivat työntekijöiden mielikuvia ikääntyneistä:

Työntekijä 1: ”Tanssi on tullut nyt kuvioihin. Hänet aina soitetaan mukaan ja hän lähtee.”

Työntekijä 3: ”Ajatelkaa se ihminen on täyttänyt 80 vuotta!”

Työntekijä 1: ”Ei ikinä uskoisi!”

Työntekijä 2: ”Hertsileijaa ja lähtee tanssiin vielä!” (Ote 169.)

Toiseuden ja vierauden kokijoina työntekijät pohtivat ikääntyneiden kuntoutujien herättämiä tunteita, kuten sitä, onko heillä asiantuntijatyössään lupa itkeä ikääntyneen kuntoutujan kanssa. Samanaikaisesti ikääntyneiden kanssa yhdessä nauramista pidettiin luonnollisena, jopa työstressiä vähentävänä. Työntekijät saattoivat päivitellä ja kauhustella ikääntyneiden kuntoutujien elämäntapahtumia sekä elämäntyyliä ja -tapoja, joista muodostettiin erilaisia selviytymisiä ja sankaritarinoita. Kuvauksissa tuli esille uteliaisuutta ja juoruilunhalua mutta myös nöyryyttä, kun kuntoutujat kertoivat elämänsä kipeistä salaisuuksista ensimmäisen kerran elämässään juuri kuntoutustyöntekijöille.

Toiseuspuheessa työntekijät pyrkivät selittämään kokemaansa vierautta myönteisillä, hyväntahtoisilla ilmaisuilla siitä, miten kuntoutuksen tuli tuottaa ikääntyneille – jos ei muuta, niin ainakin hyvää mieltä, iloa sekä vaihtelua.

Kun kuntoutuksen hyötyjä kuvattiin virkistymiseksi ja kivaksi tekemiseksi, puhe alkoi kuitenkin näyttäytyä ikääntyneiden kuntoutujien ja kuntoutuksen hienoisena aliarvioimisena. Tämän puhettavan vastakohtana ikääntyneiden arki olisikin pelkkää

selviytymistä tylsässä ja riskialttiissa kotiarjessa, johon kuntoutus toi mukavaa vaihtelua. Kaiken kaikkiaan toiseuspuheella pyrittiin ymmärtämään ikääntyneitä kuntoutujaryhmänä ja opettelemaan heidän kanssaan toimimista, mutta myös tarkastelemaan kuntoutuskäytäntöjä uudella tavalla.

Oivalluspuhe

Oivalluspuhetavassa ikääntyneet kuntoutujat määriteltiin asiakkaisiksi, jotka antoivat työntekijöille mahdollisuuden nähdä itsensä, osaamisensa ja koko kuntoutustyönsä uudella tavalla. Osaltaan tähän oli vaikuttanut joidenkin työtehtävien siirtyminen kuntoutuslaitosympäristöstä ikääntyneiden koteihin ja kotikuntiin. Työhön oli avautunut uudenlaista vapautta ja väljyyttä, mikä innosti työntekijöitä tekemään muutoksia muidenkin kuntoutujaryhmien kanssa. Oivalluspuheessa työntekijät kuvasivat itsensä oivaltajiksi ja kehittäjiksi. He kuvasivat suhdettaan ikääntyneisiin kuntoutujiin vastavuoroiseksi jakamiseksi, jolloin siinä oli havaittavissa relationaalisen toimijuuden piirteitä. Ikääntyneen elämästä saatu kokonaisvaltainen tieto antoi mahdollisuuden arvioida omaa asiantuntijatyötä sekä pohtia muutoksia ja uudistuksia:

Työntekijä 1: ”Minä olen koko ajan sanonut, ja varmaan ihan kyllästymiseen asti juuri sitä, kun aina sanotaan, että mitä kuntoutujat saavat [--] Että harvemmin sitten kysytään, että mitä me saadaan! [--] Kyllä minä olisin niin paljon ihmisenä köyhempi ilman näitä kursseja ja sitä kokemusta mitä näistä on tullut. Ja tämän tyyppistä, että siellä tulevat ne kotikäynnit ja omaisten tapaamiset. Paljon kokonaisvaltaisemmin osaa ottaa sen ihmisen huomioon. Jotenkin minä miellän, jos minä nyt vielä teen <toisen asiakasryhmän> tarkastuksiakin, niin jotenkin minä miellän paljon enemmän sitä ihmistä sinne omaan ympäristöön ja sitä, että minkälaista siellä kotona on ja ketä siellä lähellä on. Ennen minä en siihen niin kiinnittänyt huomiota, mutta nyt se on minulla aina ensimmäisenä, että mistä hän tulee ja minne hän täältä lähtee.” (Ote 8.)

Jokainen yksittäinen ikääntynyt kuntoutuja, kuntoutustilanne ja kuntoutumisprosessi kuvattiin mahdollisuudeksi nähdä oma työ ja sen tehtävät tuoreella

tavalla. Samalla vuorovaikutus ikääntyneen kuntoutujan kanssa hahmotettiin oleelliseksi osaksi omaa työtä eikä siihen käytetystä ajasta koettu syyllisyyttä. Yksilölliseen työskentelytapaan löydettiin perusteluja ja jopa eräänlaista armollisuutta:

”[--] jotenkin ajattelee sitä ihmistä jotenkin syvällisemmin. Vaikka minä hoidan <oire>, minä saatan hoitaa jonkun <oireen> tai muuta, niin kuitenkin sitä käsittelee sitä ihmistä niin kuin jotenkin laajemmin ja syvemmin [--] myös ymmärtää sen, että kun juttelee asiakkaan kanssa, niin ehkä minulla oli huono omatunto siitä, siis näin. Mutta nyt minä ymmärrän, että se on ihan yhtä arvokasta, kuin se, että me tehdään jotain.” (Ote 108–109.)

Oivalluspuheessa työtä kuvattiin rauhallisena vuorovaikutuksena, uusien menetelmien käyttöönottona ja työn uudenaikaisena jakamisena kollegojen kanssa. Avoin jaettu työtapa lisäsi luottamusta kollegoihin ja vahvisti osaamista, työmotivaatiota ja työssä jaksamista:

Työntekijä 2: ”Enkä minä ole ennen ollut missään. En ole ollut kuntosaliryhmillä enkä tällaisilla peliryhmillä ennen, että nythän minä olen ollut.”

Työntekijä 1: ”Ja sillä tavalla tämä on ollut kaiken kaikkiaan minulle, että olen voinut esimerkiksi luovuttaa <menetelmän nimi>ryhmän hänelle. Ennen minä olisin tehnyt itse.” (Ote 117.)

Työntekijät kuvasivat käyneensä läpi samanlaisen oppimis- ja muutosprosessin kuin he toivoivat ikääntyneiden kuntoutujien kokeneen kuntoutuksen aikana. Vanhasta poisoppiminen ei ollut aina helppoa, ja aikaisemmista vanhoista työtavoista koettiin jopa syyllisyyttä:

”[--] kuin mitä minulla on vanhan kannan <ammattinimike> ollut, mutta [--] haki aina itsestä vikaa, jos joku ei toiminut ja yritti sillä lailla tietyllä perustyyllillä. Toki siinä nyt jotain pientä, mutta tässä matkan varrella on oppinut, että on tosi paljon erilaisia juttuja mitä voi tehdä [--]” (Ote 7).

Työntekijät ilmaisivat huoltaan siitä, miten kuntoutustyöhön nyt tehdyt muutokset saadaan jatkumaan, kun organisaation muut rutiinit jatkuvat kuitenkin muuttumattomina. Kuntoutuksen asiantuntijoina he

ARVIOINTIPUHEEN VOI TULKITA OSAKSI LÄÄKETIETEEN VALTAPUHETTA.

halusivat jatkaa kehittämistyötä ja sen vakiinnuttamista, koska koko organisaation tuli uudistua. Vanhoja käytäntöjä ei haluttu enää pitää yllä.

POHDINTA

Tutkimuksessa tarkasteltiin kuntoutustyöntekijöiden puhetta ikääntyneistä aikuisista ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa. Kuntoutustyöntekijöiden puheesta tunnistettiin viisi puhetapaa (**taulukko 1**).

Arviointipuheessa ikääntynyt oli ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas, ja työntekijän subjektipositiona oli olla kuntoutustyön luotettava ammattilainen noudattaen annettuja ohjeita ja toteuttaen sovittuja kuntoutuspalveluja. Arviointipuheen voidaan katsoa olleen osa koko aineiston taustalla esiintynyttä lääketieteen valtapuhetta, jonka on todettu olevan läsnä myös vanhuutta (Pulkki & Tynkkynen 2016) ja vammaisuutta koskevassa puheessa (Vehkakoski 2006). Sen painottumiseen tutkimuksessamme vaikutti todennäköisesti tutkimusaineistona käytetty tutkijan ja työntekijöiden fokusryhmäkeskustelu tutkimus- ja kehittämishankkeen päätösvaiheessa.

Ohjaus- ja riskipuheessa ikääntyneitä tarkasteltiin oppimisen ja muutoksen näkökulmasta, jolloin kuntoutustyöntekijät olivat oppimisen edistäjiä, muutoksen valvoja ja riskien tunnistajia. Työntekijöiden tehtävänä oli saada ikääntyneet kuntoutujat etenemään kohti asetettuja tavoitteita sekä tekemään tavoitteiden mukaisia päätöksiä ja valintoja. Arviointi-, ohjaus- ja riskipuhetavoissa ikääntynyt kuntoutuja nähtiin kuntoutustyön kohteena, jonka asiantuntijoiden ohjauksessa odotettiin noudattavan ja uusintavan hänelle suunniteltuja kuntoutuskäytäntöjä.

Ikääntyneet kuntoutujat herättivät työntekijöissä kuitenkin myös hämmennystä ja vierauden kokemuksia, jotka tulivat esille toiseuspuheessa. Sillä pyrittiin ymmärtämään ja selittämään työn haasteita

niissä tilanteissa, joissa kuntoutus ei edennyt suunnitellulla tavalla. Ikääntyneet uudenlaisena asiakasryhmänä ja vanhuuden elämänvaiheen edustajina olivatkin työntekijöille yllätyksellisiä arkirutiinien rikkojia.

Oivalluspuheessa ikääntynyt kuntoutuja kuvattiin subjektiksi ja vastavuoroiseksi toimijaksi, joka näytti asemoituvan yhdenvertaisemmin työntekijän rinnalle. Samalla ikääntyneen kuntoutujan yksilöllisiä kertomuksia nykyisestä elämänvaiheestaan ja menneestä elämäkulustaan oli luonteva ottaa vastaan. Työntekijät ryhtyivätkin tarkastelemaan kriittisesti työrutiinejaan ja organisaationsa työkäytäntöjä sekä reflektoimaan osaamistaan. Toiseus- ja oivalluspuheessa työntekijät ilmaisivat tasapäistävän vanhuskäsityksen sijaan ikääntyneiden heterogeenisyyttä ja ainutlaatuisuutta.

Kuntoutuksessa ikääntyneistä aikuisista käytetyt puhetavat olivat osittain risteäviä ja sisälsivät samoja elementtejä. Esimerkiksi ikääntynyt oli työntekijöiden arviointipuheessa heikot mittaustulokset saanut kuntoutuja, mutta samalla riskejä omaava työn kohde, jonka tuli ottaa vastaan asiantuntijoiden ratkaisuvaihtoehtoja ja oppia uusia toimintatapoja. Koska tutkimuksessa puhetta tarkasteltiin makro- eikä yksilötasolla, on luonnollista, että puhetavat funktioineen risteävät arakisissa työkäytänteissä.

Puhetapoja voidaan tarkastella niin uusintamisen kuin uudistamisen ja muutoksen edistämisen näkökulmasta. Niissä esiintyvät yhtenevät elementit antavat osaltaan mahdollisuuden siirtyä uusintavista puhetavoista uudistaviin ja muutosta edistäviin puhetapoihin. (Jokinen & Juhila 2016, 98–99.)

Tutkimuksessamme toiseuspuheessa esille tullut hämmennys ja vieraus näyttivät tuottaneen työntekijöille oivalluksia omasta rutinoituneesta asiantuntijatyöstä. Kun hyväksyy asiakkaan olevan oikeastaan aina vieras ja toinen (Dyk, van 2016), työhön voi avautua tila asiakkaan puheelle ja samalla hänen yksilöllisille kuntoutumisen teoilleen, kuten kuntoutukseen sitoutumiselle ja omaehtoiselle pitkäjänteiselle harjoittelulle. Jos työntekijän on vaikea tunnistaa ja käsitellä toiseutta ja vierautta, puheesta voi tulla entistä tiukemmin arvioivaa ja ohjaavaa sekä kuntoutuksesta yhä normatiivisempaa.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa ikääntyneeltä kuntoutujalta odotetaan halua ja kykyä tunnistaa kuntoutustarpeensa, määritellä kuntoutustavoitteensa ja sitoutua annettuihin ohjelmiin. Tutkimustulosten mukaan työntekijät näyttivät tulkinneen, että ikääntyneiden kuntoutujien sitoutumattomuus ja heikot kuntoutustulokset johtuivat ensisijaisesti iästä ja vanhuuden ikävaiheesta, eivät niinkään kuntoutusinterventioiden toimimattomuudesta. Kuntoutuksen aikana iäkkäältä asiakkaalta odotetaan siis aikuisuutta, mutta tulosten heikkoutta arvioitaessa hänet siirretään vanhojen ryhmään.

Tutkimuksessamme kuntoutustyöntekijät näyttivät implisiittisesti määritelleen asiakkaitaan ikääntyneiksi (*olders*) tai vanhoiksi (*elders*) arviointi-, ohjaus- ja riskipuhetavoissa (ks. myös Weicht 2013). Sen sijaan oivaltavassa puhetavassa ja osittain toisuuden puhetavassa heidät kuvattiin heterogeeniseksi ryhmäksi ikääntyneitä aikuisia (*older adults*), joilla oli yksilöllisiä ja jopa yllättäviä tarpeita ja odotuksia kuntoutusympäristössä.

Kuntoutuksen peruslähtökohtana on saada aikaan tarvittava muutos asiakkaan tilanteessa ja toteuttaa kuntoutusinterventiot lineaarisuuden ja kausaalisuuden periaatteilla. Ikääntyneiden elämäntilanteissa on kuitenkin luontaisia katkoksia, yllätyksiä ja muutoksia (Burkitt 2016, Pikkarainen ym. 2016), jotka vaativat tavoiteltavien muutosten ja suunniteltujen kuntoutusprosessien jatkuvaa uudelleen tarkastelua. Ikääntyneellä kuntoutujalla tulee olla aikaa ja mahdollisuus kuvata aikaisempaa elämäntilanteensa ja pohtia nykyistä tilannettaan, jotta asiantuntijat voivat yhdessä hänen kanssaan pohtia kuntoutuksen mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Samalla kuntoutujalle avautuu valintojen ja päätöksenteon paikkoja: hänen toimijuutensa toteutuu asiakaslähtöisessä kuntoutuksessa. Mitä normitetumpi työntekijän työkonteksti taas on, sitä tiukemmin se täyttyy asiantuntijan työtehtävillä ja -puheella, jossa ikääntyneen roolitus ja tehtävät ovat valmiiksi määriteltynä.

Tulosten perusteella ikääntyneen kuntoutujan ja työntekijän väliset suhteet eivät ole selkeitä tai staattisia valtasuhteita (vrt. Vuori 2001, 48), vaan osapuolet rakentuvat ja muotoutuvat näissä suhteissa vastavuoroisesti. Ikääntyneiden kuntoutuksen

asiakaslähtöisyys ei ole myöskään tietynlainen tapa puhua ja toimia, vaan asiakkaan ja työntekijän suhde määrittellään ja asemoidaan aina uudelleen.

Asiantuntijatyön puheella voidaan lisäksi muuttaa ikääntyneiden näkemyksiä työntekijöiden auktoriteeteista ja oikeutuksista määritellä ja luokitella heidän tarpeitaan. Vastavuoroisessa kannattelevassa vuorovaikutuksessa ja tutkivassa yhteistyössä molemmat osapuolet ovat yhdenvertaisesti toimijoita (Vehviläinen 2014). Tällaiseen työskentelyyn ikääntyneiden kanssa tulisikin työntekijöille antaa riittävästi mahdollisuuksia, joita tarkkaan ohjeistettu, nopeaan tavoitemäärittelyyn ja ongelmaratkaisuun perustuva kuntoutustyö ei saisi rajoittaa.

Työntekijöiden toiseuspuhe ikääntyneiden kuntoutuksesta mukavana tekemisenä aliarvioi tekemisen, toiminnan ja osallistumisen yleisiä hyvinvointivaikutuksia (ks. myös Steward ym. 2016). Tällaisissa puheikäytännöissä ikääntyneet aikuiset tulevat määritellyksi post- tai kvasiaikuisiksi, joille voidaan tarjota kevennettyä ”oikeiden aikuisten” kuntoutusta. Tutkimuksessa tunnistettuja ikääntyneistä aikuisista kuntoutuksessa käytettäviä puhetapoja tarkasteltaessa voidaankin pohtia, olisivatko kyseiset puhetavat mahdollisia tai hyväksyttäviä, jos kohderyhmänä olisivat nuoremmat aikuiset (ks. myös Jolanki 2009).

Sosiaali- ja terveydenhuolto ja kuntoutus sen osana perustuvat lääketieteen käytänteisiin, työmenetelmiin ja tutkimukseen, joissa vaaditaan näyttöön perustuvaa tietoa interventioiden vaikuttavuudesta. Tältä pohjalta työntekijät priorisoivatkin niitä asioita, joita he ottavat huomioon ikääntyneen asiakkaansa nykyisestä elämäntilanteesta ja aikaisemmasta elämäntilanteesta toteuttaessaan kuntoutustyötään. Samalla he ohittavat hänen oikeutensa ja mahdollisuutensa tehdä valintoja ja päätöksiä.

Tässä tutkimuksessa tunnistetut kuntoutustyöntekijöiden tavat puhua ikääntyneistä aikuisista kuntoutuksessa antavat mahdollisuuden tunnistaa erilaisten puhetapojen valta-asemia sekä niiden uusintavia ja ylläpitäviä, mutta myös niitä murtavia voimia. Puhetapoja käytetään argumentaationa, kun määrittellään eri asiakasryhmien oikeuksia saada kuntoutuspalveluja. Sosiaali- ja terveydenhuollossa tulisi

ottaa käyttöön näkemys elinikäisestä oppimisesta, kasvusta ja kehittämisestä elämänsä myöhäisemmissä vaiheissa. Se luo ikääntyneiden aikuisten kuntoutuksesta uudenlaisen mielikuvan ja parhaimmillaan oivaltamista ja rohkeutta uudistaa kuntoutuskäytäntöjä.

Tulosten luotettavuustarkastelussa tulee ottaa huomioon tutkimuksen toteutus osana päättymässä ollutta tutkimus- ja kehittämishanketta, jossa tutkija oli osa hankkeen aikana rakentunutta todellisuutta ja työntekijöiden arjen puhekäytäntöjä. Tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä kansainvälisiin kuntoutuskonteksteihin, koska tutkimuksessamme työntekijöiden ikääntyneistä aikuisista käyttämiä puhe- tapoja tarkasteltiin ryhmämuotoisen kuntoutuksen

yhteydessä ja moniammatillisten kuntoutustyöntekijöiden puheena, jotka ovat tyypillisiä suomalaisia kuntoutuskäytänteitä. Tutkimukseen osallistuneilla kuntoutustyöntekijöillä oli vahvat eettiset periaatteet, ja he monella tapaa ylittivätkin kuntoutustyölle asetetut rahoittajan minimikriteerit ja työnantajan ohjeet.

Onnismaa (2014) lainaa Peavyn kysymystä: ”Miten voidaan välttyä siltä, että ohjauksesta tulee vain uusi tapa alistaa ja sopeuttaa ihmisiä vallitseviin kulttuurisiin järjestelmiin ja miten estetään arjen psykopatologisointi?” Erityisesti ikääntyneet aikuiset palvelujen käyttäjinä ovat haastavassa tilanteessa, koska heidän tarpeensa ja elämänsä saavat aina lisämärkityksen nimenomaan sillä perusteella, että he ovat kauan eläneitä aikuisia.

AILA PIKKARAINEN
THM, KM, lehtori
Jyväskylän ammattikorkeakoulu

SUSANNA PALONIEMI
KT, yliopistonlehtori
kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

PÄIVI HÖKKÄ
KT, dosentti, yliopistotutkija
kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

ANNELI ETELÄPELTO
FT, professori
kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

KATJA VÄHÄSANTANEN
KT, dosentti, yliopistotutkija
kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tutkimus mahdollistui osana Kelan viisivuotista IKKU-tutkimus- ja kehittämishanketta (2009–2013). Kiitämme rahoittajaa tutkimuksen mahdollistamisesta sekä kuntoutuslaitoksia, työntekijöitä ja ikääntyneitä kuntoutujia tutkimukseen osallistumisesta.

¹ Arviointipuheeseen liittyi samalla ohjauspuhetta ja riskipuhetta. Tätä interdiskursiivisuutta kuvataan päätelmissä.

LÄHTEET

- Autti-Rämö, I. & Salminen, A.-L. (2016). Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A.-L. Rajavaara, M. & Ylinen, A. (toim.) *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 14–17.
- Brown, M. (2005). Learning in later life: Olding or empowerment? A third-age researcher's interpretation of some voices of third-age learners. *Generations Review* 15(4), 8–12.
- Burkitt, I. (2016). Relational agency. Relational society, agency and interaction. *Journal of Social Theory* 19(3), 322–339.
- Dyk, van, S. (2016). The othering of old age: Insights from postcolonial studies. *Journal of Aging Studies* 39, 109–120.
- Edwards, A. (2005a). Relational agency: Learning to be a resourceful practioner. *International Journal of Educational Research* 43, 299–318.
- Edwards, D. (2005b). Discursive psychology. In Fitch, K. L. & Sanders, R. E. (Eds.), *Handbook of Language and Social Interaction*. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 257–273.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P. & Paloniemi, S. (2014). Miten käsitteellistää ammatillista toimijuutta työssä? *Aikuiskasvatus* 34(3), 202–774.
- Fealy, G., McNamara, M., Treacy, M. P. & Lyons, I. (2012). Constructing age and age identities. A case study of newspaper discourses. *Aging & Society* 32(1), 85–102.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (2016). Valtasuhteinen analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 75–104.
- Jolanki, O. H. (2009). Agency in talk about old age and health. *Journal of Aging Studies* 23(4), 215–226.
- Josephson, I., Woodward-Kron, R., Delany, H. & Hiller, A. (2015). Evaluative language in physiotherapy practice: How does it contribute to the therapeutic relationship? *Social Science and Medicine* 143, 128–136.
- Juhila, K. (2016). Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 411–443.
- Järvikoski, A., Härköpää, K. & Salminen, A.-L. (2015). Kuntoutuksen teorioista ja ICF-mallista. *Kuntoutus* 38(2), 18–32.
- Hökkä, P., Eteläpelto, A. & Rasku-Puttonen, H. (2010). Recent tensions and challenges in teacher education as manifested in curriculum discourse. *Teaching and Teacher Education* 26, 845–853.
- Kristensen, H. K., Praestegaard, J. & Ytterberg, C. (2016). Discourses in stroke rehabilitation as they present themselves in current physiotherapy and occupational therapy. *Disability and Rehabilitation* 39(3), 223–235.
- Lehto, V., Jolanki, O., Valvanne, J., Seinälä, L. & Jylhä, M. (2017). Understanding functional ability: Perspectives of nurses and older people living in long-term care. *Journal of Aging Studies*, 43, 15–22.
- Mason, J. (2002). *Qualitative researching*. 2nd edition. London: Sage.
- Nikander, P. (2009). Doing Change and continuity. Age identity and the micro-macro divide. *Ageing & Society* 29:863–881.
- Onnismaa, J. (2007). *Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnoitusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Onnismaa, J. (2014). Vance Peavyn sosiodynaaminen ohjaus. *Aikuiskasvatus* 34(4), 296–300.
- Phelan, A. (2011). Socially constructing older people: examining discourses, which can shape nurses' understanding and practice. *Journal of Advanced Nursing* 67(4), 893–903.
- Pikkarainen, A. (2013). Toimintatutkimuksen kuvaus. Teoksessa Pikkarainen, A., Vaara, M. & Salmelainen, U. (toim.) *Gerontologisen kuntoutuksen toteutus, vaikuttavuus ja tiedon välittyminen. Ikääntyneiden kuntoutujien (IKKU) yhteistoiminnallisen tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti*. Helsinki: Kela, 41–54.
- Pikkarainen, A. & Koivu, R. (2019). *Ikääntyneiden, heidän omaistensa ja työntekijöiden näkökulma IKKU-kuntoutuksen kohdentumisesta, tavoitteellisuudesta, toimivuudesta ja koetusta vaikuttavuudesta*. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 15. Helsinki: Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902155050>.
- Pikkarainen, A., Pyöriä, O. & Savikko, N. (2016). Ikääntyneiden kuntoutuminen. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A.-L. Rajavaara, M. & Ylinen, A. (toim.) *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 176–191.
- Pikkarainen, A., Vaara, M. & Salmelainen, U. (toim.) (2013). *Gerontologisen kuntoutuksen toteutus, vaikuttavuus ja tiedon välittyminen. Ikääntyneiden kuntoutujien (IKKU) yhteistoiminnallisen tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti*. Helsinki, Kela. <http://hdl.handle.net/10138/42029>.
- Pikkarainen, A., Vähäsantanen, K., Paloniemi, S. & Eteläpelto, A. (2015). Older rehabilitees' life-course agency in Finnish gerontological rehabilitation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 22(6), 424–434.
- Pikkarainen, A., Vähäsantanen, K., Paloniemi, S. & Eteläpelto, A. (2018). Rehabilitation agency of older adults in group-based intervention. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 1–12. Taylor & Francis Online. <https://doi.org/10.1080/11038128.2018.1424237>.

- Pulkki, J. & Tynkkynen, L. K. (2016). "All people have important service needs": a study of discourses on older people in parliamentary discussions in Finland. *Aging & Society* 36, 64–78.
- Reunanen, M. (2016). *Toimijuus kuntoutuskokemusten kerronnassa ja fysioterapian kohtaamisissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 349, Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Romakkaniemi, M. & Järvikoski, A. (2013). Jaetun toimijuuden rakentuminen mielenterveyspalveluissa. *Kuntoutus* 36(1), 39–44.
- Saarenheimo, M. (2014). *Mitä vanhuudelle on tapahtunut?* Saatavilla: https://issuu.com/elois aika/docs/mit_vanhuudelle_on_tapahtunut. (29.22.2018).
- Salminen, A.-L., Järvikoski, A. & Härkäpää, K. (2016). Teoriat, viitekehykset ja mallit kuntoutusta ohjaamassa. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A.-L. Rajavaara, M. & Ylinen, A. (toim.) *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 20–36.
- Steward, K. E., Fischer, T. M., Hirji, J. A. & Davis, J. A. (2016). Toward the reconceptualization of relationship between occupation, health and well-being. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 83(4), 249–259.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2014). Toimijuus elämäkulussa – ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus* 34(3), 192–203.
- Vehkakoski, T. (2006). *Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheissa ja teksteissä*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 297. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vuori, J. (2001). *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnokset asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Acta Electorinica Universitatis Tamperensis 95. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Weicht, B. (2013). The making of "the elderly": Constructing the subject of care. *Journal of Aging Studies* 27(2), 188–197.
- Wetherell, M. (2007). A step too far: Discursive psychology, linguistic ethnography and questions of identity. *Journal of Sociolinguistics* 11(5), 661–681.

Uraohjaajien osaaminen ja haasteet työelämän murroksessa

Uraohjaajien on tunnettava työalansa, osattava soveltaa osaamistaan sekä kyettävä joustamaan, ennakoimaan ja hyödyntämään metakognitiivisia taitoja työssään. Psykologisen osaamisen korostuminen heijastelee asiakkaiden tilanteita ja jatkuvassa muutoksessa olevaa, kiivastahtista työelämää. Olennaista on, miten uraohjaajat pystyvät tukemaan asiakkaiden merkityksellisiä, motivoivia ja kiinnostavia urapolkuja ja samalla vastaamaan yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin.

TYÖELÄMÄSTÄ ON TULLUT YHÄ intensiivisempää, ja työn sisällölliset vaatimukset ovat kasvaneet (Julkunen 2008; Kubicek & Tement 2016). Erityisesti teknologian kehitys, globalisaatio ja demografian muutos ovat luoneet työelämään murrosta (Kettunen 2017; Oksanen 2017). Teknologia muokkaa tehtävärakenteita ja työskentelytapoja (Kauhanen 2014) samalla kun monikulttuurisuus on lisääntynyt työelämässä, ja moni muuttaa työn perässä ulkomaille (Coutinho, Dam & Blustein 2008). Lisäksi elatussuhde heikkenee ja nuoret ikäluokat ovat aiempaa korkeammin koulutettuja (Kauhanen 2014), jolloin työmarkkinoille tulijoiden ja sieltä poistuvien tietotaitoja voi olla vaikea sovittaa yhteen.

Yksilön kannalta työnteon kuormittavuus ja vaatimukset ovat lisääntyneet, sillä työntekijöiden odotetaan osallistuvan erilaisten tiimien ja yhteisöjen toimintaan samalla kun vastuu on lisääntynyt ja työ on yhä ennustamattomampaa (Kubicek & Tement 2016; Savickas 2013).

Tarve pidentää työuria tarkoittaa sitä, että uransa loppupuolella työntekijän on aktiivisesti etsittävä ja löydettävä joustavia tapoja jatkaa työntekoa. Tarviin siis uusia tapoja ajatella, kehittää ja hallita työn roolia yksilöiden elämässä. (Hartung 2010.)

Työelämän muutoksissa uraohjaajien rooli korostuu. Heiltä vaaditaan kykyä tuottaa kulttuurisensitiivisiä palveluita yhä monimuotoisemmalle asiakaskunnalle

URAOHJAAJIEN ON KYETTÄVÄ TUOTTAMAAN KULTTUURISENSITIIVISIÄ PALVELUITA YHÄ MONIMUOTOISEMMALLE ASIAKASKUNNALLE.

(Coutinho ym. 2008), hallita teknologiaa ja sopeutua sen tuomiin muutoksiin (Harteis 2018) sekä soviittaa työssään dynaamisesti yhteen kognitiivisia, sosiaalisia, emotionaalaisia ja eettisiä tekijöitä (Vuorinen & Ketunen 2017).

Nopeasti muuttuvien urien ristipaineessa painottuu uraohjauksen merkitys. 'Uraohjauksella' tarkoitamme niitä palveluita, joilla autetaan eri elämäntilanteissa ja -vaiheissa olevia asiakkaita kehittämään merkityksellistä elämänkulkua ja tekemään oppimista, työtä ja siirtymiä koskevia päätöksiä (Eurooppalainen elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan verkosto = ELGPN 2014; Lent & Brown 2013). 'Uraohjauksella' tarkoitamme myös asiakkaan tekijyyden tukemista hänen elämänsä tärkeissä kysymyksissä (Peavy 1999).

Useat kansainväliset ja kansalliset yhdistykset, muun muassa International Association for Educational and Vocational Guidance (IAEVG 2003), Euroopan ammatillisen koulutuksen kehittämiskeskus (CEDEFOP 2009), The National Career Development Association (NCDA 2009), Canadian Standards and Guidelines for Career Development (S&Gs 2012) ja Network for Innovation in Career Guidance and Counselling in Europe (NICE 2016), ovat julkaisseet uraohjaajien osaamisviitekehyksiä. Vaikka osaamisviitekehdykset eivät itsessään ole tutkimustuloksia, käytämme niitä taustoittamaan tutkimustamme, sillä ne ovat kansallisissa ja kansainvälisessä yhteistyössä kehitettyjä sekä laajalti käytettyjä. Osaamisviitekehdykset pohjautuvat moninaisiin yhteiskunnallisiin näkemyksiin, alan asiantuntijoiden tietotaitoon ja tutkimustietoon. Työelämän ja ura-

ohjaajien työn nopeiden muutosten vuoksi on tärkeää tutkia uraohjaajien omia kokemuksia työstään ja osaamistarpeistaan sekä tarkastella kokemusten yhtenevyyttä normatiivisiin osaamisviitekehdyksiin.

Tavoitteemme on tutkia uraohjaajien kokemuksia työstään seuraavien tutkimuskysymysten pohjalta:

1. Millaista osaamista uraohjaajat kokevat tarvitsevänsä työssään?
2. Millaisia haasteita uraohjaajat kokevat kohtävänsä työssään?

Haasteita ja osaamista tarkastelemalla voidaan kehittää uraohjausta sekä varmistaa sen laatua ja tehokkuutta (Sultana 2009). Tutkimus tuo esiin uraohjaajien näkökulman siitä, mikä on suomalaisen uraohjauksen kentällä ajankohtaista. Lisäksi se kiinnittyy laajempaan ja yleisluontoiseen uraohjaajien osaamisen tutkimukseen, jonka avulla on mahdollista osallistua kansainväliseen keskusteluun uraohjaajien osaamisesta ja työn haasteista.

URAN JA IDENTITEETTIEN MUUTOS

Muutokset yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla ovat muuttaneet myös työn merkitystä. Työntekijöiden on nykyisin kyettävä neuvottelemaan identiteetistään, kun uria koskevien päätösten määrä on lisääntynyt ja tilanteet ovat yhä epäselvempiä (LaPointe 2014; Vanhalakka-Ruoho 2014). Identiteetti nähdään läpi elämän kehittyvänä mutta suhteellisen pysyvänä sisäisenä kokemuksena itsestä (Erikson 1994). Yksilö voi määritellä onnistuneen uran elämänkuluksi, jossa vuorottelevat opiskelu, työnteko tai sapattivuodet (Vanhalakka-Ruoho 2014; Vehviläinen 2014).

Elämää voidaan tarkastella kokonaisuutena, jossa työ on yksi elämäntien osa, ja elämäntien eri osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Savickas ym. 2009). Työ siis ajatellaan osaksi kokonaisuutta yksilön elämän ja identiteetin kokonaisuutta, minkä myötä alan kirjallisuudessa esitetyt määritelmät ja käsitykset urasta ovat muuttuneet. Nykyisin 'uralla' ei siis tarkoiteta ainoastaan 'työuraa' vaan usein myös laajemmin 'elämänuraa'. (Hartung 2010; Savickas ym. 2009.) Lisäksi työelämän intensiivisyys ja konfliktit vaikuttavat väistämättä

URIEN KESTÄVYYTTÄ HAASTAA ETENKIN TYÖN PSYKOLOGISEN SOPIMUKSEN MUUTOS.

koko elämänkentan kattavaan hyvinvointiin, minkä vuoksi uria käsiteltäessä ei voida olla huomioimatta myös muita konteksteja, joihin ne ovat sidoksissa (Kubicek & Tement 2016; Peavy 1999).

Kestävän uran prosessimalli (*process model of sustainable careers*) ottaa huomioon uravalintojen pitkäaikaiset vaikutukset sekä yksilön ja hänen uransa yhteensopivuuden systemisen ja dynaamisen luonteen (Vos, de & Heijden, van der 2015). Urien kestävyys osatekijöitä ovat fyysinen ja psyykinen terveys, onnellisuus ja subjektiivisesti koettu tyytyväisyys omaan uraan sekä tuottavuus, jotka näyttäytyvät työhön liittyen työkykenä, sitoutumisena ja suoriutumisenä (Vos, de & Heijden, van der & Akkermans 2018).

Kestävyys on olennaista urien pidentymisen sekä työn ja muun elämän yhteensovittamisen kannalta. Kestävä ura tähtääkin siihen, että ura on integroitu tyydyttävästi henkilökohtaiseen elämään, ja kokonaisuus sopii yksilön arvomaailmaan, tarjoaa taloudellisen turvallisuudentunteen sekä mahdollistaa joustavuuden ja työn uusintamisen vielä uran loppupuolellakin. (Vos, de & Heijden, van der 2015.)

Urien kestävyttä haastaa erityisesti työn psykologisen sopimuksen muutos, jonka myötä työn jatkuvuus on epävarmaa ja määräaikaiset työsuhteet yhä yleisempiä (Vos, de & Heijden, van der 2015). Kun jokainen keskittyy omaan uraansa eikä kiinnity tiettyyn organisaatioon tai työyhteisöön, kokemus yksinäisyydestä on lisääntynyt. Eriytyneisyyttä lisäävät organisaatioiden nopeat rakennemuutokset ja teknologian mahdollistamat joustavat työajat ja etätyöt (Harteis 2018).

Samalla ammattilaisten odotetaan vastaavan sosiaalisiin odotuksiin, olevan innovatiivisia ja tekevän ammatilliset ja organisaatioiden rajat ylittävää yhteistyötä. Tunteiden ja tunneälyn merkitys on kasvanut, sillä kumpikin linkittyy vahvasti työntekoon,

uravalintoihin ja yksilön muuttuviin identiteetteihin. (Vähäsantanen & Eteläpelto 2015.)

Vaikka työ tukee mielenterveyttä, epävarmuus ja henkinen kuormitus työelämässä ovat lisääntyneet yhtäläisesti niin suomalaisten (Julkunen 2008; Työolotutkimus 2013) kuin kansainvälisten havaintojen mukaan (Vos, de & Heijden, van der 2015; Lent & Brown 2013). Työelämän ristiriidoista selvittääkseen työntekijät tarvitsevat toimintakykyä ja yksilöllisiä voimavaroja, kuten sosiaalisen verkoston sekä joustavuutta ja itseluottamusta (Onnismaa 2007; Pietikäinen 2017). Uraohjauksella voidaan vähentää työelämän negatiivisia psykologisia vaikutuksia luomalla merkityksellisiä työkonteksteja, joissa yhdistyvät yksilön toimijuus, kompetenssit ja mahdollisuus kehittää itseä (Coutinho ym. 2008). Optimaalisen tuen avulla työnteko voi johtaa yksilön kokemukseen itsensä toteuttamisesta ja tyytyväisyydestä elämään (Vos, de ym. 2018), mikä voi olla voimaannuttavaa ja kehittää kokonaisvaltaista hyvinvointia (Niles, Yoon, Balm & Amundson 2010).

Samalla kun yksilön valta ja vastuu omasta työstä lisääntyvät, yksilöllisten ratkaisujen ja uravalmennusten kysyntä kasvaa (Kauhanen 2014). Yhä yksilöllisempi ohjaus auttaa luomaan kestävää uranhallintaa (Peavy 1999; Vehviläinen 2014), minkä vuoksi tarvitaan yhä monipuolisempia tapoja antaa ohjausta ja samalla varmistaa sen laatu muuttuvissa vaatimuksissa.

URAOHJAUS JA URAOHJAAJIEN OSAAMINEN

Työelämäsuuntautuneesta ohjauksesta voidaan puhua monilla käsitteillä, ja uraohjauksen ammattilaisten nimikkeet vaihtelevat organisaatioittain. Jotkut uraohjauksen ammattilaiset käyttävät 'ohjausta' ja 'neuvontaa' synonyymeinä, toiset erottavat ne. (Douglas 2010; Onnismaa 2007.) Käytämme 'uraohjausta', koska se on käsitteistä sisällöltään laajin ja sitä on käytetty tieteellisessä tutkimuksessa (esim. Sultana 2009; Vuorinen & Kettunen 2017) ja julkisissa laitoksissa, kuten työ- ja elinkeinotoimistoissa (Työ- ja elinkeinotoimisto 2018).

'Ohjaus' puolestaan on määriteltävissä tavoitteelliseksi yhteistyösuhteeksi, jossa sekä ohjaajalla että asiakkaalla on oma asiantuntijuuden alueensa (Peavy 1999). Pidämmekin uraohjausta toimintana, joka lisää

URAOHJAUSTA AMMATTIALANA LEIMAA TOISINAAN SIRPALEISUUS.

asiakkaan itseymmärrystä ja kehittää tämän valmiuksia toimia muuttuvissa työ- ja oppimisympäristöissä. Lisäksi uraohjauksen ajatellaan tukevan urien kestävyttä sovittamalla yhteen yksilöiden urakokemuksia, sosiaalisia tiloja ja toimijuutta merkityksellisellä tavalla (Vos, de & Heijden, van der 2015). Uraohjausta voidaankin pitää poliittisena prosessina yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden välillä (Vehviläinen 2014). Myös voimaannuttaminen on tärkeä osa uraohjausprosessia, sillä toiveikkaus ja omien vahvuuksien tunnistaminen lisäävät yksilön palautumiskykyä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia (Niles ym. 2010).

Uraohjausta ammattialana leimaa kuitenkin toisinaan sirpaleisuus, sillä kentällä toimivien koulutus- ja osaamistilat ovat kirjavia. Asiakkaat eivät aina tiedä, millaisesta ohjauksesta on kyse (Douglas 2010). Euroopan unionissa uraohjaajien pätevyysvaatimukset vaihtelevat laajasti, vaikka uraohjaajien osaamisen tunnistamista pidetään keskeisenä tekijänä työllisyystavoitteiden saavuttamisessa (Vuorinen & Kettunen 2017). Tästä syystä tutkimuksemme keskittyy uraohjaajien osaamiseen. Osaamisen ajatellaan sisältävän tietojen ja taitojen eli kompetenssien lisäksi kokemuksen, sosiaaliset verkostot sekä arvot (Lindsay & Stuart 1997). Osaamisen määritelmä ottaa näin huomioon tiedon yksilölliseen tulkitsemiseen ja ymmärtämiseen sidoksissa olevat seikat ja on siksi kokonaisvaltaisempi käsite kuin kompetenssi (Mulder 2007; Sultana 2009).

Uraohjaajien osaamisviitekehykset sisältävät yhteisiä ydinelementtejä uraohjaajien koulutukseen ja laatuvaatimukseen sekä lisäävät toimijoiden välistä yhteisymmärrystä, yhteistyötä ja liikkuvuusmahdollisuuksia (Vuorinen & Kettunen 2017). Viitekehykset eivät itsessään ole kuvauksia todellisuudessa toteutuvasta ohjaustyöstä ja käytänteistä vaan pikemminkin laatustandardia, joita kohti koulutusten ja uraohjauksen ammattilaisten toivotaan pyrkivän.

Aiemmin kehitetyissä osaamisviitekehyksissä, kuten NCDA, CEDEFOP, S&Gs, IAEVG ja NICE, voidaan nähdä yhdeksän toistuvaa osaamisaluetta:

1. eettisyys: tiedostaa työn eettiset näkökulmat, selvittää ne asiakkaalle ja toimii niiden mukaisesti
2. ohjaustaidot: käyttää ohjausta tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti, kykenee huomioimaan asiakkaiden moninaisuuden ja vastaamaan heidän tarpeisiinsa
3. kulttuurisensitiivisyys: kunnioittaa asiakkaan kulttuuria, tiedostaa omat kulttuuriset uskomuksensa ja oletuksensa
4. itsetuntemus: tiedostaa omat kykynsä, arvonsa ja rajoituksensa
5. uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen: arvioi ja soveltaa moninaisia ohjausmenetelmiä
6. ammatillinen kehittyminen: arvioi poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä sekä kehittää aktiivisesti osaamistaan
7. verkostoituminen: kehittää ja ylläpitää verkostoja kollegoihin ja sidosryhmiin
8. teorianäkökulma: ymmärtää ja soveltaa moninaisia teorioita käytäntöön
9. teknologiaosaaminen: tuntee verkko-ohjausta ja pystyy käyttämään teknologiaa työssään.

Uraohjaajien tarvitsemaa osaamista voi pitää kokonaisvaltaisena siten, että se sisältää asiakastyön lisäksi sosiaaliset verkostot ja ohjaajan oman toiminnan. Osaamistarpeet voivat kuitenkin vaihdella organisaation toimintaympäristön mukaan (Lindsay & Stuart 1997).

AINEISTO JA ANALYYSI

Tutkimme uraohjaajien kokemuksia omasta työstään, jolloin aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui avoin haastattelu (Patton 2002). Tutkimukseen haastateltiin yhdeksää uraohjaajaa, jotka työskentelivät sekä yksilö-, ryhmä- että etäohjauksessa.

Haastateltavat tavoitettiin osittain Uraohjaajat ja -valmentajat ry:n sähköpostilistalta, joka kattaa noin 150 uraohjauksen ammattilaista ympäri Suomea. Listalta saatiin neljä haastateltavaa, joten heidän

joukkoaan täydennettiin lumipallo-otannalla, eli haastateltava ehdotti toista asiantuntijaa, joka voisi olla kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen (Patton 2002). Näin tavoitettiin vielä viisi haastateltavaa. Haastattelut kestivät 50 minuutista yli kahteen tuntiin, keskimäärin 75 minuuttia. Haastattelumateriaalia kertyi 11 tuntia.

Haastateltavat olivat toimineet ohjauksen parissa keskimäärin yhdeksän vuotta. He työskentelivät sekä syrjäseuduilla että isoissa kaupungeissa, ja jotkut olivat aiemmin toimineet valtakunnallisesti etäohjauksessa. Neljä työskenteli haastatteluhetkellä työ- ja elinkeinotoimistoissa, yksi koulutussektorilla ja neljä yksityisissä yrityksissä. Neljä oli peruskoulutukseltaan psykologeja, ja viidellä oli opetus- tai sosiaali- ja terveysalan peruskoulutus tai molemmat. Taustatekijöiden valossa haastateltavien joukkoa voi pitää hyvänä, harkittuna ja tarkoituksenmukaisena otoksena tutkimuksen tavoitteiden näkökulmasta.

Haastattelut suoritettiin avoimina asiantuntija-haastatteluina (Meuser & Nagel 2009). 'Asiantuntijalla' tarkoitamme henkilöä, joka on työskennellyt uraohjauksen kentällä ja jolla on kokemuksen kerryttämää erityistä tietoa tutkimusaiheesta. Avoimen haastattelun periaatteiden mukaisesti valmiita kysymyksiä tai teemoja ei tarjottu, vaan uraohjaajat saivat vapaasti kertoa omista osaamistarpeistaan ja haasteistaan omien kokemustensa ja käsitystensä mukaisesti. Haastattelut toteutettiin kuitenkin vuorovaikutteisesti: niiden aikana kysyttiin tarkentavia ja aihetta koskevia lisäkysymyksiä. Lopuksi kaikille haastateltaville tarjottiin mahdollisuus tarkentaa haastattelussa käsiteltyjä asioita jälkikäteen sähköpostitse. Näin kertyi lisäaineistoa kahdelta haastateltavalta yhteensä viisi sivua.

Analyysin tarkoitus oli kuulla haastateltavien ääntä ja tuoda esiin heidän kokemusperspektiivään. Heille annettiin anonyymiteetin säilyttämiseksi satunnaisessa järjestyksessä koodinimet H1–H9. Sähköpostitse saadut tekstiaineistot nimettiin koodinimillä T1 ja T2.

Aineisto analysoitiin molempien tutkimuskysymysten osalta luokittelevalla sisällönanalyysillä käyttämällä induktiivista lähestymistapaa, joka sisältää aineistolähtöisen koodauksen, luokittelun ja

käsitteellistämisen (Elo & Kyngäs 2008; Vaismorandi, Turunen & Bondas 2013). Koska yksittäisten sanojen käyttäminen analyysiyksikkönä voi johtaa analyysin hajanaisuuteen (Elo & Kyngäs 2008; Vaismorandi ym. 2013), yksiköksi valittiin virke tai ajatuskokonaisuus. Aineiston koodauksen jälkeen analyysiyksiköt käytiin tarkasti läpi, ja samaa tarkoittavat tai samaan teemaan kuuluvat virkkeet ja ajatuskokonaisuudet yhdistettiin alaluokiksi.

Seuraavaksi aineistoa pyrittiin käsitteellistämään yhdistämällä alaluokkia yläluokiksi, joita yhdisteltiin edelleen pääluokiksi. Luokittelu eteni pääosin aineistolähtöisesti, mutta yläluokkien muodostamisessa käytettiin aiempia osaamisiitekehyksiä avaamaan uusia ajattelu- ja jäsennostapoja. Resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt -pääluokan käsitteellistämisessä hyödynnettiin kognitiivisen käyttäytymisterapian ja positiivisen psykologian kirjallisuutta (Pietikäinen 2017; Seligman & Csikszentmihalyi 2000), koska tämän tieteenalan tarjoamat käsitteet kuvasivat hyvin syntynyttä pääluokkaa ja sen sisältöjä. Aineistosta laskettiin, kuinka moni haastateltava puhui kustakin osaamisalueesta tai haasteesta (N).

URAOHJAAJIEN KOKEMAT OSAAMISTARPEET

Uraohjaajien kokemat osaamistarpeet voidaan tiivistää kahteen laajaan pääluokkaan: 1) uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen sekä 2) uraohjaajien resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt (**taulukko 1**).

Uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen

Asiakkaan vahvistamiseen kuuluvana erityisenä osaamistarpeenaan kaikki uraohjaajat kokivat psykologisen osaamisen. Se näyttäytyi siten, että mielen-terveysongelmia, traumoja ja kuntoutusta koskevien teemojen käsittely oli lisääntynyt ja erilaisten traumojen ja ahdistuksen käsittely arkistunut. Psykologisen osaamisen tarve näyttäytyi niin ikään uraohjaajien täydennyskoulutuksissa, jotka koskivat muun muassa terapeuttisia menetelmiä, oppimisvaikeuksia ja työkyvyn arviointia. Uraohjaajat korostivat, ettei varsinaista terapiaa kuitenkaan anneta, vaan uraohjaaja ja terapeutti on erotettava toisistaan.

Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
Uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen	Asiakkaan vahvistaminen (N = 9)	a. Psykologinen osaaminen b. Voimaannuttaminen c. Osaamisen tunnistaminen
	Vuorovaikutusosaaminen (N = 9)	a. Asiakkaiden kohtaaminen b. Tunneäly ja tunnetaidot
	Teknologinen osaaminen (N = 9)	a. Etäohjaus b. Sosiaalinen media c. Ymmärrys digitalisaation vaikutuksista työelämään
	Monipuoliset ohjaustaidot (N = 8)	a. Soveltamiskyky b. Teoriatieto c. Lakiosaaminen
	Ammatillinen kehittyminen (N = 8)	a. Osaamisohjan jatkuva päivittäminen b. Ennakointikyky
	Kansainvälisyysosaaminen (N = 7)	a. Kansainvälisten työmarkkinoiden ymmärrys b. Kulttuurisensitiivisyys
Uraohjaajien resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt	Verkostostoissa toimiminen (N = 7)	a. Moniammatillinen yhteistyö b. Työyhteisötaidot ja kollegiaalisuus c. Itsensä markkinoiminen
	Tietojenkäsittelyn taidot (N = 6)	a. Tiedon jäsentäminen b. Suurten tietomäärien hallinta c. Tiedonhaun taidot
	Työhyvinvointitaidot (N = 6)	a. Armollisuus itseä kohtaan b. Epävarmuuden sieto
	Eettinen osaaminen (N = 6)	a. Ammattietiikka b. Itsetuntemus

Taulukko 1. Luokittelu uraohjaajien kokemista osaamisalueista.

Haastateltavat kokivat, että monillakaan asiakkaila ei ole uskallusta tai rohkeutta tehdä päätöksiä ja viedä elämäänsä eteenpäin, joten heidän on kannustettava ja motivoitava asiakkaitaan aiempaa enemmän. Voimaannuttamisen ulottuvuus ilmeni kasvavana tarpeena tukea asiakkaiden itsetuntoa, vähentää heidän epävarmuuttaan ja lisätä heidän toiveikkuuttaan:

”Kyllä tää [työelämä] vaatii asiakkailtakin sellasta psyykkistä kestävyyttä ja joustavuutta, enemmän metataitoja, ja näihin meidän pitää taas pystyä enempi vastaamaan, sen asiakkaan vahvistamiseen ja toiveikkuuden lisäämiseen ja joustavuuden lisäämiseen.” (H4)

Haastateltavat pitivät niin ikään tärkeänä osaamisen tunnistamista ja tukemista, sillä harva asiakas osaa itse sanoittaa tai tunnistaa osaamistaan. Osaamisen

tunnistaminen koettiin tärkeäksi sekä työelämään sijoittumisen että heikkenevän huoltosuhteen vuoksi.

Vuorovaikutusosaamisen ytimeksi haastatellut kokivat asiakkaiden kohtaamisen, sillä muutosta tapahtuu vasta, kun asiakas on kokenut tullessaan nähdyksi ja kuulluksi sellaisena kuin on. Kuuntelutaitoisen ja empaattisen uraohjaajan onkin helppo rakentaa luottamusta ja siten edistää ohjauksen eettisyyttä. Merkityksellisinä asiakkaiden kohtaamisen osa-alueina haastateltavat pitivät lisäksi yhteistyötaitoja, joustavuutta ja kokonaisvaltaisuutta.

Myös tunneäly ja tunnetaidot olivat haastateltavien mukaan tärkeitä vuorovaikutusosaamisen muotoja, sillä asiakkaat imevät ympäriltään itseensä oletuksia ja asenteita, jotka vaikuttavat heidän tunteisiinsa ja käyttäytymiseensä. Vaikeiden asioiden käsittely vaatii uraohjaajilta tunneälyä ja herkkyyttä

TEKNOLOGISIA TAITOJA JA TYÖELÄMÄN DIGITALISAATION YMMÄRRYSTÄ PIDETTIIN TÄRKEINÄ URAOHJAAJIEN OSAAMISALUEINA.

ottaa asia puheeksi oikea-aikaisesti ja asiakasta tukevalla tavalla:

”Uraohjaajan työssä niillä [tunneälyllä ja tunteilla] on suuri merkitys, että semmonen tietynlainen herkkyyks tulkita ja myös tavallaan ettii se oikea aika että sä pystyt ehottaan asioita ja ottaan puheeksi, ja sitten se että sä annat aikaa sille ihmiselle.” (H1)

Kaikki haastateltavat kokivat, että etäohjauksen jatkuva lisääntyminen synnyttää väistämättä osaamistarpeita, jotka ovat sidoksissa vuorovaikutukseen ja asiakkaiden kohtaamisen erityispiirteisiin. Sosiaalisen median käyttö koettiin ajankohtaiseksi osaamistarpeeksi sekä asiakkaiden työnhaun että uraohjaajien verkostoitumisen ja ajankohtaisten keskusteluiden seuraamisen kannalta. Käytännön teknologiaosaamisen lisäksi uraohjaajat painottivat ymmärrystä digitalisaation vaikutuksista työelämään. Tekoäly, etätyömahdollisuudet ja työn sisältöjen muutokset vaativat heiltä kykyä ennakoida urien kehitymistä tulevaisuudessa.

Uraohjaajan työssä tarvitaan monipuolisia tiedonhankinnan ja soveltamisen taitoja. Haastateltavat kokivat erityisesti työ- ja elämäkokemuksen kehittämisen heidän kykyään soveltaa tietoa ja vastata moninaisen asiakaskunnan vaihteleviin tarpeisiin. He kokivat myös teorian tiedon lisäävän soveltamiskykyä; se tuo lisää ymmärrystä, luotettavuutta ja työkaluja. Lait ja säädökset taas vaikuttavat suoraan asiakkaiden elämään, minkä vuoksi juridiikan tuntemusta pidettiin ensiarvoisen tärkeänä.

Ammatillisessa kehittämisessä haastateltavat pitivät erityisesti osaamispuhjan jatkuvaa päivittämistä tärkeänä osaamisalueena:

”Työelämä muuttuu ja työnhaku muuttuu ja urat ei oo enää niin kauhean suoraviivaisia. Niin se haastaa sitten tällä kentällä toimivia itsessään, että pitää olla valmis mukautumaan ja kehittämään omaa osaamista koko ajan.” (H6)

Asiakkaiden vaihtelevien tarpeiden ja taustojen sekä muuttuvien hakukäytäntöjen, ammattinimikkeiden ja säädösten vuoksi uraohjaajien on haastateltavien kokemusten mukaan jatkuvasti kehitettävä ajankohtaista osaamispuhjaansa. Olennaista on lisäksi ennakointikyky, joka uraohjaajien puheessa näyttää taitona ymmärtää tulevaisuuden työelämän muutoksia ja suhteuttaa kriittisesti tulevaisuusennusteita ja raporteja.

Globalisaation myötä kansainvälisyysosaamista pidettiin tärkeänä uraohjaajien osaamisalueena. Asiakkaiden enenevä suuntautuminen Suomen ulkopuolelle tai monikansallisiin yrityksiin luo uraohjaajille tarpeen ymmärtää kansainvälisiä työmarkkinoita. Maahanmuuton myötä heillä saattaa taas olla sekä asiakkaita että kollegoita muista kulttuuritaustoista. Uraohjaajien on siten sekä ymmärrettävä eri kulttuurien vaikutusta suomalaisen työelämään että kyettävä kulttuurisensitiivisyyteen.

Resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt

Haastateltavat toivat esiin kykyä joustaa, olla sinnikäs ja kestää työn henkistä vaativuutta, toisin sanoen resilienssin merkitystä ja vaadetta työssään. Niin ikään he sanoittivat metakognitiivista kyvykkyyttä eli taitoja jäsentää työssään niin suuria tietomääriä kuin mutkikkaita asiakastilanteita, jotta ne selkiytyvät ja ovat hallittavia itselle sekä asiakkaille.

Verkostoissa toimimisen ja moniammatillisuuden merkitys on kasvanut, ja asiakkaiden haastavien tilanteiden myötä uraohjausprosessissa voi olla mukana sosiaalityöntekijä tai terapeutti. Uraohjaajat korostivat lisäksi työyhteisötaitoja ja kollegiaalisuutta: monimutkaisten tilanteiden ja oman työotteen yhteistä reflektointia pidettiin tärkeänä. Itsensä markkinoimisen taito korostui sekä kykyä myydä omaa osaamista ja uraohjauspalveluita että kykyä tukea asiakkaiden itsensä markkinoimisen taitoa.

Pääloukka	Yläluokka	Alaluokka
Asiakasrajapinta	Asiakastilanteiden haastavuus (N = 9)	a. Työkyvyn ongelmat b. Ohjattavien tilanteiden monimutkaisuus c. Asiakkaiden epärealistiset odotukset d. Motivaation puute e. Vuorovaikutuksen haasteet
	Etäohjauksen haasteet (N = 6)	a. Verkko-, video- ja puhelinohjauksen haasteet b. Järjestelmien toimimattomuus
Uraohjaajien toiminta	Ammatillinen hajanaisuus (N = 9)	a. Yhtenäisyyden puute b. Käsitserot ohjauksesta ja tuloksellisuudesta
	Ohjaajan voimavarat (N = 9)	a. Ammatti-identiteetti b. Oma jaksaminen c. Ajan hermolla pysyminen d. Ajanpuute
Yhteiskunnallinen viitekehys	Kansainvälisyyden haasteet (N = 7)	a. Kansainvälisten työmarkkinoiden tuntemus b. Kulttuuritietous c. Kielen tuomat haasteet
	Yhteiskuntapoliittiset haasteet (N = 6)	a. Koulutus- ja työvoimapolitiittiset päätökset b. Tulkinnanvaraisuus c. Järjestelmien jäykkyys

Taulukko 2. Luokittelu uraohjaajien kokemista työn haasteista.

Tietojenkäsittelyn taidot, eli tiedon jäsentäminen, suurten tietomäärien hallinta ja tiedonhaun taidot, koettiin olennaiseksi osaamiseksi. Uraohjaajat painottivat taitoa jäsentää asiakkaan kertomia asioita ja nostaa esille oikeanlaisia kysymyksiä ja päätelmiä. He pitivät tärkeänä kykyä hakea ja rajata tietoa sekä olla suurten tietomäärien ”monitaituri ja akrobaatti”.

Uraohjaajat kokivat työhyvinvointitaitoja koskevan osaamisen merkitykselliseksi. Esimerkiksi armollisuutta itseä kohtaan, eli omien virheiden ja inhimillisyyden myöntämistä, pidettiin tärkeänä. He korostivat lisäksi kykyä ottaa aikaa työstä palautumiseen työpäivänkin aikana ja sietää epävarmuutta niin asiakkaiden muuttuvien urien kuin oman työnsä suhteen. Eräs uraohjaaja pohti, että on vain pyrittävä luottavaiseen ajattelutapaan.

Haastateltavien mukaan eettisten taitojen ja ammattietiikan ulottuvuus näyttäytyi erityisesti tilanteissa, joissa uraohjaaja joutui kertomaan esimerkiksi ammattialan häviämisestä ja asiakkaan pärjäämättömyydestä. Uraohjaajat painottivat myös itsetuntemuksen merkitystä, sillä ohjaajan näkemykset työelämästä, yhteiskunnasta ja politiikasta vaikuttavat siihen, miten asiakas näkee työn roolin elämässään.

URAOHJAAJIEN KOKEMAT TYÖN HAASTEET

Uraohjaajien kokemat haasteet (**taulukko 2**) jakautuvat analyysimme perusteella kolmeen laajaan pääloukkaan. Ne ovat asiakasrajapinta, uraohjaajien toiminta sekä yhteiskunnallinen viitekehys.

Asiakasrajapinta

Asiakastilanteiden haastavuudesta puhuivat kaikki uraohjaajat erityisen paljon. Asiakkaiden työkyvyn ongelmien koettiin korostuvan, ja uraohjaajien oli aiempaa useammin ohjattava asiakkaat muun avun piiriin. Kasvavina haasteina korostuivat asiakkaiden mielenterveysongelmat ja puutteellinen ymmärrys työkyvystä. Eräs haastateltava kuvasi asiakkaiden työkyvyn haasteita seuraavasti:

”On näitä emotionaalisia esteitä ihmisillä ollu ennenkin, ja itse asiassa psykoterapeutit sanoo että se on lisääntynyt. Ja tämmönen niinkun, että on vaikeampi selviytyä näistä elämän vastoinkäymisistä, resilienssi on vähentynyt. Nämä taidot mitä ihmiset tarvii itsensä ohjaamiseen, tunnetaidot ja tämmöset on huonommassa jamassa ku aikaisemmin.” (H4)

EPÄSELVÄT OHJEISTUKSET JA HEIKKO TIEDOTUS UUDISTUKSISTA JOHTIVAT TULKINNANVARAISUUTEEN.

Tarve ottaa huomioon asiakkaan elämänkenttä kokonaisuudessaan on haastateltavien mukaan monimutkaistanut uraohjaajien työtä samalla kun asiakkaiden tilanteet ovat monimutkaistuneet. Taustalla voi olla erilaisia elämäntilanteita, tarpeita, koulutuksia ja työkokemuksia. Vaikka tilanteet ovat monimutkaisia, monella asiakkaalla on epärealistiset odotukset, kuten että tavoitteet, osaaminen ja mahdollisuudet selviävät yhdellä käyntikerralla. Odotukset taas saattavat laskea motivaatiota, mikä näyttäytyi muun muassa haluttomuutena hakeutua täydennyskoulutuksiin sekä uraohjaustapaamisten keskeytymisenä.

Asiakasrajapinnassa haastateltavat kokivat merkityksellisimmiksi vuorovaikutuksen haasteiksi asiakkaiden luottamuksen ansaitsemisen, oman vuorovaikutustyylin sopeuttamisen asiakkaaseen ja kielteisten asioiden käsittelyn asiakkaiden kanssa. Luottamuksen myötä uraohjaukselle olennaiset asiat, kuten perheongelmat tai asiakkaan sitoutuminen terapiaan, voivat tulla esiin ajoissa ja aiemmin kuin luottamuksen puuttuessa. Asiakaskunnan moninaisuus loi uraohjaajille haasteita mukauttaa omaa vuorovaikutustyyliä asiakkaan tarpeisiin.

Etäohjauksen haasteet ilmenivät verkko-, video- ja puhelinohjauksessa ja järjestelmien toimimattomuutena. Vaikka joidenkin asiakkaiden voi olla helpompi käsitellä vaikeita asioita etänä, uraohjaajat kokivat erityisesti verkko- ja puhelinohjauksen haasteiksi sen, että esimerkiksi mielenterveyttä ja työkykyä koskevat seikat voivat jäädä uraohjaajalta pimentoon:

”Onhan meilläkin täällä testejä ja on testejä netissäkin ja verkossa, että on hirmu hyvä juttu, mutta sitten sieltä ei paljastu sen takaa sitten se ihmisen mielenterveys tai joku tällöinen persoonaproblematiikka mikä sitten paljastuu tässä. Usein pöydän toiselta puolelta näkee kaikenlaista.” (H3)

Haasteena näyttäytyi haastateltavien mukaan lisäksi asiakkaiden haluttomuus etäohjaukseen, mikä voi osittain johtua järjestelmien toimimattomuudesta ja asiakkaiden suhtautumisesta verkon käyttöön. Haastateltavat pohtivat lisäksi palveluiden käytettävyysongelmia ja teknologian mukanaan tuomaa hakkeroinnin ja kaatuvien järjestelmien ongelmia.

Uraohjaajien toiminta

Haastateltavat kokivat, että kun uraohjaajat tulevat vaihtelevista taustoista, uraohjauksen kenttä ja ammattilaisuus pirstaloituvat, ja uraohjaajat kokevat yhtenäisyyden puutetta. Koska uraohjaus on suojaamaton nimike, monenlaista ohjausta aina pintapuolisesta neuvonnasta syvempään psykologiseen työhön voidaan kutsua uraohjaukseksi:

”Nykyään sitä uraohjausta käyttää vähän joka pulju. Että siellä on tosi laidasta laitaan mitä tällä nimellä käytetään, todella hyvää ohjausta ja sitten sellaista mitä aina ei myöntäisi ohjaukseksi ollenkaan.” (H8)

Asiakkaatkaan eivät aina tiedä, millaista ohjausta odottaa, eikä heidän tarpeisiinsa välttämättä pystytävä vastaamaan. Yksi haastateltava ilmaisi huolensa siitä, että kentän hajanaisuus ja laadultaan vaihtelevat ohjaustavat saattavat heikentää uraohjauksen asemaa.

Asiakkaiden lisäksi uraohjaajilla on erilaisia käsitteitä uraohjauksesta ja sen tuloksellisuudesta. Jotkut haastateltavat eivät esimerkiksi pitäneet verkko-ohjausta tai koulutusneuvontaa uraohjauksena vaan pikemminkin tiedon jakamisena. Eräs haastateltava taas huomautti, että ajattelutapa ja lähtökohdat voivat vaihdella julkisen ja yksityisen puolen välillä. Erityisenä tulevaisuuden haasteena uraohjaajat pitivät mahdollista työllisyyspalvelujen ja uraohjauksen rahoitusjärjestelmien muuttumista tulosperusteisiksi, jolloin osa alan yrityksistä sekä toimijoista saattavat valikoida asiakkaikseen vain niin sanotusti helposti työllistettäviä.

Haastateltavat käsitelivät puheessaan omien voimavarojensa riittävyyyttä. Jotkut kertoivat oman ammatti-identiteettinsä kehittyneen hitaasti, ja epävarmuus omasta osaamisesta loi edelleen haasteen

MIELENTERVEYDEN JA TYÖKYVYN SEIKAT VOIVAT JÄÄDÄ ETÄOHJAUKSESSA PIMENTOON.

sietää epävarmuutta sekä työelämän muutosten että oman työn osalta. Asiakkaiden kasvaneiden vaatimusten lisäksi jatkuva epävarmuus ja kiire luovat uraohjaajille jaksamisen haasteita. Heidän voi olla raskasta kohdata itse samanlaisia asioita, joita asiakkaat tuovat esiin:

”Mutta sitten kun oot itse mukana siinä samassa myllyssä mitä ne asiakkaat käy läpi, niin se on paljon raskaampaa. Ja sitten pitää olla taitoa siihen, että pystyy palautumaan ja pystyy kestämään sen epävarmuuden ja muutokset ja kaiken sen hulinan mitä elämään kuuluu.” (H8)

Kasvaneet vaatimukset ja ennustamattomat muutokset lisäävät paineita pysyä ajan hermolla, joita yksi haastateltava vertasi kilpajuoksuksi muutosten kanssa. Uraohjaajien on pysyttävä ajan tasalla työelämässä, politiikassa ja koulutuksen kentällä ja kyettävä ymmärtämään, miten muutokset vaikuttavat asiakkaiden elämään. Kaikesta huolimatta uraohjaajien työtä haastaa ajanpuute, sillä itsensä kehittämiseksi on järjestetty hyvin vähän työaika, ja ohjausajat voivat olla rajattuja.

Yhteiskunnallinen viitekehys

Globalisaation huomioiminen ja kulttuurisensitiivisyys korostuivat haastateltavien esiin nostamissa uraohjauksen osaamisalueissa (**taulukko 1**). Vastaavasti he kokivat kansainvälisten työmarkkinoiden tarpeiden, mahdollisuuksien ja käytäntöjen tuntemuksen haasteeksi työssään, kun asiakkaat suuntaavat kansainvälisille urille. Toisena seikkana haastateltavat puhuivat kieleen ja kielitaitoon liittyvistä haasteista työssään. Ne näyttäytyivät sekä ohjaajien että asiakkaiden osin puutteellisenä kielitaitona tai vaikeutena sanoittaa asioita toisilleen erityisesti tilanteissa,

joissa edes englannista ei löytynyt vastinetta työhistoriaan liittyvälle termille.

Yhteiskuntapoliittiset haasteet näkyivät puolestaan uraohjaajien kokemusten mukaan esimerkiksi poliittisissa päätöksissä, jotka loivat uraohjaukselle reunaehdot. Haastatellut kokivat, että epäselvät ohjeistukset ja heikko tiedotus uudistuksista johtivat helposti tulkinnanvaraisuuteen: selvityksissä ja raporteissa voi olla ristiriitaista tai vain kapeasta näkökulmasta tuotettua tietoa, ja jopa lakeja saatetaan tulkita eri paikoissa eri tavoin. Uudistusten, lakien ja sääntöjen suhteen uraohjauksesta puuttuu siis yhtenäinen järjestelmä, minkä vuoksi tilanteita ei välttämättä arvioida oikealla tavalla. Lisäksi uraohjaajien työtä haastaa järjestelmien jäykkyys, mikä voi vaikeuttaa asiakkaan yksilöllisen ohjauspolun suunnittelua.

POHDINTA

Uraohjaajien kokemukset työssä tarvittuista osaamisista kiteytyivät kahteen pääluokkaan: 1) uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen ja 2) uraohjaajien resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt. Asiakkaan vahvistaminen sekä ohjaajan vuorovaikutus- ja tietotekniset taidot näyttäytyivät uraohjaajan tärkeimpinä osaamisalueina. Työssä koetut haasteet puolestaan jakautuivat kolmeen pääluokkaan: 1) asiakasrajapinta, 2) uraohjaajien toiminta ja 3) yhteiskunnallinen viitekehys. Korostuneimmat haasteet koskivat asiakastilanteiden haastavuutta, ammatillista hajanaisuutta ja ohjaajan omia voimavaroja.

Tulokset myötäilevät pitkälti aiempia, normatiivisia osaamisviitekehyksiä (ks. s. 211). Esimerkiksi ohjaustyön eettisyyden korostaminen, ohjaustaidot, kulttuurisensitiivisyys, itsetuntemus, uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen, ammatillinen kehittyminen, verkostoituminen, teoretieto ja teknologiaosaaminen vastasivat hyvin tuloksiamme. Sen sijaan uraohjaajien oman jaksamisen eli ammatillisen hyvinvoinnin teemat eivät ole yhtä vahvasti läsnä osaamisviitekehyksissä kuin haastateltaviemme puheessa. Erona osaamisviitekehyksiin korostui myös psykologinen osaaminen, erityisesti asiakkaan vahvistaminen, työkykyosaaminen ja mielenterveysosaaminen, joilla ei kuitenkaan tarkoiteta psykologista hoitotyötä.

URAOHJAAJIEN TYÖ VAATII YMMÄRRYSTÄ TYÖKYVYSTÄ JA VOIMAANNUTTAMISESTA.

Oman ammatillisen hyvinvoinnin ja psykologisen osaamisen merkitys asiakastyössä on mahdollisesti korostunut aiempaa vahvemmin uraohjaajillakin vasta viime vuosikymmenenä, mikä voi johtua esimerkiksi työelämän tahdin kiristymisestä.

Tulosten pohjalta voidaan todeta, että aikamme tieto- ja palveluyhteiskunnan synnyttämien monitahoisten haasteiden myötä yksilöt tarvitsevat urataitoinaan mahdollisesti enemmän psyykkisiä taitoja ja vahvuutta kuin aiemmin. Vaikka uraohjaus ei ole terapiaa, se voi tulevaisuudessa ammentaa yhä enemmän niin positiivisen psykologian (Seligman & Csikszentmihalyi 2000) kuin käyttäytymisterapian muodoista, kuten hyväksymis- ja omistautumisterapiasta (Pietikäinen 2017), jotka keskittyvät elämän merkityksellisyteen sekä haasteista selviytymiseen yksilön vahvuuksia, voimavaroja ja psykologista joustavuutta kehittämällä.

Psykologisen osaamisen tarpeet ja haasteet tuottavat haasteita myös kasvavalle teknologian käytölle uraohjauspalveluissa. Vaikka etäohjaus on resurssien kannalta mielekästä ja sillä voidaan taata uraohjauspalveluiden saatavuus, tutkimuksemme tulosten mukaan työkyvyn ja mielenterveyden ongelmat eivät välttämättä tule esiin etäohjauksessa. Teknologian enenevä käyttö herättää lisäksi kysymyksen siitä, miten eri ikäryhmien suhde teknologiaan ja verkkolukutaito voidaan huomioida etäohjauksessa (vrt. Kuoppamäki 2018).

Jotta asiakkaille voidaan taata riittävä tuki kaikissa elämänvaiheissa, heidän vaihtelevat tarpeensa ja rajoitteensa on otettava huomioon uraohjauksessa. Sosiaalisen median ja teknologian tehokas käyttö työssä vaatiikin uraohjaajilta kykyä ymmärtää ja hallita verkopohjaisia palveluita ja sovittaa dynaamisesti yhteen kognitiivisia, sosiaalisia, emotionaalisia ja eettisiä tekijöitä (Kettunen 2017).

Tutkimuksemme osoittaa, että uraohjaajien työ vaatii ymmärrystä työkyvystä ja voimaannuttamisesta, samalla kun heidän on rakennettava luottamusta ja otettava huomioon asiakkaan persoona, toiveet ja rajoitteet. Monipuolisten ohjaustaitojen ja teorioiden tuntemuksen lisäksi uraohjaajien on hallittava laajasti tietotaitoa työ- ja opiskelumahdollisuuksista ja muista asiakkaiden elämään kuuluvista asioista sekä samanaikaisesti kehitettävä itseään ja pidettävä huolta jaksamisestaan. Siten uraohjauksen rinnalla voidaan puhua holistisesta ura- ja elämänsuunnittelusta, jossa työ rakentaa merkityksellistä elämää (Hartung 2010; Savickas ym. 2009).

Tuloksiamme voidaan tarkastella myös ohjausalan koulutusten, kuten vuonna 2018 Suomessa käynnistyneiden uraohjauksen erikoistumiskoulutusten opetussuunnitelmien ja koulutussisältöjen, näkökulmista. Niissä näyttäytyvät muun muassa teoriatieto, verkostoituminen ja vuorovaikutusosaaminen, mutta esimerkiksi psykologinen osaaminen on heikosti läsnä (Uraohjauksen erikoistumiskoulutus 2019a, 2019b & 2019c). Kestävän uran käsite korostaa samoin yksilön psykologisen toimintakyvyn ymmärryksen osaamistarvetta uraohjauksessa ja urien pohdinta kestävyuden näkökulmasta auttaa käsittelemään työelämän monimutkaistumista (Vos, de & Heijden, van der 2015).

Uraohjauksen kannalta onkin olennaista, miten ohjaajat pystyvät tukemaan asiakkaiden merkityksellisiä, motivoivia ja kiinnostavia urapolkuja, jotka vastaavat heidän arvoaan ja ovat sovitettuja työn ulkopuoliseen elämään. Kestävän uran käsite ja prosessimalli tutkimuksessamme käsiteltyjen uraohjaajien kokemusten valossa tavoittavat jotain sellaista, mikä on osa uraohjaajien arkea.

Kun työelämä muuttuu ja yksilöllisten tarpeiden ja uravalintojen määrä kasvaa aikuiskoulutuksen ohella (Oksanen 2017), uraohjauksen tarpeellisuus ja merkitys korostuvat yhteiskunnassa. Uraohjaajien kyky tukea asiakkaiden kestävästä ura- ja elämänsuunnittelua ja samalla vastata yhteiskunnan ja yksilöiden muuttuviin tarpeisiin on kriittinen kysymys nyt ja tulevaisuudessa.

EMILIA LAMPI
KM, yhteisömanageri
Peerage of Science

JOHANNA RANTANEN
PsT, työ- ja organisaatiopsyko-
logian dosentti, yliopistotutkija
psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto

KATJA VÄHÄSANTANEN
KT, työelämän tutkimuksen
ja kehittämisen dosentti,
yliopistotutkija
kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

LÄHTEET

- Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training). (2009). *Professionalizing Career Guidance – Practitioner Competences and Qualification Routes in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Coutinho, M., Dam, U. & Blustein, D. (2008). The psychology of working and globalization: A new perspective for a new era. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 8(1), 5–18.
- Douglas, F. (2010). Sustaining the self: Implications for the development of career practitioners' professional identity. *Australian Career Development Journal* 19(1), 24–32.
- ELGPN (European Lifelong Guidance Policy Network). (2014). *Lifelong Guidance Policy Development: Glossary*. <http://www.elgpn.eu/elgpn/db/search/metadata/view/185> (18.12.2018).
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115.
- Erikson, E. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: Norton.
- Harteis, C. (2018). Machines, change and work: An educational view on the digitalization of work. Teoksessa Harteis, C. (toim.) *The Impact of Digitalization in the Workplace – An Educational View*. Switzerland: Springer, 1–10.
- Hartung, P. (2010). Practice and research in career counseling and development – 2009. *The Career Development Quarterly* 5 (2), 98–142.
- IAEVG (International Association for Educational and Vocational Guidance). (2003). *International Competencies for Educational and Vocational Guidance Practitioners*. <http://iaevg.net/iaevg.org/IAEVG/nav0f9a.html?lang=2&menu=1&sub-menu=5> (18.12.2018).
- Julkunen, R. 2008. *Uuden työn paradoksit – keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kauhanen, A. (2014). *Tulevaisuuden työmarkkinat*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, ETLA raportit 30.
- Kettunen, J. (2017). *Career Practitioners' Conceptions of Social Media and Competency for Social Media in Career Services*. Finnish Institute for Educational Research, Studies 32. Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Kubicek, B. & Tement, S. (2016). Work intensification and the work-home interface: The moderating effect of individual work-home segmentation strategies and organizational segmentation supplies. *Journal of Personnel Psychology* 15(1), 76–89.
- Kuoppamäki, S. (2018). *The Role of Age and Life Course Stage in Digital Consumption*. Department of Social Sciences and Philosophy, Studies 36. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- LaPointe, K. (2014). Tilaa mielekkäälle työlle. *Aikuiskasvatus* 34(1), 17–28.
- Lent, R. & Brown, S. (2013). *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work*. Hoboken: Wiley.
- Lindsay, P. & Stuart, R. (1997). Reconstructing competence. *Journal of European Industrial Training* 21(9), 326–332.

- Meuser, M. & Nagel, U. (2009). The expert interview and changes in knowledge production. Teoksessa Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (toim.) *Interviewing Experts. Research Methods Series*. London: Palgrave Macmillan, 17–42.
- Mulder, M. (2007). Competence – The essence and use of the concept in ICVT. *European Journal of Vocational Training* 40(1), 5–21.
- NCEA (National Career Development Association). (2009). *Minimum Competencies for Multicultural Career Counseling and Development*. Oklahoma: NCEA.
- NICE (Network for Innovation in Career Guidance & Counselling in Europe). (2016). *European Competence Standards for the Academic Training of Career Practitioners*. <http://www.nice-network.eu/download/ecs-en-2016/?wpdmdl=973> (18.12.2018).
- Niles, S. G., Yoon, H.-J., Balm, E. & Amundson, N. (2010). Using a hope-centered model of career development in challenging times. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* 4(34), 101–108.
- Oksanen, K. (2017). *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteen 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13a/2017.
- Onnismaa, J. (2007). *Ohjaus- ja neuvontatyö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Patton, M. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Options*. California: Sage.
- Peavy, R. V. (1999). *Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön*. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Pietikäinen, A. (2017). *Joustava mieli tukena elämän kriiseissä*. Helsinki: Duodecim.
- Savickas, M. (2013). *Career Counseling*. Washington: American Psychological Association.
- Savickas, M., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J.-P., Duarte, M., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R. & van Vianen, A. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior* 75(3), 239–250.
- Seligman, M. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist* 55(1), 5–14.
- Sultana, R. (2009). Competence and competence frameworks in career guidance: Complex and contested concepts. *International Journal of Educational and Vocational Guidance* 9(1), 15–30.
- S&Gs (The Canadian standards and guidelines for career development practitioners). (2012). <https://careercompetence.ca/canadian-standards-guidelines-career-development-practitioners-sgs> (18.12.2018).
- Työ- ja elinkeinotoimisto. <http://toimistot.te-palvelut.fi/ammatinvalinta-ja-urasuunnittelupalvelut> (18.12.2018).
- Työolotutkimus. (2013). Tilastokeskus - Työolotutkimus 2013. https://www.stat.fi/til/tyoolot/2013/tyoolot_2013_2014-11-26_fi.pdf (18.12.2018).
- Uraohjauksen erikoistumiskoulutus. (2019a). <https://uraohjauserko.fi> (18.12.2018).
- Uraohjauksen erikoistumiskoulutus. (2019b). <https://www.jamk.fi/fi/Koulutus/Taydannyskoulutus/Opetus-ja-ohjaus/Ohjausosaaminen/uraohjauserko> (18.12.2018).
- Uraohjauksen erikoistumiskoulutus. (2019c). <https://www.jyu.fi/edpsy/fi/laitokset/okl/koulutusala/ohjausala/haku/uraohjaus> (18.12.2018).
- Vaismorandi, M., Turunen, H. & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing and Health Sciences* 15(3), 398–405.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2014). Toimijuus elämäntulussa – Ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus* 34(3), 192–201.
- Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas – Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vos, de, A., Heijden, van der, B. & Akkermans, J. (2018). Sustainable careers: Towards a conceptual model. *Journal of Vocational Behavior*. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.06.011>.
- Vos, de, A. & Heijden, van der, B. (2015). *Handbook of Research on Sustainable Careers*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Vuorinen, R. & Kettunen, J. (2017). The European status for career service provider credentialing: professionalism in European Union (EU) guidance policies. Teoksessa Yoon, H.J., Hutchison, B., Maze, M., Pritchard, C. & Reiss, A. (toim.) *International Practices of Career Services, Credentialing and Training*. Oklahoma: NCEA, 1–15.
- Vähäsantanen, K. & Eteläpelto, A. (2015). Professional agency, identity, and emotions while leaving one's work organization. *Professions and Professionalism* 5(3), 1–16.

Aikuiskasvatus on tulevaisuudessa avoin koko historialtaan

38 VUOTTA. 152 NUMEROA. 12 800 SIVUA. Siinä lukuja, jotka ovat **Esko Clarke Sario** työmaata lähikoukkausina.

Kansanvalistusseura digitoi Suomen tiedekustantajien liiton apurahalla *Aikuiskasvatuksen* vanhat numerot. Clarke Sario on palkattu tehtävään konsultiksi.

Hän tutkailee urakkaansa innostuneena.

”Tiedelehden vuosikertoihin perehtyminen on tutkimusmatka siihen, mitkä asiat milloin ovat tutkijoita kiinnostaneet. Digitoitu aineisto myös tarjoaa aivan uusia mahdollisuuksia tutkia sisältöä.”

Tulevaisuudessa *Aikuiskasvatus* on kaikkien vapaasti luettavissa koko ilmestymisajaltaan, vuodesta 1981 lähtien. Tiedelehden digitointi on monivaiheinen prosessi: on määritettävä metatiedot, selvitettävä kirjoittajien lupia, asiansanoitettava kirjoitukset.

”Tietotekniikka ja sen käytettävyys täyttivät päiväni aiemmassa työssäni, joten tiedostomuotojen miettiminen on tuttua. Eniten on hyötyä varmasti informatiikan ja kirjastojen sisällönkuvailun kokemuksesta”, Clarke Sario arvioi.

Konsultti Esko Clarke Sario vie tiedelehden vanhat numerot digiaikaan.

Allekirjoita digitointilupa

Jos olet kirjoittanut *Aikuiskasvatus*-tiedelehteen ennen vuotta 2019, allekirjoita verkossa lupa digitoida kirjoituksesi. Samalla voit antaa asiansanat tekstiisi: bit.ly/aikuiskasvatuksen_digitointilupa

Uutta kansalaistaitoa oppimassa Tekoälyosaamisen äärellä

Tekoälyaikaan siirtymisessä on satsattava myös pedagogiikkaan. "Tekoälyn perusteet" -kurssille osallistuneet kasvatustieteilijät purkavat oppimispäiväkirjansa.

ELETÄÄN VAALIKEVÄTTÄ 2019. Maaliskuussa *Helsingin Sanomissa* kerrotaan, miten lehden vaalikone laskee samanmielisyyden puolueeseen ja avaa käyttämänsä algoritmin lukijoille (HS 13.3.2019). Vajaa viikko myöhemmin lehti uutisoi, kuinka algoritmin avaaminen on tuottanut kommentteja ja kritiikkiä laskutavasta, minkä vuoksi algoritmia on muutettu suuntaan, jonka uskottiin olevan oikeampi ja käyttäjille kiinnostavampi (HS 18.3.2019).

Seurasimme kahden hengen opintopiirissämme mielenkiinnolla tätä keskustelua ja iloitsimme siitä, että olimme juuri suorittaneet "Tekoälyn perusteet" -kurssin.

TEKOÄLYKURSSIN SUURI HUOMIO HOUKUTTELEE

Helsingin yliopiston ja digipalveluyritys Reaktorin yhteishankkeena syntynyt "Elements of AI" - eli "Tekoälyn perusteet" -verkkokurssi on saanut laajaa näkyvyyttä Suomessa. Kun ensimmäisiä kurssin

suorittaneita juhlittiin, tilaisuudessa juhlapuhujana ollut presidentti Sauli Niinistö suositteli kurssille osallistumista kaikille (HS 6.9.2018). Opintokokonaisuudesta ovat olleet kiinnostuneita myös muiden maiden tekoälypolitiikkaa työstävät tahot, ja kurssi onkin käännetty useille kielille.

Tekijöiden tavoite on rohkaista jokaista ikään ja taustaan katsomatta oppimaan tekoälyn perusteet: mitä tekoäly on, mitä sillä voi tehdä ja miten voi luoda tekoälymenetelmiä. Kokonaan verkossa toteutettu kuuden luvun opintokokonaisuus koostuu teoria-osuuksista ja harjoituksista, jotka voi tehdä omassa tahdissa.

Kurssin saaman huomion innoittamina me kaksi kasvatustieteen maisteria ryhdyimme kehittämään omaa tekoälyosaamistamme. Oppimismatkalla huomiomme kiinnittyi opittavan aiheen rinnalla kurssin pedagogisiin ratkaisuihin, joiden koimme osin hidastavan oppimista. Omat kokemuksemme ovat aikuisten oppimisen maailmassa, ensin aikuis-

HUOMIOMME KIINNITTYI SISÄLTÖJEN RINNALLA KURSSIN PEDAGOGISIIN RATKAISUIHIN.

kasvatustieteen maisteriohjelmassa ja sen jälkeen vuosien käytännön kokemus oppimistratkaisujen suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin parissa. Ne nostavat omassa ajattelussamme oppimista-pahtuman keskiöön eri tavoin oppivat, itseohjautu- vuudeltaan ja motivaatioltaan vaihtelevat, aiempia tietojaan ja kokemuksiaan hyödyntävät ja monipuol- lisesta vuorovaikutuksesta hyötyvät oppijat.

Reflektoimalla omaa oppimiskokemustamme suhteessa tekoälykurssin pedagogisiin ratkaisuihin haluamme kiinnittää vastaavien kokonaisuuksien suunnittelijoiden ja toteuttajien huomiota pedago- gisen älyn tärkeyteen. Oppimisen osa-alueiden huo- mioiminen suunnittelusta toteutukseen asti tukee monipuolisten oppimistratkaisujen toteutusta, jossa otetaan huomioon tavoitteellinen oppiminen ja eri- laiset kohderyhmät.

ORIENTAATIOVAIHEEN TÄRKEYS

Oma oppimispolkumme käynnistyi keväällä 2019. Rakensimme sen siten, että jokaisen luvun opiske- lu alkoi omatoimisella opiskelulla ja huipentui kas- vokkaiseen tapaamiseen kahvikupin äärellä, jolloin ratkoimme yhdessä kyseisen luvun tehtäviä ja kirja- simme tärkeimmät havainnot muistiin oppimispäi- väkirjaan. Opiskeleminen oli ajasta ja paikasta riip- pumatonta, ja materiaali toimi erilaisissa välineissä, kuten tietokoneella, tabletilla, kännykällä, moitteet- tomasti.

Koimme monien kurssilla käytettyjen esimerkkien kiinnittyvän omaan elämämpiiriimme, mikä helpotti tehtävien ymmärtämistä. Esimerkiksi ristinollan pe- laaminen, ostoskoriin sisällöt, toisiaan uhkaavien luontokappaleiden kuljettaminen hengissä joen yli ja sateen tai rintasyövän todennäköisyyden laskemi- nen toivat tekoälyn taustalla olevat laskukaavat lähelle omaa arkea.

Siinä missä ensimmäinen luku oli yleisluontoi- nen ja tutustutti tekoäly-käsitteperheeseen, toisessa luvussa aiheena olivat hakualgoritmit. Tämän uuden aiheen suhde aiemmin opittuun ei kuitenkaan auen- nut meille helposti, ja kirjasimme oppimispäiväkir- jaan seuraavaa:

”Olisi kaivannut jotain johdantoa tai linkityksiä reaali maailmaan [–] Miten opittua pitäisi suh- teuttaa maailmaan? Edustavatko opitut hakualgo- ritmit isoa vai pientä osaa siitä? Ymmärretäänkö tämän perusteella ilmiöstä minkä verran? Mikä on suhde johdantoon ja esimerkiksi taksonomi- aan, jota tehtiin edellisessä luvussa?” (24.1.2019).

Professori Yrjö Engeströmin aikuiskasvatustieteen luennoilta muistimme täydellisen oppimisprosessin mallin (Engeström 1987) ja järjeilimme, että meiltä puuttui orientaatioperusta. Pohdiskelumme linkittyi sekä orientaatioperustaan eli ”isoon kuvaan” opitta- vasta aihekokonaisuudesta että opiskelun tavoittei- siin ja niiden selkeyteen.

Orientoitumisvaiheessa opetuksen tehtävä on herättää opiskelijan mielenkiinto opittavaan asiaan, selvittää opiskelun tavoitteet ja sisältö sekä aktivoida opiskelijoiden aikaisemmin oppima tieto. Tyypillises- ti opettaja esittää sisällön kokonaiskuvan, joka toimii ennakkojäsentäjänä ja auttaa opiskelijaa liittämään uu- den tiedon aiemmin opittuun. Kokonaiskuvan esitys- tapa voi olla esimerkiksi sisällysluettelo, kaavio, kuva, video, kertomus tai vertauskuva kokonaisuudesta.

Koimme, että kurssilla läpikäyty tieto tarjottiin pirstaleisena, jolloin vastuu kokonaiskuvan raken- tamisesta jäi pitkälti oppijalle itselleen. Koko kurs- sin päätavoitteet löytyivät oppimateriaalista erillään olevasta valikosta, ”Tietoa”-otsikon alta. Löysimme ne vasta kurssin käytyämme. Jotkin luvut alkoivat ai- healueen tavoitteiden ilmaisulla, mutta toimintatapa ei ollut systemaattinen. Jokaisen luvun lopussa luetel- tiin, mitä opiskelijan pitäisi osata aiheesta.

Visualisointi ja esimerkiksi erilaiset käsittekartat oppimisprosessin tukena ovat hyvä käytäntö, jolla verkko-oppimateriaaleihin voidaan rakentaa pedago- giikkaa tukevia ominaisuuksia (Jaakkola 2012). Nyt visualisointia hyödynnettiin esimerkiksi näyttämällä, kuinka paljon tehtävistä oli suoritettu ja kuinka suuri

OPPIMATERIAALIN LAADUKKUUTTA VOI ARVIOIDA MUUN MUASSA SILLÄ, MITEN SE AKTIVOI OPPIJAN AJATTELUA.

osa vastauksista oli oikein, mutta sisällön laajempi visualisointi tukisi kokonaiskuvan rakentumista. Samoin tavoitteiden ja lukujen otsikointia tarkentamalla parannettaisiin kunkin luvun linkitystä kolmeen päätavoitteeseen ja osaksi orientaation ”isoa kuvaa”.

Joitakin tehtävistä voisi myös hyödyntää enemmän. Esimerkistä käy ensimmäisen luvun taksonomiatehtävä, joka toimii sellaisenaan orientaatioperustan rakentajana. Tehtävässä piti asemoida tekoälyyn liittyviä tieteenaloja ja käsitteitä suhteessa toisiinsa. Palasimme tehtävään monta kertaa opiskelun aikana, kun yritimme hahmottaa eri osioiden suhdetta toisiinsa tai uusien käsitteiden roolia kokonaisuudessa.

ASIA TEKSTIÄ VAI SUBJEKTIIVISTA KIELIKIKKAILUA

Oppimateriaalin kieli oli vaihtelevaa, minkä vuoksi koimme paikoin epämukavuutta. Vaihtelevuus ei tarkoittanut niinkään uusien termien käyttämistä tai viittauksia meille tuntemattomiin tieteenaloihin vaan tapaa, jolla kertojan ääni puhui.

Tekstin tyyli käy ilmi seuraavista esimerkeistä:

”Tekoäly-sanana käyttö laskettavana substantiivina on silti melko yhdentekevää, jos sanoman sisältö on muuten järkevä. Jos kuitenkin haluat kuulostaa ammattimaiselta, vältä käyttämästä sanaa tekoäly, kun tarkoitat yksittäistä tekoälyjärjestelmää tai -menetelmää.”

”Niin luonnollisen kuin keinotekoisinkin älykkyyden määritelmä ja tietoisuuden olemus vaikuttavat äärimmäisen haastavilta aiheilta, joista voidaan keskustella loputtomiin. Intellektuaalisessa seurassa tällainen diskurssi onkin usein varsin viihdyttävää.”

”Selvyyden vuoksi todettakoon, että kyseessä ei ole todellinen aineisto. Oikeasti tuottavuuteen vaikuttaa moni muukin tekijä, ja eri tekijät ovat riippuvuussuhteessa keskenään. Tuottavuutta ei myöskään kannata yrittää kasvattaa kahvia kittaamalla, koska vaikka sopiva määrä kahvia saattaakin piristää, alkaa käsien tärinä tietyn rajan jälkeen häiritä näpyttelyä. (Kaverin puolesta vaan kerron.)”

Mielipiteet, puolinokkela subjektiivinen kerronta ja huumorilla höystetty teksti saivat meissä aikaan hämmennystä, jopa kokemusta oppijan aliarvioimisesta. Kirjasimme oppimispäiväkirjaan merkinnän: ”Ikään kuin joku henkilö luennoisi, mutta kun emme tiedä kuka luennoi, ei teksti toimi” (5.3.2019). Opin-topiirimme toimi terapeuttisena areenana, jossa ärsyntyneet opiskelijat saivat vertaistukea toisiltaan ja jaksoivat kaikesta huolimatta jatkaa kurssia ja varmistaa yhdessä, että uuden opittavan asian ydinviesti ymmärrettiin.

Verkko-oppimateriaalin laatua käsittelevässä kirjoituksessaan yliopistotutkija Liisa Ilomäki (2012) tunnistaa monien erilaisten digitaalisten aineistojen käyttömahdollisuudet verkossa. Esimerkiksi blogeilla voi olla oma roolinsa, jos ne sisältävät opetus suunnitelman kannalta merkittävää aineistoa. Oppimateriaalin laadukkuutta voi arvioida muun muassa sillä, aktivoiko se oppijan ajattelua ja keskittykö se opittavan ilmiön ydinasioihin.

Oppimateriaalitekstien kriteereitä tarkastelleen tietokirjallisuuden professorin Pirjo Hiidenmaan (Karvonen 1994) mukaan oppimateriaalit eivät myöskään synny ja elä tyhjiöissä, vaan niihin kiteytyy pienoiskoossa koko yhteisön ja kulttuurin kuva. Se tarkoittaa kuvaa siitä, mitä on oppiminen ja millainen on oppilas ja miten tietoihin pitää suhtautua. Teksti kertoo tiedonkäsityksestä: millaisena se esittää tiedon, ja miten se opettaa suhtautumaan kerrottavaan tietoon. Jokainen teksti piirtää myös sanavalinnoillaan ja lauserakenteillaan itselleen lukijan.

Vapaamuotoisessa tekstissä on nähdäksemme se vaara, että opittavan asian tai lukijan aiemman tietämyksen merkitystä vähätellään. Kokemustemme perusteella taivomme ajattelemaan, että asiateksti toimisi paikoin pakinatyylistä tekstiä paremmin silloin, kun

opettajaa ei tunneta, ja kurssin kohderyhmä on laaja.

Persoonallinen ja vapaamuotoinen kieli olisi kenties helpompaa hyväksyä, jos kurssin opettaja olisi tuttu. Mitä, jos oppimateriaali sisältäisi lyhyen videon, jossa vastuupettaja ja muut oppimateriaalin tekijät esittäytyisivät omalla äänellään ja tulisivat täten opiskelijoille tutuiksi kuten lähiopetuksessa? Olisi mukava tavata esimerkiksi tuo ”kahvia kittaava kaveri”: kuka hän on, mitä hän tekee työkseen, mikä on hänen antinsa oppimateriaaliin ja suhde tekoälyn maailmaan?

LAAJA KOHDERYHMÄ – MONI KESKEYTTÄÄ

Kurssilla käytetyn kielen analysointi johdatti meidät kysymään, kuulummeko tavoiteltuun kohderyhmään. Alun perin tekijät kertoivat haluavansa kouluttaa yhden prosentin Suomen kansalaisista. Keväällä 2019 kurssilaisille lähetetyssä kirjeessä koulutustavoite oli laajentunut maailmanlaajuiseksi yhden prosentin tavoitteeksi. Koulutuksen toivottiin tavoitettavan mahdollisimman monipuolisesti osallistujia (Fagerlund 2019).

Kurssin kohderyhmää ei ole tarkennettu muuten kuin tavoiteprosentin suhteen. Osallistujista kerrotaan naisia olleen lähes 40 prosenttia, mikä on yli puolet enemmän kuin yleensä tietojenkäsittelytieteen opinnoissa (Fagerlund 2019). Kun kurssin on toivottu tavoittavan noin prosentin suomalaisista, sukupuolijakauman näkökulmasta tulos on melko tasa-arvoinen.

Yleensä naiset osallistuvat kaikkeen omaehtoiseen aikuisopetukseen selvästi miehiä aktiivisemmin, ja oppilaitosten tutkintoon johtamattomassa koulutuksessa keskimäärin 67 prosenttia on naisia. Työnantajan ja työvoimaviranomaisten aloitteesta tapahtuvaan koulutukseen osallistuu kuitenkin hieman enemmän miehiä (Laakkonen ym. 2017). Tekoälykurssin osallistujista suurin osa oli alle 45-vuotiaita, mutta kurssin loppuun asti suorittaneista valtaosa yli 45-vuotiaita. (Ailisto ym. 2019; Fagerlund 2019).

Tammikuussa 2019 julkaistun *Tekoälyn kokonaiskuva ja kansallinen osaamiskartoitus* -raportin mukaan (Ailisto ym. 2019) englanninkieliselle kurssille oli puolessa vuodessa rekisteröitynyt noin 100 000 osallistujaa, joista noin puolet oli Suomesta. Noin

puolet rekisteröityneistä osallistujista oli vain käynyt tutustumassa sisältöön tekemättä varsinaisia tehtäviä. Vain noin 10 prosenttia oli suorittanut kokonaisuuden loppuun asti, mikä herättää kysymään, miksi niin moni keskeyttää opiskelun.

Aikuisoppimisessa osallistujien monimuotoisuus ja osallistumisen vapaaehtoisuus ilmentyvät osallistumissyiden ja opiskelumuotiivien moninaisena kirjona. Motivaatio voi vaihdella itseohjautuvuuden varaan rakennetun kurssin aikana työn, työttömyyden, perheen tai muiden harrastusten keskellä. Vapaaehtoisuuteen perustuvan koulutuksen osallistujat odottavat koulutukselta laadukkuutta ja voivat olla kriittisiä, jos laatutaso ei vastaa odotuksia (Manninen 2011).

Keskeyttämisen syiden selvittämisessä saattaisi auttaisi tieto siitä, keitä keskeyttäjät ovat tai miksi jotkut rekisteröityneet eivät tee lainkaan tehtäviä. Nyt osallistujien taustoja selvitettiin vasta, kun kokonaisuus oli suoritettu.

Kun ottaa huomioon kohderyhmän laajuuden, järjestäjien keräämät tiedot vaikuttavat vähäisiltä: koulutustaso, työtilanne, maksetaanko työssä käyville kurssin käymisestä, sukupuoli, ikä, ja kurssin tekemiseen käytetty aika. Taustatietoja voisi kerätä vaihtoehtoisesti jo rekisteröitymisvaiheessa, jolloin saataisiin lisätietoja kaikista kiinnostuneista ja voitaisiin arvioida, miten tavoitellun kohderyhmän ja kurssista kiinnostuneiden odotukset kohtaavat. Suomenkielinen versio helpottaa uuden asian oppimista, jos englannin kieli on kurssille osallistumisen ja sen loppuunsaattamisen este.

Oppimislähtöisen opetuksen lähtökohtana voidaan pitää osallistujien ominaisuuksien sekä aikaisempien tietojen ja taitojen tunnistamista, mikä auttaa kohderyhmän yleispiirteiden määrittämistä (Löfström ym. 2010). Kohderyhmällä ja opettamisen ratkaisuilla olisikin hyvä olla looginen yhteys.

Korkeakoulumaailmassa on totuttu tuottamaan opetusmateriaalia koulutukseen valituille, kun taas yritysmaailmassa lähtökohtana ovat liiketoiminnan tarpeet. Jokaiselle kansalaiselle tarkoitettujen koulutusten kehittämisessä vapaan sivistystyön asiantuntijoilla voisi olla annettavaa, kohdataanhan vapaan sivistystyön oppilaitoksissa noin miljoona suomalaista aikuisoppijaa vuosittain.

OMAN OPPIMISEN ANALYSOINTIA PIDETÄÄN TÄRKEÄNÄ OPPIMISPROSESSIN OSANA.

Ideoimme opintopiirissämme opiskelijoiden avuksi tukiälyopettajan, joka toivottaisi oppijan ter-
vetulleeksi takaisin opintoihin, muistuttaisi, mitä on
jo opittu ja mistä löytyy apua tarvittaessa sekä auttaisi
osuvien lisätietohakujen tekemisessä kunkin oppijan
motivaatiot huomioiden. Tukiälyopettaja muistuttaisi
myös verkko-oppimisen äärellä tarvittavista muista
tärkeistä taidoista, kuten mediakriittisyydestä verk-
kolähteitä käytettäessä. Saataisiinko tekoälyä lisää-
mällä kurssista vielä yksilöllisempää, erilaiset oppijat
huomioivaa?

KOKONAISUUTEEN LISÄÄ PEDAGOGISTA ÄLYÄ

Aikuiskasvatustieteen professori Jyri Mannisen
(2015) mukaan verkko-oppimisympäristöjä voidaan
jaotella tasoihin:

- 1 lineaarinen teksti, oheismateriaalit
- 2 vuorovaikutustyökalut, kuten sähköposti ja kes-
kusteluryhmät
- 3 interaktiiviset oppimateriaalit, oppimista ohjaa-
va rakenne
- 4 verkkokurssi, integroitu kokonaisuus.

”Tekoälyn perusteet” -kurssi toimii pääsääntöisesti
ensimmäisellä tasolla. Oppimateriaali muodostuu
lähtökohtaisesti lineaarisesta tekstistä ja oheismate-
riaalista ja on siten luonteeltaan informaatiovarasto.

Useimmat kurssin tehtävät ovat tyypiltään oikean
tiedon testaamista. Oman kokemuksemme mukaan
tehtävät, joihin naputtelit vastauksesi ja sait heti arvi-
on, oliko vastaus oikein vai väärin, toimivat välittömän
palautteen voimalla. Kun vielä suoritimme kurs-
sia yhdessä, oikean vastauksen tuoma riemu ja väärän
vastauksen aikaansaama pettymys loivat opiskeluun
dynamiikkaa. Mannisen mukaan ykköstaro perustuu
oppimiskäsitykseen, jossa informaatio sinänsä on

tietoa, ja sen saattaminen yksilön ulottuville tukee
oppimista. Verkko-oppimateriaalien kehittämisessä
saatetaan kuitenkin helposti nojautua tavoitteeseen
esittää faktatietoja mahdollisimman selkeässä muo-
dossa (Paavola ym. 2012).

Tunnistamme kurssissa kakkostason piirteitä.
Kurssiin rakennettu vuorovaikutuksellisuus rajau-
tui vertaisarviointien antamiseen ja vapaaehtoiseen
spectrum-yhteisön keskustelualustan hyödyntämi-
seen sekä yleisluontoiseen kehotukseen oman opin-
topiirin perustamisesta. Kurssilla käytetty verkko-
oppimisalusta ei taipunut omien muistiinpanojen
tekemiseen materiaaliin, minkä vuoksi omat ideat,
kysymykset ja itse haetut lisätiedot eivät kulkeneet
oppimateriaalin mukana. Oppimisalustaa kehittä-
mällä saataisiin aiempi tieto verkko-oppimisympä-
ristössä tallennettua esimerkiksi hypertekstiraken-
teina, jolloin opiskelija pystyisi palaamaan aiempaan
ajatteluunsa ja voisi arvioida omaa kehittymistään.
Näin siirryttäisiin kohti yhä vuorovaikutteisempaa
oppimista (taso 3).

Nykytiedon valossa juuri oman oppimisen ana-
lysointia pidetään tärkeänä oppimisprosessin osana.
Etenkin, kun painopiste tekoälykurssilla on oppijoi-
den omassa itseohjautuvuudessa, oman oppimisen
ja metakognitiivisten taitojen peilaamiseen tulisi
kiinnittää vielä enemmän huomiota. Oppiminen ei
ole passiivista tiedon vastaanottamista vaan opiske-
lijän aktiivista kognitiivista toimintaa. Opiskelija tul-
kitsee havaintojaan ja uutta tietoa aiemmin tieton-
sa ja kokemustensa pohjalta (Löfström ym. 2010;
Tynjälä 1999).

Massakurssilla yksilölliseen oppimisen tukemi-
seen ei välttämättä ole voimavaroja. Oppimateriaa-
lissa oli kuitenkin oppijan ajattelun aktivointiin ja
opitun tiedon käyttöön tähtääviä harjoitteita. Koim-
me esimerkiksi erinomaiseksi ensimmäisen luvun
tehtävän, jossa tuli kirjoittaa oma määritelmä teko-
älystä. Tehtävän toistaminen opintojen loppuvai-
heessa antaisi hedelmällistä tietoa niin kurssin teki-
jölle kuin oppijalle itselleen siitä, miten osallistujan
oma ajattelu ja tiedot aiheesta ovat opiskelun myötä
kehittyneet.

Jotkin harjoitustehtävät arvioitiin vertaisarvioin-
tina. Lähetettyämme omat vastauksemme saimme

arvioitavaksemme muiden opiskelijoiden vastauksia, jotka piti arvioida hymynaamoilla. Arvioinnin tukena oli valmis esimerkkivastaus. Varsinaisia ohjeita arvioinnin kriteereiksi ei kuitenkaan annettu, ja jäimmekin miettimään, saattoiko tehtävästä saada myös hylätyn suorituksen.

Kurssin tekijät kehottavat myös osallistujia omien opintopiirien muodostamiseen, mikä saattaa ohjata oppijoita pitämään yllä omaa ”filterikuplaansa”. Vaihtoehto tai lisätoimi voisi olla *spectrum*-alustan valjastaminen oppimiskäyttöön esimerkiksi siten, että jonkin tehtävän vastaus perusteluineen olisi keskustelun kohteena. Näin olisi mahdollista törmäyttää hyvinkin erilaisista taustoista tulevia ihmisiä yhteisen oppimisintressin äärelle. Vaikka kurssi on vahvasti käytäntöorientoitunut, törmäyttämällä saataisiin esille erilaisia näkemyksiä ja luotaisiin keskusteluyhteyksiä sellaisten opiskelijoiden välille, jotka esimerkiksi kokevat eettisen tai tieteenfilosofisen keskustelun tärkeäksi tekoälyn kontekstissa. Tuntemattomien väliset verkkokeskustelut voivat olla opiskelijoille myönteinen kokemus, toimia palautteen antamisessa ja saamisessa sekä luoda yhteisöllisyyden tunteen oppijoiden kesken (Vaattovaara 2003).

TEKOÄLYKURSSIEJA TARVITAAN

Kun kurssi oli suoritettu ja todistus ripustettu seinälle, oli aika pohtia, kannattiko sen käyminen. Kriittikistä huolimatta olimme opintopiirissämme tyytyväisiä.

Koulutus herätteli uudenlaista ajattelua tekoälyn hyödynnettävyydestä omassa toimintaympäristössämme. Koemme, että meillä on uudenlaista osaamista arvioida arjessa ja työssä eteen tulevia tekoälyä hyödyntäviä ratkaisuja ja näkemystä siitä, miten ne on mahdollisesti rakennettu. Pystymme aiempaa luontevammin arvioimaan käytettyjen menetelmien lähtökohtia ja ottamaan esimerkiksi päätöksenteossa huomioon algoritmisen syrjinnän mahdollisuuden.

Tekoälyyn liitettävät käsitteet tuntuvat aiempaa tutummilta. Vuoden 2019 Helsingin yliopiston ”Tieteen päiviltä” napattu termi ’tukiäly’ vaikuttaa meille luontevalta, kun viitataan tekoälyyn.

Konetta tai ohjelmaa opetetaan toimimaan ihmisen tukena tiettyä, rajattua tehtävää suoritettaessa, jolloin vuorovaikutussuhde on oikein päin. Ihminen ratkaisee, mihin älyä laitetaan lisää, miten sen halutaan toimivan sekä päättää etenemisvauhdin huomioiden tekoälyn mukanaan tuomat yhteiskunnalliset vaikutukset.

”Tekoälyn perusteet” -kurssi ottaa omalta osaltaan askeleen kohti kansansivistystyötä, ja siten se on hieno avaus Helsingin yliopistolta ja Reaktorilta. Suhteellisen lyhyessä ajassa on saatu avoimeen käyttöön kattava perustietopaketti tekoälystä. Tavallaan se toteuttaa Valtioneuvoston kanslian teettämän selvityksen mukaisia suosituksia pyrkii julkiin ja helposti tavoitettaviin kurseihin, joille halukkaat voivat hakeutua (Ailisto ym. 2019).

Toimivan peruspaketin kokoamisen jälkeen kannustamme koulutuksen järjestäjiä hiomaan kurssia pedagogisten näkökulmien avulla. Tavoitteiden, opettajien, kohderyhmän, orientaatioperustan ja näitä tukevien pedagogisten ratkaisujen tunnistaminen ja toteuttaminen tukevat kehittämistä.

Aikuisten oppimisen pedagogisten lähtökohtien lisäksi on syytä pohtia vielä laajemmin, millä tavalla normaalisti koulutuksissa aliedustetut ryhmät saadaan tekoälyä koskevan perustiedon pariin. Tekoäly uutena ja merkittävänä ilmiönä vaikuttaa jokaisen kansalaisen arjessa, ja sen ymmärtämisellä tai ymmärtämättömyydellä voi olla kauaskantoisiakin seurauksia.

HEINI IKÄVALKO
KM, TkT, tutkija
Jyväskylän yliopisto;
Aalto-yliopisto

SANNA RAISKIO
KM, henkilöstöjohtamisen ja
organisaatiokehittämisen
asiantuntija

LÄHTEET

- Ailisto, H., Neuvonen, A., Nyman, H., Halén, M., & Seppälä, T. (2019). *Tekoälyn kokonaiskuva ja kansallinen osaamiskartoitus* -loppuraportti. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-632-4> (28.3.2019).
- Engeström, Y. (1987). *Perustietoa opetuksesta*. Valtiovarainministeriö, Valtion painatuskeskus. Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2007.
- Fagerlund, J. (2019). Reaktorin sähköinen mainoskirje Elements of AI -kurssin suorittajalle 28.3.2019.
- Ilomäki, L. (2012) Erilaiset e-oppimateriaalit. Teoksessa: Ilomäki, L. (toim.) *Laatua e-oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa*. Oppaat ja käsikirjat 2012:5.. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/laatua-e-oppimateriaaleihin-e-oppimateriaalit-opetuksessa-ja> (30.8.2019).
- Jaakkola T. (2012). Visualisoi ajattelua. Teoksessa: Ilomäki, L. (toim.) *Laatua e-oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa*. Oppaat ja käsikirjat 2012:5. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/laatua-e-oppimateriaaleihin-e-oppimateriaalit-opetuksessa-ja> (30.8.2019).
- Karvonen, P. (1994). Millaisin kriteerein oppikirjojen tekstiä tulisi tarkastella. *Kielikello, 1*, 1994. <https://www.kielikello.fi/-/millaisin-kriteerein-oppikirjojen-tekstia-tulisi-tarkastella> (29.6.2019).
- Laakkonen, E., Manninen, J., Kauppila J. (2017). Nuoret aikuiset elinikäisinä oppijoina. *Aikuiskasvatus* 37(1), 4–18.
- Löfström, E., Kanerva K., Tuuttila L., Lehtinen A., Nevgi, A. (2010). *Laadukkaasti verkossa: verkko-opetuksen käsikirja yliopisto-opettajille*. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23899> (24.4.2019).
- Manninen, J. (2015). *Verkkopedagogiikan teoriaa*. Kalvosarja. <https://docplayer.fi/3213126-Verkkopedagogiikka-teoriaa-jyri-manninen-helsingin-yliopisto-tutkimus-ja-koulutuskeskus-palmenia.html> (23.4.2019).
- Manninen, J. (2011). *Aikuinen oppijana*. Kalvosarja. <https://docplayer.fi/10681538-Aikuinen-oppijana-prof-jyri-manninen-ita-suomen-yliopisto-aikuisten-oppiminen-oppiminen-arjessa-ja-oma-oppimistyyli-kokemuksellinen-oppiminen.html> (23.4.2019).
- Paavola, S., Ilomäki, L. & Lakkala, M. (2012). Tiedon esittäminen verkko-oppimateriaalissa. Teoksessa: Ilomäki, L. (toim.) *Laatua e-oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa*. Oppaat ja käsikirjat 2012:5. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/laatua-e-oppimateriaaleihin-e-oppimateriaalit-opetuksessa-ja> (30.8.2019).
- Tekoälyn perusteet. Kurssi. (2018) <https://www.elementsofai.com/fi> (1.1.–30.6.2019).
- Tynjälä, P. (1999). Oppiminen tiedon rakentamisena: konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vaattovaara, V. (2003). Verkkopedagogisia otteita mediakulttuurissa. Teoksessa: Kangas, S. & Kuure, T. (toim.) *Teknologisoituvu nuoruus*. http://www.tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/09/Vuosikirja_2003_final.pdf (17.4.2019).

NINA HALTIA & MERVİ LAHTOMAA

Toinen reitti yliopistoon

Millaisia polkuja aikuisille?

Opiskelijavalintauudistuksen tavoite on saada nuoret sujuvasti opintoihin, mutta tärkeää on turvata tutkintomahdollisuudet myös aikuisille. Toinen reitti yliopistoon -hankkeen työpaketissa kehitetään elinikäisen oppimisen reittiä yliopistojen tutkintokoulutukseen. Saavutettavuus, työelämälähtöisyys ja yhteistyö yliopistojen kesken ovat kehittämisen tärkeitä ulottuvuuksia.

AVOIMEN YLIOPISTON VÄYLÄ on koko historiansa ajan ollut kiistelty teema ja jopa erityinen kipupiste avoimen yliopisto-opetuksen ja yliopistojen tutkintokoulutuksen välisessä suhteessa. Avoin yliopisto-opetus on osa yliopistojen toimintaa, ja väylää voi pitää yhtenä opiskelijavalinnan elementtinä. Avointa yliopistoa ja väylää on kuitenkin yliopistojen ytimestä katsottuna sysätty yliopiston reunalle (Haltia 2012). Väylä on pysynyt kituliaana reittinä tutkinto-opintoihin, eikä sille ole haluttu antaa legitimiä asemaa (Haltia 2015a).

2010-luvun taitteessa käynnistyneen korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen myötä (ks. OKM 2016) avoimen yliopiston väylää koskevat keskustelut saavat kuitenkin uusia merkityksiä siitä, että todistusvalinnan merkitystä opiskelijavalinnassa ollaan kasvattamassa reilusti. Yliopistoissa on perinteisesti arvostettu pääsykokeita ja pidetty niitä takeena valintojen oikeudenmukaisuudesta. Pääsykokeella on katsottu turvattavan myös hakijoiden motivaatio. Va-

lintauudistuksessa on keskusteltu pääsykokeen lisäksi muista mahdollisista tavoista osoittaa osaamista ja motivaatiota. Avointen yliopisto-opintojen perusteella tehtävät valinnat on nostettu esiin tällaisena vaihtoehtona. (OKM 2016).

Yksi ilmentymä muiden valintatapojen kehittämistä on opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) rahoittama ”Toinen reitti yliopistoon” -hanke (TRY), jossa ”tavoitteena on kehittää, pilotoida ja vakiinnuttaa käyttöön erilaisia reittejä korkeakouluopintoihin ylioppilastutkinnon lisäksi” (TRY 2019). Hankkeessa suunnataan huomio avoimen yliopiston väylään, mutta sitä halutaan ajatella osin myös aiemmista poikkeavilla tavoilla. Reittejä yliopistoon on hankkeessa tarkoitus laajentaa, kehittää yhä toimivammiksi ja luoda sellaisiinkin koulutuksiin, joissa niitä ei aiemmin ole ollut. Mukana on 11 yliopistoa ja kolmisenkymmentä oppiainetta. Hanke alkoi syksyllä 2018 ja päättyy vuoden 2020 lopussa.

PÄÄSYKOKEITA ON PIDETTY TAKEENA VALINTOJEN OIKEUDENMUKAISUUDESTA.

Tarkastelemme hankkeen yhtä osahanketta, niin kutsuttua ”työpakettia 3”, joka on nimetty ”Elinikäisen oppimisen reitiksi”. Hankkeen työpaketeista se suuntautuu selvimmin aikuisten opiskelumahdollisuuksien kehittämiseen ja katselee reittejä siitä näkökulmasta, miten ne soveltuvat työelämässä jo oleville aikuisille. Kuvaamme työpakettia ja siinä mukana olevia kehittämiskohteita ja pyrimme analyttisesti nostamaan esiin niitä näkökulmia, jotka työpaketissa ovat keskeisiä ja joita voidaan pitää hankkeen lisäarvona muullekin vastaavalle kehittämiselle yliopistoissa. Olemme itse toimijoina hankkeessa ja koordinoimme tässä kuvattavan työpaketin toimintaa.

Näkökulmateksti perustuu siihen työhön, jota työpaketissa tehtiin syksyn 2018 ja kevään 2019 aikana. Tekstin idea kehkeytyi Turun yliopistossa 31. tammikuuta 2019 järjestetyn työpaketin työpajan jälkeisissä keskusteluissa. Työpajassa yliopistojen pilotit esittelivät tilannettaan. Piloteista keskusteltaessa tunnistettiin kunkin pilotin omia haasteita, vahvuuksia ja erityispiirteitä. Tekstiä ovat lukeneet ja kommentoineet työpajan osallistujat eri yliopistoista.

HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TYÖPAKETIN KEHITTÄMISKOHTEET

Avoimen yliopiston opinnot on perinteisesti suunnattu aikuisille, ja väylän oli alun perin tarkoitus palvelulla niitä, joilla ei nuoruudessaan ollut mahdollisuutta hakeutua yliopistoon. Nuorten hakeutumista rajoitettiin aina 1990-luvulle asti, jolloin viimeisetkin ikäraajat poistettiin, ja nuoret toivotettiin tervetulleiksi avoimeen yliopistoon. (Haltia 2015a.) Nuoret onkin tästä lähtien tunnistettu keskeiseksi avoimen yliopiston opiskelijaryhmäksi, jonka tavoitteet kytkeytyvät paljolti tutkinto-opiskelijaksi hakeutumiseen (Haltia 2012, 168-170; Rinne ym. 2003).

Nykyään avoimen yliopiston opiskelijat ovat heterogeeninen joukko, jossa voidaan tunnistaa erilaisia ryhmiä: Osa on tutkintotavoitteisia nuoria ja osa aikuisia, joiden motiivina on niin ikään opiskella koko tutkinto. Mukana on myös tutkinnon jo suorittaneita aikuisia, jotka täydentävät aiempia opintojaan sekä aikuisia, jotka haluavat monipuolisesti kehittää itseään ilman tutkintotavoitetta. (Haltia, Leskinen & Rahiala 2014.)

TRY-hankkeessa tavoite on kehittää erilaisille kohderyhmille soveltuvia avoimen yliopiston tutkintoreittejä. Hanke jakautuu neljään työpakettiin, joista kolmessa ensimmäisessä kehitetään erilaisia tutkintoreittejä. Neljäs työpaketti keskittyy opintopalvelujen sekä neuvonnan ja ohjauksen kehittämiseen tiiviissä yhteistyössä muiden työpakettien kanssa. (TRY 2019.)

Työpaketti 1 on näyttöreitti, jonka kohderyhmänä ovat toisen asteen opiskelijat. Sen tarkoituksena on tutustuttaa opiskelija korkeakouluopintoihin ja osoittaa korkeakouluvalmiudet jo lukion tai ammatillisen koulutuksen aikana. Toisen asteen opiskelijat eivät kuulu perinteisten avoimen yliopiston opiskelijoiden joukkoon, ja tämän työpaketin tavoitteena onkin osaltaan reagoida lukioille annettuun tehtävään tehdä yhteistyötä korkeakoulujen kanssa (ks. Lukiolaki 714/2018).

Työpaketti 2 eli vaihtoehtoinen reitti on suunnattu toisen asteen tutkinnon jo suorittaneille, joille tarjotaan mahdollisuus tutkinto-opiskeluun tähtäävään avoimen yliopiston reittiin. He ovat nuoria tutkintotavoitteisia opiskelijoita, jotka on aiemmassa tutkimuksessa tunnistettu avoimen yliopiston opiskelijaryhmäksi (ks. esim. Haltia ym. 2014).

Työpaketti 3 eli elinikäisen oppimisen reitti keskittyy kehittämään avoimen yliopiston reittejä työelämässä jo olevien, uramuutosta suunnittelevien tai osaamisensa kehittämistä kiinnostuneiden aikuisten näkökulmasta. Siinä tavoitellaan siis avoimen yliopiston perinteisimpiä opiskelijaryhmiä. Samalla sen ajatukset kytkeytyvät 2010-luvun lopulla voimakkaasti esille nousseeseen jatkuvan oppimisen tavoitteeseen, jossa keskeistä on työvoiman osaamisen parantaminen (ks. OKM 2019).

Työpaketissa 3 tunnustetaan erityisesti aikuisopiskelijoiden tutkintotarpeet. Aikuinen voi tarvita tutkintoa eri syistä. Jotkut haluavat edetä saman alan yhä vaativampiin tehtäviin ja tarvitsevat siksi uusia tietoja ja taitoja mutta myös muodollisia pätevyyskiä. Alanvaihtaja taas toivoo työllistyvänsä kokonaan eri alalle ja tarvitsee koulutusta, jotta siirtymä olisi mahdollinen (Haltia, Leskinen & Rahiala 2014). Saattaa myös olla, että aiemmin hankittu koulutus ei enää työllistä, tai työpaikka on uhattuna. Kokemuksen pohjalta aikuisen on saattanut olla mahdollista siirtyä saman työnantajan palveluksessa yhä vaativampiin työtehtäviin, mutta kun olisi tarve vaihtaa työpaikkaa, aiempi tutkinto ei enää ole työmarkkinoilla kilpailukykyinen. (Alho-Malmelin 2010; Isopahkala-Bouret 2015.)

Työpaketissa on mukana kuusi oppiaineryhmää ja yhdeksän yliopistoa. Joissakin koulutusohjelmissa väyliä on jo olemassa, ja niitä halutaan kehittää yhä opiskelija- ja työelämälähtöisemmiksi. Jotkin oppiaineet ovat luomassa kokonaan uudenlaisia väyliä tai kokonaisuuksia. Kehittämistyön kirjo on laaja (**liite 1**).

KEHITTÄMISEN ULOTTUVUUKSIA – TYÖPAKETIN TAVOITTEIDEN MÄÄRITTELY

Elinikäisen oppimisen reitin kehittämisessä erotuu hankkeessa käytyjen keskustelujen tuloksena kolme keskeistä teemaa tai ulottuvuutta. Ensinnäkin, kaiken perustana on opintojen saavutettavuus. Toinen työpaketin kannalta keskeinen kehittämissuunnan ulottuvuus on opintojen tutkintorakenne- vs. työelämälähtöisyys. Kolmas ulottuvuus on paikallisuus vs. yhteistyö eri yliopistojen kesken. Kaikkia ulottuvuuksia voidaan pitää kehittämissuunnan tavoitteina mutta samalla ulottuvuuksina, joilla käydään rajanvetoja, keskusteluja ja neuvotteluja hankkeessa ja yliopistoissa laajemmin.

Saavutettavuuden lisääminen

Elämäntilanne asettaa aikuisen opiskelulle usein tiukat reunaehdot. Aikuiselle keskeinen on kysymys, miten avoimesti opintoja on saatavilla. Saatavuus

koskee paitsi kurssitarjonnan määrää myös opintojen toteutusmuotoja. Jos opinnot ovat tiukasti aikaan ja paikkaan sidoksissa, aikuisten osallistumismahdollisuudet kaventuvat. Työn, perheen ja opiskelun yhteensovittamisen ongelmat ovat aikuisopiskelijan arkipäivää (Repo, Vuoksenranta & Ruokolainen 2014), ja joustavat opiskelum muodot, kuten verkko- tai monimuoto-opetus, luovat mahdollisuuksia ylittää nimenomaan aikaan ja paikkaan liittyviä esteitä. Verkko-opintomahdollisuuksia hyödyntävät useimmiten innokkaimmin juuri aikuiset (Mannisenmäki & Manninen 2004).

Aikaa ja paikkaa koskeva saavutettavuus on avoimen yliopisto-opetuksen ydintä, ja myös TRY-hankkeessa sitä koskevat keskustelut ovat läsnä koko ajan. Saavutettavuuden kysymykset ovat kehittämissuunnan ytimessä erityisesti kohteissa, joissa avoimen yliopiston opintotarjontaa ja väyliä ollaan luomassa.

Esimerkiksi Aalto-yliopiston tekniikan väylää on kehitetty yhä joustavammaksi. Aiemmin opiskelijan piti suorittaa vaadittavat 27 opintopistettä vähintään hyvin tiedoin kevätlukukauden aikana päästäkseen opiskelemaan. Opintojen aikaperspektiiviä on hankkeen myötä pidennetty niin, että opinnot voi suorittaa yhden kalenterivuoden aikana. Verkko-opintoja pyritään samoin lisäämään. (Ks. Aalto-yliopisto 2019.) Muissakin kehitteillä olevissa väylissä on kiinnitetty huomiota siihen, että opinnot olisivat suoritettavissa verkossa tai muuten muodoiltaan joustavasti. Verkko-opintojen toteuttaminen asianmukaisesti vaatii kuitenkin paljon voimavaroja, joiden riittävyys tunnustetaan yhdeksi kehittämissuunnan ongelmaksi.

Joustavuudessa ja avoimuudessa pohtimista vaativat lisäksi se, kuinka paljon ja mitä opintoja väylällä etenijältä edellytetään ennen kuin hän voi hakeutua tutkinto-opiskelijaksi. Edeltävien opintojen vaatimuksesta on aiemmin keskusteltu vähemmän, mutta hankkeen aikana kysymys on tullut yhä vahvemmin mukaan yhteiseen pohdintaan.

Aiempiä opintoja koskevissa vaatimuksissaan oppiaineet eroavat toisistaan. Pelkästään työpakettimme sisällä väyläopintojen laajuus vaihtelee siten, että vuoden 2019 opiskelijavalinnoissa pienimmillään edellytetään 15 opintopisteen opintoja

AIKAA JA PAIKKAA KOSKEVA SAAVUTETTAVUUS ON AVOIMEN YLIOPISTO- OPETUKSEN YDINTÄ.

ja laajimmillaan lähes 100 opintopisteen suorituksia. Hoitotieteissä, kasvatustieteissä ja teologiassa opintojen joustavuus on monin tavoin toteutunut jo aiemmin, ja niiden saavutettavuus avoimessa yliopistossa on hyvä.

Näissä kaikissa kolmessa oppiaineessa väylävaatimukset ovat kuitenkin kasvaneet suuriksi. Kehittämisen haasteena onkin kohtuullistaa vaadittavien opintojen määrää ja näin lisätä väylän saavutettavuutta. Tämä kytkeytyy myös opiskelun taloudellisiin kysymyksiin: miten paljon opintoja voidaan olettaa suoritettavaksi avoimessa yliopistossa ennen kuin opiskelija voidaan hyväksyä tutkinto-opiskelijaksi, jolloin hän pääsee osalliseksi paitsi maksuttomasta opetuksesta, myös muista opiskelijaetuuksista?

Aikuisopiskelijan kannalta mahdollisuus suorittaa opintoja avoimessa mahdollisimman pitkälle on samalla etu. Esimerkiksi Åbo Akademiassa on huomattu, että teologian etäopinnot ovat aikuisten keskuudessa suosittuja, ja niitä tehdään ympäri Suomen, kun taas tutkinto-opiskelijaksi hakeutumista jarruttaa se, että opiskelua varten pitäisi muuttaa toiselle paikkakunnalle. Avoimen yliopiston opiskelijoita koskevassa tutkimuksessa on lisäksi havaittu, että opinnoissa on mukana paljon tutkinto-opiskelijoita, jotka haluavat käyttää hyväkseen avoimen yliopiston joustavia mahdollisuuksia (Haltia & Jauhiainen 2019).

Kasvatustieteet on esimerkki oppiaineesta, jossa avoimen väylällä on tyypillisesti vaadittu pääaineesta perus- ja aineopinnot sekä jonkin muun aineen perusopinnot, yhteensä vähintään 85 opintopistettä. Lisäksi on usein vaadittu esimerkiksi kieli- tai muita opintoja. Avoimessa yliopistossa on siis edellytetty opinnot, joiden voidaan arvioida kestävän ”normaalialta tahtia” sivutoimisesti edeten noin kahdesta kolmeen vuoteen. Opiskelijan kannalta heikkous on

tällöin se, että varmuutta tutkinto-opintopaikasta joutuu odottamaan pitkään, eikä massiivinen vaadittavien opintojen määrä kannusta käyttämään reittiä suunnitelmallisesti tutkintoväylänä. Hankkeen tavoite onkin madaltaa suuriksi kasvaneita opintopistemäärävaatimuksia ja siten parantaa väylien saavutettavuutta. Samalla haasteeksi tulee aiempaa voimakkaammin pohtia valintakriteereitä, koska potentiaalisten hakijoiden määrät saattavat kasvaa.

Olennaista väylän saavutettavuuden kannalta on se, miten laajoiksi väyläkiintiöt yliopistojen hakuohjeissa asetetaan. Hankkeen keskeinen päämäärä on, että väylät ovat laajuudeltaan realistisia polkuja tutkintoon. Kysymys väylän laajuudesta nousee esiin suhteessa muihin valintareitteihin ja siihen, miten valittavien opiskelijoiden osuudet jakautuvat todistusvalinnan, valintakoevalinnan ja muiden valintareittien kesken. Yliopistojen tahto ajatella avoimen väylää reittinä tutkintoon vaihtelee, ja isoja eroja on myös oppiaineittain, joten muutoksen kannalta olennaisia ovat instituutiota-son kulttuurit ja diskurssit (Haltia 2015b).

Kohti työelämälähtöisyyttä

Väyläopintoja voidaan tarkastella siltäkin kannalta, miten niissä otetaan huomioon aikuisopiskelijoiden työelämää koskevat tarpeet. Tässä suhteessa voidaan tarkastella sitä, miten opinnot on rakennettu: onko kyse yliopistojen tutkintorakenteista lähtevästä tarjontaperusteisesta opetuksesta vai työelämälähtöisestä kysyntään perustuvasta opetuksesta (Aittola, Siekkinen, Hakanurmi & Karjalainen 2018)? Tarjontalähtöisen mallin haasteena on, että opinnot eivät palvele parhaalla mahdollisella tavalla aikuisia, jotka avoimen opinnoilla usein tavoittelevat myös ammatillisen osaamisensa kehittymistä.

Väyläopintojen konseptia voidaankin ryhtyä muuttamaan niin, että opintoja räätälöidään aikuisten tarpeisiin myös sisällöllisesti. Tällöin koetellaan akateemisen kulttuurin ja työelämälähtöisen ajattelun rajapintoja. Avoin yliopisto ei kuitenkaan voi toteuttaa tutkintokoulutuksesta irrallaan

TARJONTALÄHTÖISYYS EI PARHAALLA MAHDOLLISELLA TAVALLA PALVELE NIITÄ AIKUISIA, JOTKA HALUAVAT KEHITTÄÄ AMMATILLISTA OSAAMISTAAN.

olevaa koulutusta, vaan mahdollisuutena on muokata olemassa olevaa koulutustarjontaa hyödyntäen yhä työelämälähtöisempiä kokonaisuuksia (Aittola ym. 2018). Työelämälähtöisiä osaamiskokonaisuuksia on kehitelty korkeakouludiplomikoikeilun yhteydessä (Kirjalainen & Pintilä 2016; Aittola, Laine & Välimaa 2016; Aittola & Ursin 2018) sekä ”Työelämälähtöinen avoin korkeakouluopetus” -hankkeessa (AVOT) (Karjalainen, Korva, Pintilä & Sahlman 2018; Aittola, Siekkinen & Välimaa 2018).

AVOT-hankkeen piloteissa kehitetyt toimintamallit nimettiin salkuksi, paketiksi ja suppiloksi (Aittola ym. 2018). ”Salkussa” opiskelija valitsee omat kurssinsa valinnaisten opintojen joukosta ja muokkaa oman opiskelukokonaisuutensa omien tarpeidensa mukaisesti. ”Paketissa” osaamiskokonaisuus on koostettu sisällöllisesti yhteensopivaksi, kaikille yhteiseksi kokonaisuudeksi. ”Suppilossa” taas tehdään syventäviä opintoja johonkin erityiseen osaamistarpeeseen.

TRY-hankkeen piloteissa kehitetään väylää hallintotieteiden kandidaatin tutkintoon. Siinä voidaan tunnistaa selkeästi keskeiset salkku-mallin piirteet. Opintoihin sisältyy paljon valinnaisuutta, ja opiskelija voi joustavasti valita moduuleista omia tarpeitaan vastaavia opintoja. Moduulien kehittämisessä on kuunneltu työelämän edustajia ja koulutuksen potentiaalisia käyttäjiä. Tutkinto on kehitetty työelämän tarpeisiin, ja sen kohderyhmää ovat selkeästi työelämässä olevat aikuiset, jotka haluavat kehittää omaa ammatillista osaamistaan.

Muissakin oppiaineissa on suunnitteilla kokonaisuuksia, joissa työelämälähtöisyys on otettu huomioon. Tällöin on kyse opintotarjonnan paketoinnista

eli kokonaisuuksien koostamisesta olemassa olevan tarjonnan pohjalta. Esimerkiksi hoitotieteessä ovat Itä-Suomen yliopistossa syksyllä 2019 alkamassa 30 opintopisteen laajuiset työelämälähtöisesti koostetut preventiivisen hoitotieteen yhteisö- ja perhehoitotyön opinnot. Niin ikään Itä-Suomen yliopistossa on kasvatustieteen koulutukseen kehitteillä työssä oleville aikuisille reitti, jossa tutkinto-oikeutta voi hakea avoimessa yliopistossa suoritettun osaamiskokonaisuuden kautta. Taideyliopiston *Arts management* -maisteriohjelmaa voidaan tarkastella aikuisten työelämätarpeiden kannalta, sillä koulutus itsessään on suunnattu aikuisille, työelämässä toimiville taidealan ammattilaisille. Ohjelman opinnot avoimessa yliopistossa palvelevat selvästi työelämätarpeita, ja tutkinto antaa välineitä uran uudelleen suuntaamiseen.

Työelämän tarpeista lähtevän suunnittelun vahvuutena voidaan pitää sitä, että näin voidaan muodostaa aikuisille motivoivia sisältöjä ja vastata joustavasti työelämän muuttuviin tarpeisiin. Osaamiskokonaisuus itsessään voi olla riittävät lisäopinnot aikuiselle, joka haluaa kehittää omaa ammatillista osaamistaan. Joillakin opiskelijoilla on kuitenkin lisäksi tutkintotavoitteita, ja opiskelijan kannalta toivottavia olisivatkin osaamiskokonaisuudet, joiden kautta voisi hakeutua tutkinto-opiskelijaksi (Aittola ym. 2016, 58–59).

Samalla kun herätellään ajatusta työelämälähtöisten tutkintoreittien mahdollisuudesta aikuisille, on paikallaan korostaa, että aikuisten työelämätarpeita palvelevat tehokkaasti myös tutkintorakennepohjaiset ratkaisut. Varsinkin alanvaihijat ja omaa alaansa etsivät aikuiset hyötyvät perusopintomuotoisista opinnoista, jotka voivat avata mahdollisuuksia esimerkiksi tutkinto-opintoihin. Hankkeessa tapahtuva väylien kehittäminen esimerkiksi tekniikan alan tai hoitotieteen koulutuksiin palvelee juuri aikuisten työelämätarpeita. Kasvatustieteen opinnot voivat avata reittejä eri koulutusohjelmiin, kuten kasvatustieteen asiantuntijakoulutuksiin tai varhaiskasvatuksen opettajakoulutukseen. Väylä varhaiskasvatuksen opintoihin palvelee työelämän tarpeita valmistamalla työntekijöitä työvoimapolusta kärsivälle alalle.

AIKUISTEN TYÖELÄMÄTARPEITA PALVELEVAT TEHOKKAASTI MYÖS TUTKINTORAKENNEPOHJAISET RATKAISUT.

Yliopistot yhteistyöhön

Yksi TRY-hankkeen tavoite on löytää malleja yliopistojen väliseen yhteistyöhön sekä väyläopintojen järjestämisessä että opiskelijavalintakäytännöissä. Tilanteet eroavat tässä oppiaineittain, ja yhteistyön muotoja voidaan tarkastella niin ikään eri ulottuvuuksilla.

Ensinnäkin väyliä voidaan tarkastella suhteessa siihen, miten yliopistojen koulutuksissa suhtaudutaan muissa yliopistoissa suoritettuihin opintoihin ja niiden hyväksilukemiseen.

Tavoite olisi, että opintoja voi suorittaa lähes missä yliopistossa tahansa ja hakea tutkintopaikkaa toisen yliopiston vaatimusten mukaan suoritetuilla opinnoilla. Esimerkistä käy kasvatusala, jolla suoritettujen perus- ja aineopinnot on sellaisenaan hyväksytty minkä tahansa yliopiston tutkintoon. Joissakin oppiaineissa on katsottu, että yliopistojen profiilit ja toimintakulttuurit poikkeavat toisistaan niin paljon, että hyväksilukeminen sellaisenaan ei ole mahdollista. Tämä on haasteena esimerkiksi hoitotieteissä ja tekniikan koulutuksissa. Opiskelijan kannalta avoimen opintojen suorituspaikka rajaa tutkinto-opiskelijaksi hakeutumisen vaihtoehtoja.

Osassa koulutuksia alan opetusta on tarjolla vain yhdessä yliopistossa. Työpaketin sisällä teologian oppiaine Åbo Akademista on Suomen ainut ruotsinkielinen teologian koulutusohjelma, joten kieli asettaa opintojen järjestämiselle omat ehtonsa. *Arts management* on spesifisti tarjolla vain Taideyliopistossa, mutta väylän suunnittelussa pohditaan, voisiko muualla suoritettuja sopivien alojen opintoja hyväksyä myös osaksi väyläopintoja.

Toinen tekijä yhteistyön näkökulmasta on yhdessä sovitut kelpoisuusvaatimukset ja valintakriteerit.

Opiskelijavalintauudistuksessa on pyritty kehittämään oppiaineryhmittäin yhteisiä pisteituskriteereitä todistusvalinnoille ja yhteisiä malleja valintakokeisiin, joten TRY-hankkeen tavoittelemana lopputulemana voidaan pitää aloittain sovittuja avoimen yliopiston väylää koskevia linjauksia. Yhteisesti jaetuksi tavoitteeksi näyttää tähän mennessä käytyjen keskustelujen tuloksena muotoutuneen väyläkriteereiden kohtuullistaminen niin, ettei väylähakijalta vaadittaisi suhteettoman paljon opintoja ennen tutkinto-opiskelijaksi hyväksymistä. Olennainen kysymys on lisäksi se, miten laajoiksi väylät yliopistoissa laaditaan ja miten suuri on niiden kautta tutkinto-ohjelmiin valittavien opiskelijoiden osuus koko sisäänotosta.

Kolmas juonne yliopistojen välisessä yhteistyössä on yhteistyössä järjestetyt kurssit, opinto- tai osaa-miskokonaisuudet, kuten hallintotieteiden kandidaatin tutkinto. Kumpikin yliopisto tuottaa kokonaisuuteen moduuleja omien vahvuusalueidensa suunnassa, ja kaikki jaksot järjestetään etäopintoina, jolloin paikkakunta ei estä osallistumista.

Yhteistyön etu on, että eri korkeakoulujen tarjoaa hyödyntämällä on mahdollisuus koota hyvinkin erilaisia kokonaisuuksia. Mitä innovatiivisempia yhteistyön ja työelämälähtöisiä malleja kehitellään, sitä vahvemmin nousee kuitenkin kysymys, miten valmiita yliopistot ovat hyödyntämään kokonaisuuksia tutkintokoulutusten opiskelijavalinnassa. Yhteistyön malleissa kiperiä voivat olla myös kysymykset siitä, mihin suoritukset kirjataan ja mihin yliopistoon opiskelijat siirtyvät tutkinto-opiskelijoiksi. Miten turvataan resurssien ja tulosten tasavertainen ja oikeudenmukainen jakautuminen eri toimijoiden kesken?

POHDINTA

Olemme pohtineet TRY-hankkeen tavoitteita ja työn suuntaa sekä kohdentaneet tarkastelumme hankkeen yhteen työpakettiin, elinikäisen oppimisen reitin kehittämiseen. Kehittäminen jatkuu ja se, millaisina kehitettävät reitit toteutuvat, nähdään vuodesta 2020 eteenpäin.

Tunnistimme työpaketin kehittämisessä kolme tavoitetta, joita voidaan myös pitää neuvoteltavina ulottuvuuksina. Ne ovat saavutettavuuden, työelämä-

lähtöisyyden ja yhteistyön lisääminen. Saavutettavuus eli avoimet, ajan ja paikan suhteen joustavat ratkaisut opetustarjonnassa ovat aikuisten osallistumisen ehto. Se on toki tärkeää nuoremmillekin ikäryhmille, ja yhtä lailla kaikenikäisiä koskevat kysymykset uskottavan laajuisesta ja vaatimuksiltaan kohtuullisesta väylästä.

Työelämälähtöisyyden kautta pystytään palvelemaan aikuisten työelämätarpeita ja vastaamaan näin työnantajilta kantautuviin toiveisiin. Työelämän ehdoilla rakennetut opinnot palvelevat nimenomaan työelämässä olevia aikuisia, mutta tutkintorakennepohjaiset mallit ovat hyödyllisiä myös nuoremmille hakijoille, eivätkä ne sulje aiemman kokemuksen myötä ketään pois. Yhteistyö voidaan lievimmillään mieltää joustavuudeksi opintojen hyväksiluvuissa, kun taas laajimmillaan kyse voi olla yhdessä järjestetyistä opinnoista tai yhteisesti sovitusta väylän kriteereistä.

TRY-hankkeessa kehitetään tutkintoreittejä paitsi aikuisille myös nuorille – sekä toisen asteen oppilaitoksissa opiskeleville että sieltä jo valmistuneille. Vaikka hanke jakautuu työpaketteihin, tavoitteena ei ole luoda yliopistoihin kirjaimellisesti erilaisia reittejä, vaan työpaketit ovat käsitteellisiä työkaluja, joiden avulla kehittämistyössä voidaan ottaa huomioon eri opiskelijaryhmien tarpeita. Tavoite on luoda yliopistojen käyttöön erilaisia malleja. Reittien on tarkoitus olla avoimia erityyppisille hakijoille, mutta on tiedostettava, että erilaiset toimintatavat palvelevat erilaisten ryhmien tarpeita. Oma ymmärryksemme hankkeen toimijoina on, että työpaketit toimivat alustana kehittämiselle, jonka myötä hahmottuvat mallit eivät välttämättä sellaisinaan noudattele työpakettien rajoja.

Avoimen yliopiston opinnot ovat tutkintojen osia. Niistä voidaan rakentaa tutkintoreittejä erilaisin tavoin, ja eri malleilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa.

Aikuisille olennaisia ovat saavutettavuus ja työelämälähtöisyys. Nuorille suunnatuissa ratkaisuisa painottuvat usein mallit, joissa opintoja suoritetaan tiiviimmässä ja rajatummassa aikataulussa, osana jonkin oppilaitoksen muuta opetusta. Opiskelijavälinaudistuksen painopiste on nuorten ylioppilaiden mahdollisuuksien turvaamisessa, joten aikuiset ovat tämän politiikan kehyksessä vaarassa ajautua tutkintokoulutuksen osalta marginaaliin (Haltia, Isopahkala-Bouret & Jauhiainen, 2019). Työpaketimme kehittämisessä lähdetäänkin siitä ajatuksesta, että myös aikuisille on oltava mahdollisuuksia tutkinnon suorittamiseen.

Aina aikuiselle paras vaihtoehto ei suinkaan ole koko tutkinnon suorittaminen, vaan joissain tilanteissa optimaalisin ratkaisu voi olla täydennyskoulutus, jossa voi päivittää omaa osaamista ja verkostoitua oman alansa ammattilaisten kanssa. On tärkeä kehittää aikuisten omiin tarpeisiin sopivia ratkaisuja, jotka palvelevat sekä työelämän tarpeita että aikuisten henkilökohtaisia töhön, työllistymiseen ja ammatilliseen kehittymiseen liittyviä tavoitteita. Aikuisopiskelijan näkökulmasta yliopistotutkinto on syytä säilyttää yhtenä aikuisen mahdollisena kouluttautumisen väylänä.

NINA HALTIA
KT, tutkijatohtori
kasvatustieteiden laitos
Turun yliopisto

MERVI LAHTOMAA
KM, projektitutkija,
tohtorikoulutettava
kasvatustieteiden laitos
Turun yliopisto

LÄHTEET.....

- Aalto-yliopisto (2019). *Avoimen yliopiston opinnoilla tekniikan alan tutkinto-opiskelijaksi*. <https://www.aalto.fi/fi/aalto-yliopiston-avoimen-yliopisto/avoimen-yliopiston-opinnoilla-tekniikan-alaan-tutkinto> (5.4.2019).
- Aittola, H. & Ursin, J. (2018). Finnish adult students' perspectives on short-cycle study programmes: motives and evaluations. *Higher Education Research & Development* 38(2), 205–218.
- Aittola, H., Laine, K. & Välimaa, J. (2016). "Tärkeintä on, että kehittyy ja oppii – titteli ei ole niin tärkeä" Korkeakouludiplomi-koulutuskokeilun seuranta- ja arviointiraportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuslauseita 53.
- Aittola, H., Siekkinen, T. & Välimaa, J. (2018). *Työelämälähtöinen avoin korkeakouluopetus (AVOT)-hankkeen arviointi*. Loppuraportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Aittola, H., Siekkinen, T., Hakanurmi, S. & Karjalainen, M. (2018). Miten työelämälähtöinen avoin korkeakouluopetus vastaisi paremmin työelämän osaamistarpeisiin? – AVOT-hanke kehitti toimintamallin. *Yliopistopedagogiikka* 25(2), 29–34.
- Alho-Malmelin, M. (2010). *Avointa väylää maisteriksi. Tutkimus avoimessa yliopistossa opiskelleista ja väylän kautta korkeakouluun tulleista opiskelijoista*. Turun yliopiston julkaisuja C 300.
- Haltia, N. & Jauhiainen, A. (2019). *Students in Finnish open university: peripheral participation to higher education*. Paper presented in Nordic Educational Research Association NERA-Congress in Uppsala, Sweden, 7.3.2019.
- Haltia, N. (2012). *Yliopiston reunalla. Tutkimus suomalaisen avoimen yliopiston muotoutumisesta*. Turun yliopiston julkaisuja C 352.
- Haltia, N. (2015a). Avoimen yliopiston väylä siltana avoimen ja tutkintokoulutuksen välillä. *Kasvatus & Aika* 9(3), 37–51.
- Haltia, N. (2015b). Avoimen yliopiston tutkintoväylä koulutuspoliittisessa keskustelussa. *Aikuiskasvatus* 35(4), 254–265.
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, U. & Jauhiainen, A. (tulossa 2019). Opiskelijavalintauudistus ja aikuisten opiskelumahdollisuudet. *Aikuiskasvatus* 39(4).
- Haltia, N., Leskinen, L. & Rahiala, E. (2014). Avoimen korkeakoulun opiskelijamuotokuva: Opiskelijoiden taustojen, motiivien ja koettujen hyötyjen tarkastelua. *Aikuiskasvatus* 34(4), 244–258.
- Isopahkala-Bouret, U. (2015). Educational credentialing of an aging workforce: uneasy conclusions. *Adult Education Quarterly* 65(2), 83–99.
- Karjalainen, M., Korva, M., Pintilä, T. & Sahlman, K. (toim.) (2018). *Työelämälähtöiset osaamiskokonaisuudet avointen korkeakoulujen yhteistyönä. Toimintamalli ja työkirja*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 248.
- Kirjalainen, E. & Pintilä, T. (toim.) (2016). *Korkeakouludiplomi. Osaamiskokonaisuuksia kaikille*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 216. <https://www.theseus.fi/handle/10024/104272> (20.3.2019).
- Manninenmäki, E. & Manninen, J. (2004). *Avoimen yliopiston verkko-opiskelijan muotokuva. Tutkimus opetuksesta, opiskelusta ja opiskelijoista verkossa*. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian raportteja ja selvityksiä 44. Helsingin yliopisto.
- Lukiolaki 714/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180714#Pdp446980976> (26.6.2019).
- OKM (2016). *Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnassa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:37.
- OKM (2019). *Jatkuvan oppimisen kehittäminen. Työryhmän väliraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:19.
- Rinne, R., Haltia, N., Nori, H. & Jauhiainen, A. (2008). *Yliopiston porteilla. Aikuiset ja nuoret sisäänpäässeet 2000-luvun alun Suomessa*. Kasvatusalan tutkimuksia 36.
- Rinne, R., Jauhiainen, A., Tuomisto, H., Alho-Malmelin, M., Halttunen, N. & Lehtonen, K. 2003. *Avoimen yliopiston opiskelija: kokovartalokuvasta eriytyneisiin muotokuviiin*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:200.
- TRY (2019). *Toinen reitti yliopistoon*. <https://www.avoin.jyu.fi/fi/avoimen-yliopisto/hankkeet/try>.

Liite 1. Työpaketissa mukana olevat kehittämiskohteet.

Oppiaine	Yliopistot	Väyläsuunnitelmat	Erityispiirteet
Kasvatustieteet	HY JY UEF	Väylävaatimusten keventäminen osassa koulutuksia; UEF:ssa väyläksi myös osaamiskokonaisuuksia Uusien väylien luominen varhaiskasvatuksen opettajan koulutukseen	Kaikissa yhteistyöyliopistoissa on jo väyliä asiantuntijakoulutuksiin; hankkeen alkaessa vaatimukset ovat yhteneväiset mutta korkeat Haasteena yhteisen linjan löytäminen ja kriteerien yhtenäistäminen
Hoitotieteet	OY UEF	Väylävaatimusten keventäminen OY: suunnitellaan väyläopinnot maisteriopintoihin UEF: väylien kehittäminen kolmeen eri hakukohteeseen; kehitteillä myös työelämälähtöiset opinnot väyläksi yhteen hakukohteeseen	Mukana olevien yliopistojen erilaiset profiilit ja tutkinnot, kuten OY:ssa maisteri ja UEF:ssa kandidaatti ja maisteri; haasteena muiden yliopistojen opintojen hyväksyminen
Teologia	ÅA	Olemassa olevan väylän houkuttelevuuden lisääminen Keskustelua väylävaatimusten keventämisestä	Ainut ruotsinkielinen alan koulutusohjelma
Tekniikan alat	Aalto- OY	Väylien laajentaminen ja luominen uusiin oppiaineisiin Aalto: väylän sisäänottoa nostettu; joustavuuden lisääminen väyläopintojen suorittamisaikatauluun OY: lisää väyliä; jo olemassa olevan väylän kriteereiden keventäminen ja sisäänoton nostaminen	Haasteena muiden yliopistojen opintojen hyväksilukeminen ja opintojen joustavuus
Oikeus- ja hallintotieteet	UEF VY	Yhteisen modulaarisen tutkintokokonaisuuden (HTK) luominen; erityinen huomio joustavuudessa ja opintojen työelämälähtöisessä tarveperusteisessa kehittämisessä	Tutkinnon suunnittelu ja toteutus yliopistojen yhteistyönä Mahdollisuus suorittaa tutkinto avoimessa yliopistossa
Taideala	Taideyliopisto	Keväällä 2019 osittaisen väylän pilotointi Arts management -maisteriohjelmaan, tulevaisuudessa suora väylähaku, jonka osana kuitenkin haastattelu	Englanninkielinen maisteriohjelma, johon haku on joka toinen vuosi Sekä avoimen opinnot että koko tutkinto itsessään vastaavat aikuisten työelämätarpeisiin

LYHENTEET

Aalto Aalto-yliopisto
 HY Helsingin yliopisto
 JY Jyväskylän yliopisto
 OY Oulun yliopisto

UEF Itä-Suomen yliopisto
 VY Vaasan yliopisto
 ÅA Åbo Akademi

Moniammatillisuus rikastaa asiantuntijan työtä

Mönkkönen, Kaarina, Kekoni, Taru & Pehkonen, Aini (toim.) (2019) Moniammatillinen yhteistyö – Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. 176 sivua.

TUTKIMUSPOHJAISELLE tiedolle moniammatillisuudesta on ollut tarvetta. *Moniammatillinen yhteistyö* avaa moniammatillisuuden käsitettä, kuvaa asiakkaan roolia moniammatillisella sosiaali- ja terveysalalla ja antaa näkökulmia moniammatillisen osaamisen kehittämiseen.

Kirjan toimittajat ovat sosiaaliryhmien asiantuntijoita Itä-Suomen yliopistosta. Heidän lisäksi 12 asiantuntijaa kuvaa muun muassa moniammatillisen työskentelyn muotoja, yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Moniammatillista työtä esitellään vartenotettavana vaihtoehtona sosiaali- ja terveysalalla, jolla yhä useammin korostetaan monitoimijaisuutta, palveluiden sujuvuutta ja asiakkaan etua.

MITÄ MONIAMMATILLISUUS ON?

Kirjassa määritellään kattavasti moniammatillisuuden käsitettä: Verkostot ja viranomaiset toimivat yhdessä yhteisen tavoitteen tai tehtävän hyväksi. Ryhmän jäsenten välinen avoimuus, luottamus ja ymmärrys erilaisista arvoista, kulttuureista ja tietoperustoista edistää työskentelyä. Yhteistyö voi nivoutua johonkin asiaan tai toimintaan voi päättyä, kun ongelma on ratkaistu. Moniammatillinen työ voi myös olla pitkäkestoista,

kuten potilaan hoitoon tähtäävien ryhmien toiminta. Sosiaali- ja terveysalalla moniammatillinen työ on lisääntynyt palveluiden yhdistymiseen tähtäävän uudistuksen myötä, mikä on muuttanut monen alan ammattilaisten työtä ja työkuiltuuria. Näin toimijat haastetaan reflektoimaan asiantuntijuutta.

Moniammatillista toimintaa edistää kirjoittajien mukaan neljä työyhteistyötaitoa: moniammatillisen osaamisen kehittäminen, paineensietokyky, asiallinen ja yhteishenkeä rakentava vuorovaikutus sekä ymmärrys omasta työroolista työyhteisössä. Johtamisella tuetaan erilaisten toimijoiden yhteistyötä, raja-aitojen ylityksiä ja jaettua vastuuta. Kirjassa on tuoreita näkökulmia ja käytännön vinkkejä yhteistyötaitojen ja uudenlaisen johtajuuden kehittämiseen.

Kirjoittajat tuovat esille, että yhteiskuntamme monimutkaisten haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan kokonaisvaltaisia ajattelutapoja, ja siinä moniammatillisuudesta on hyötyä. Se ei tarkoita oman ammatti-identiteetin hämärtymistä tai toimintatapojen yhtenäistämistä vaan ongelmien pohtimista ammattiryhmien omista näkökulmista yhdistellen asiantuntijoiden tietopohjia ja osaamista.

Erilaisten työkuiltuurien kohtaamisessa tarvitaan rohkeutta katsoa asioita uudesta näkökulmasta ja kyseenalaistaa aiempia oletuksia. Vuorovaikutuksessa on mahdollista hyödyntää toisten asiantuntemusta oman näkökulman laajentamiseksi, jos toimijat luottavat toisiinsa.

Kirjassa muun muassa esitellään tutkimusta, jossa lääkärit kuvaavat moniammatillisen toiminnan lisäarvoa omalle työilleen. Lääkärien mielestä yhteinen työ edellytti selkeitä rooleja ja vastuiden tekemistä näkyväksi. Esimerkkiin on helppo samastua, helpottavathan selkeät roolit ja vastuut vuorovaikutusta.

KOULUTUKSELLA MONIAMMATILLISTA OSAAMISTA

Kirjassa tuodaan esille palvelu-alojen integraatio, jossa moniammatillinen osaaminen korostuu. Yhdistämällä asiantuntijatietao saadaan kokonaisvaltainen kuva asiakkaasta ja päädytään tämän

SELKEÄT ROOLIT JA VASTUUT HELPOTTAVAT VUOROVAIKUTUSTA.

kannalta parhaaseen ratkaisuun. Moniammatillisen työskentelyn vaatimia taitoja onkin tärkeä harjoitella jo opiskeluvaiheessa, jotta eri alojen opiskelijat saavat kokemusta yhteisestä ongelmanratkaisusta.

Moniammatillisessa koulutuksessa tuotetaan ryhmä- ja yhteistyötaitoisia ammattilaisia. Lisäksi vaikutetaan asenteisiin ja käsityksiin eri ammattialojen työtavoista, työmenetelmistä ja työn lähtökohdista. Maailman terveysjärjestö WHO esimerkiksi korostaa terveydenhuollon kokonaisvaltaista, monitieteistä koulutusta ja pitää moniammatillista koulutusta edellytyksenä yhteistyökykyisten ammattilaisten rekrytoinnissa terveydenhuoltoon.

Eri ammattiryhmien yhteiset koulutukset lisäävät tietoa muiden ammattilaisten rooleista, mutta niitä voisi tarjota nykyistä enemmänkin. Moniammatillisen ja monitieteisen opintojakson järjestämisessä vaaditaan kärsivällisyyttä ja suunnittelua, sillä eri koulutusohjelmien ja oppiaineiden hallinto, toimintatavat tai taloudelliset resurssit voivat poiketa toisistaan ja hankaloittaa toteutusta. Yhteiset opintokokonaisuudet kuitenkin tuovat paljon oppimismahdollisuuksia – niin opiskelijoille kuin opettajille, jotka voivat tehdä jotain toisin kuin aiemmin.

LÄHDELUETTELO JOHDATTAAN TIEDEARTIKKELIEN PARIIN

Kirja sisältää uutta tietoa ja käytännön esimerkkejä moniammatillisuudesta ja sen vaativan osaamisen kehittämisestä. Omat opetuskokemukseni saivat lukies- sa vahvistusta, ja esimerkit innostivat toteuttamaan uusia avauksia omassa työssä. Kirjallisuutta aihepiiristä etsiville teos on kulta-

kaivos, sillä monipuolinen lähde- luettelo johdattaa kiinnostavien tiedeartikkelien pariin.

On turvallista toimia vain oman alan asiantuntijoiden parissa, mutta moniammatillinen työ voi tuoda työhön lisäarvoa.

SANNA JUVONEN
KM, kehityspäällikkö,
Laurea-ammattikorkeakoulu

Tutkimustieto kuuluu kaikille!

Nyt voit lukea
Aikuiskasvatusta verkossa
ilmaiseksi heti, kun tuorein
numero on ilmestynyt.

Klikkaa osoitteeseen
<https://journal.fi/aikuiskasvatus>

Aikuiskasvatus
– tiedelehtesi verkossa.

Ketterä oppiminen auttaa venymään

Kupias, Päivi & Peltola, Raija (2019). *Oppiminen työssä*. Gaudeamus. 263 sivua.

KUN ARVOSTETTU tietokirja-kustantaja Gaudeamus julkaisee kirjan työssä oppimisesta, sitä on tervehdittävä ilolla. Odotukset ovat korkealla.

Työssä oppimiseen on kiinnitetty Suomessakin 1980-luvun lopulta lähtien enenevästi huomiota. Jo työelämään siirtyneiden pitäisi jatkuvasti uudistaa osaamistaan työn muuttuessa, jotta yritykset saavat pidettyä yllä kilpailukykyään markkinoilla. Nuorille tarjottavaa ammatillista opetusta taas siirretään yhä enemmän työelämään. Näin säästetään resursseja, kun nuorten ei tarvitse istua koulunpenkillä vuosikausia pänttäämässä ”turhaa teoriaa” – eikä oppilaitoksissa edes opita ”oikeita töitä”.

Oppiminen työssä -kirjan tekijät ovat työnohjaajia, jotka harjoittavat ammattiaan omistamassaan Tevere-osakeyhtiössä. Kirja koostuu kuudesta luvusta, joissa käsitellään työtä oppimisympäristönä ja avataan aihetta oppijan näkökulmasta. Oman lukunsa saavat oppimisen tukeminen, tiimioppiminen ja organisaation oppiminen sekä oppimisen tulevaisuus.

Kirja lähtee jutustellen liikkeelle. Siellä täällä viljellään vanhoja sanontoja: ”Työ tekijäänsä opettaa”, ”Rapatessa roiskuu” tai ”Ei kannettu vesi kaivossa pysy”. Pian lukijalle käy selväksi, että teos ei ole tutkimus tai muiden tutkimustuloksia syntetisoiva tie-

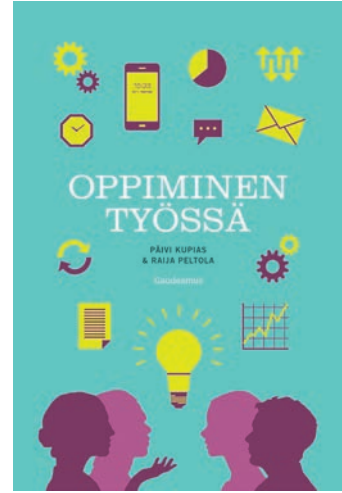
tokirja. Sitä varten ei ole tehty empiiristä tutkimusta, eikä tekijöillä ole käytössään empiiristä aineistoa esityksensä perustaksi. Jonkin verran he viittaavat siihen, millaisiin tilanteisiin ja tapauksiin he ovat työnohjaajina törmänneet.

Sen sijaan kirjassa on kuvauksia työpaikoilta ja yksittäisten työntekijöiden ja työntekijäryhmien ajattelusta ja toiminnasta. Ne esitetään tekstissä kursivoituina kappaleina ikään kuin todisteina sanotulle, mutta tarinat ovat kirjoittajien itsensä keksimiä. Näin he ovat säästäneet itseltään aineistojen keräämisen ja analysoimisen vaivan.

FIKTIOITA FAKTOJEN PUUTTEESEEN

Työssä oppimista koskevaan tutkimukseen perehtyminen on jäänyt tekijöiltä vähäiseksi: lähdekirjallisuus on suppeaa ja satunnaisesti valikoitunutta. Kansainvälisesti tunnetuista tutkimuksista mukana ovat vain Dreyfus & Dreyfus (1986), Kolb (1984), Mezirow (1991) ja Senge (1990), jotka ovat 30 vuoden takaa.

Tekijät luonnostelevat kolme yritystyyppiä, joilla he kuvailevat erilaisia yrityskulttuureja ja oppimisympäristöjä: monikansallinen liikunta-alan yritys YX Fitness, koulutusta tarjoava ja kehittävä yritys Polunraivaajat ja siivousalan

osuuskunta Koti-inno. Tyyppiyritysten yhteyttä reaaliaikailman ei käsitellä.

Kirjoittajat ovat siis itse keksineet ihmisistä ja työpaikoista tarinoita, joita käyttävät kirjassaan. Lukijalle ei esitetä empiirisiä todisteita tai edes arvioita, miten tavallisia tämän tyyppiset yritykset ovat Suomessa tai maailmalla, tai kuinka suuri osuus työvoimasta työskentelee tällaisissa yrityksissä.

LUOKITTELUA JA NIMEÄMISTÄ

Kirjassa on runsaasti erilaisia luokitteluja, joita ei yleensä perusteta sen enempää teoreettiseen kuin empiiriseen tutkimukseen: On erilaisia työpaikkoja, joissa on erilaisia oppimisympäristöjä. On tällaisia, tuommoisia ja semmoisia.

Samalla periaatteella luokituu oppiminen: on toistavaa, ymmärtävää ja luovaa oppimista. Työelämän valmentaja voi olla fasilitaattori, työnohjaaja, *coach*, mentori, tuutori, perehdyttäjä tai

asiantuntijakouluttaja. Organisaation kehittäminen voi olla sopeuttavaa, dialogista tai käänteistä. Työelämän tiimit voivat olla joukkioita, joukkoja, joukkueita tai huippujoukkueita. Työpaikalla toimiva ryhmä voi olla pelkäävä, varovainen, perusturvallinen tai luottavainen.

Luokittelut eivät palvele työssä oppimisen teoreettista jäsenystä vaan jäävät nimeämiseksi. Luokittelun ja luokkien nimeämisen yhteys empiiriseen todellisuuteen jää hämärän peittoon. Emme saa tietää, miten kattavia luokittelut ovat tai mikä on eri luokkien suhde niin sanottuun todellisuuteen.

Empiirisen todellisuuden syrjäyttäminen johtaa siihen, että kirjan tärkein käsite ja ilmiö, 'oppiminen', jää abstraktioksi, joka ei tunnista työelämän oppimisen ja koulutuksen yhteyksiä esimerkiksi palkkatyön luonteeseen, yhteiskuntaluokkaan, työelämän valtasuhteisiin tai sukupuoliseen segregatioon.

KETTERÄSTI TULEVAISUUTEEN

Organisaation oppimista ja oppivaa organisaatiota luonnehtivassa luvussa tekijät ihastuvat tutkija Leenamajja Otalalta lainaamaansa 'ketterään oppimiseen'. Se on vastaus nopeasti muuttuvan ja monimutkaistuvan organisaation tarpeisiin. Siihen kuuluu oppimispyrähdyksiä ja oppimishyppyjä: "ketterässä oppimisessa oppimiselle annetaan mahdollisuus", ja "ketterä oppija oppii monipuolisesti". Ketteryyttä kuvataan kuminauhana, se perustuu nimenomaan

venymiseen. Jos kuminauhaa kuitenkin venyttää liikaa, se voi katketa. (s. 191) Yhtä kaikki, ketterä oppiminen päivittää oppivan organisaation ajatuksen nykyaikaan.

"Työssä oppimisen suunta" -pääösluvussa tekijät tunnustavat, kuinka vaikea aihe työssä oppiminen on ja kuinka haasteellista siitä on hahmottaa kokonaiskuvaa. Yksi syy vaikeuksiin on se, että tekijät eivät tunnu perehtyneen aihepiiristä tehtyyn tutkimukseen, vaikka sitä on runsaasti saatavilla. Kirjallisuus työelämän muutoksesta ja työssä oppimisen trendeistä jää sekini hyödyntämättä pääösluvussa.

TIETOKIRJA VAI ELÄMÄNTAITO-OPAS?

Gaudeamus tunnetaan niin yliopistollisiksi oppikirjoiksi kelpaavista tutkimuksista kuin kulttuuriteoiksi arvioituista klassikkokäänöksistä. Vastapainon ohella se on Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) JUFO-luokituksessa tasolla 2, mikä tarkoittaa, että lukija voi odottaa kustantajalta tasokasta tieteellistä kirjallisuutta. *Oppiminen työssä* -kirjaa lukiessa joutuu koko ajan puntaroimaan, lukeutuuko se ylipäätään tietokirjoihin.

Tyyliltään kirjan teksti lähenee elämäntaito-opasta. Se kannustaa itse kutakin reflektoimaan tekemisiään ja arvioimaan itseään oppijana tai muiden oppimisen tukijana. Kymmenillä ellei sadoilla kysymyksillä koetetaan aktivoida lukijaa ajattelemaan: "Ovatko kaikki työpaikat hyviä paikkoja oppia?" tai "Pitääkö oppijoiden saada uut-

ta tietoa?" Usein kysymyksillä puhutellaan työohjaajia ja esimiehiä.

Lisäksi lukijalle annetaan toimintaohjeita: "Jos sinulla on oikein vaikea tilanne ratkaistavana, hellitähetkeksi ja kuuntele, mitä kumpua sisältäpäin. Voit vaikka nukkua yön yli. Ratkaisu voi putkahtaa yllättäen." (s. 68)

Kuin todisteeksi ohjeen toivuudesta kirjoittajat tarjoavat keksimänsä tarinan Polunraivaajien kokeneesta kouluttajasta Pertistä, joka tarvitsi aivan uudenlaista ohjausta asiakkaan tarpeen tyydyttämiseksi: "Pertillä ei ollut aavistustakaan, kuinka hän ongelman ratkaisisi. Hän päätti kuitenkin olla luottavainen ja asiaa ensin asiakkaan sekä muutaman kollegan kanssa pohdittuaan päätti työstää asiaa alitajunnassaan. Pertti keskittyi muihin asioihin ja viikon päästä palasi asiaan. Alitajunta oli tehnyt tehtävänsä, ja hänellä oli selkeä suunnitelma, kuinka toimia." (s. 69)

NIMEN JA SISÄLLÖN EPÄSUHTA

Esipuheessa kirjoittajat sanovat, että "kirja käsittelee oppimista, työtä ja erityisesti työssä oppimista". No, käsittelee ja käsittelee. Jos lukija etsii teosta, jossa oppimista, työtä ja työssä oppimista jäsenetään viimeaikaisten teoreettisten kehittyneiden ja uusimpien empiiristen tutkimustulosten avulla, kirjasta ei ole apua. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijoiden lukemistoksi se ei sovi.

Sinänsä sujuvasanaisesti kirjoitetun kirjan 260 sivuun sisältyy niin paljon jutustelua ja sisällyksetömiä lauseita, että sen lukeminen

voi olla konsulleille ja työnohjaajillekin turhauttavaa. Kunkin luvun päättävät koosteet palvelevat kiireistä lukijaa mutta paljastavat samalla, miten vähän uutta tietoa tai uusia tulkintoja tekijät ovat saaneet niihin poimituksi.

Lukijalle syntyy vaikutelma, että kirjoittajat ovat vain litteroineet pitämiään koulutustilaisuuksia kansien väliin.

Kirja on nimetty virheellisesti. ”Oppiminen työssä” johtaa harhaan.

HEIKKI SILVENNOINEN
VTT, professori
kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto

Tutkijat katsovat koulutuksen tulevaisuuteen

Pohjoismaiden Nordic Educational Research Association (NERA) tuo kasvatustieteiden tutkijat Turkuun ensi vuoden maaliskuussa. Vuosittaisen kongressin teema on ajankohtainen ja tärkeä: koulutuksen tulevaisuus Pohjoismaissa.

NERA-kongressin järjestelyistä vastaavat kasvatustieteiden tiedekunnan yksiköt: kasvatustieteiden laitos ja sen Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tutkimuskeskus (CELE) sekä opettajankoulutuslaitos. Kansainvälinen kongressi on järjestäjien mukaan oivallinen paikka esitellä suomalaista tutkimusta kansainväliselle yleisölle ja verkostoitua tutkijoiden kesken.

NERA on organisoitunut 25 teemaryhmäksi. Kongressin esiintyjät ovat kansainvälisesti tunnettuja tutkijoita, kuten koulutuksen globalisaation tutkija, professori **Fazal Rizvi** Melbournen

NERA-kongressi

- järjestään 4.–6. maaliskuuta 2020
- on järjestyksessä 24.
- käydään virallisesti englanniksi, mutta ruotsi on rinnakkaiskielenä
- odottaa abstrakteja viimeistään 15. marraskuuta 2019
- ottaa vastaan ilmoittautumisia 15. marraskuuta 2019 – 19 helmikuuta 2020.

Lisätiedot: nera2020.fi

yliopistosta ja opetuksen ja -oppimisen analyytikko, professori **Kirsti Klette** Oslon yliopistosta sekä professori **Risto Rinne** Turun yliopistosta.

Paneelikeskustelussa kongressin teemaa lähestytään korkeakoulutuksen näkökulmasta. ”Actors and ideas shaping the future of higher education” -paneeli tuo saman pöydän ääreen professorit **Ivar Bleiklien** Bergenin yliopistosta, **Jussi Välimaan** Jyväskylän yliopistosta ja **Susan Wrightin** Aarhusin yliopistosta.

”Korkeakoulutukselle asetetaan monia ristiriitaisia uudistuspaineita, joiden laajempia seurauksia on vaikea ennustaa. Muutokset tulevat kuitenkin vaikuttamaan meidän kaikkien töihin”, kommentoi apulaisprofessori **Ulpukka Isopahkala-Bouret** kongressin järjestelytoimikunnasta.

Ei juuri uutta tasa-arvosta

Ohisalo, Maria & Kotro, Arno (toim.) (2019). Sinua on petetty. Kirjoituksia sukupuolten tasa-arvosta. Like. 204 sivua.

SINUA ON PETETTY -esseekokoelmassa kymmenen yhteiskunnallista keskustelijaa kirjoittaa sukupuolten tasa-arvosta. Kirjoittajat ovat eri aloilta, mutta yhteistä heille on tunnettuus. Mukana on muun muassa tutkijoita, taiteilijoita, journalisteja ja kirjoittamisen ammattilaisia.

Esseet liikkuvat eri aihepiireissä. Niissä käsitellään muun muassa feminististä huumoria, kiltin tytön syndroomaa ja kapeaa käsitystä maskuliinisuudesta.

Teoksen lähtökohtia kuvataan johdannossa. Köyhyystutkija Maria Ohisalo oli laatinut blogitekstin, jossa hän totesi, ettei ”tasa-arvo ole valmis”. Kirjailija-opettaja Arno Kotro kommentoi tekstiä, ja viestinvaihto johti heidät yhteisiin teetehkiin ja keskusteluihin.

Tasa-arvokysymyksiin perehtynyt lukija voi päätellä jo johdannon alkuosan luettuana, ettei teos tarjoa erityisen ravistelevia havaintoja sukupuolten epätasa-arvosta. Kirjoitukset ovat kuitenkin tärkeitä puheenvuoroja, ja erityisen ansiokasta on, että kirjoittajat eivät sorru kapulakielisyyksiin. Mukana on myös esseitä, jotka käsittelevät vähälle huomiolle jääneitä aiheita, kuten vammaisten naisten naiseuden ilmaisua.

KAPEAT LOKEROT

Kirjan avaa sateenkaariperheitä tutkinut Anna Moring esseellään,

joka antaa lukijalle eväitä sukupuolten moninaisuuden ymmärtämiseen. Kaksinapaista sukupuolijaottelua kritisoituaan Moring kuvaa napakalla otteella, miten tytöistä tuotetaan tyttöjä ja pojista poikia. Hän osoittaa, kuinka tiukassa näkemyssemme sukupuoliin liitetystä piirteistä istuvat. Uskomme sinnikkäästi, että pojat ovat kykenemättömiä kantamaan vastuuta teoistaan, joten tyttöjen täytyy kiihuhtaa apuun. Lapsuudessa omaksutut käsitykset siirtyvät aikuisuuteen, ja toistammekin ”miehet ovat Marsista ja naiset Venuksesta” -lausahduksia.

Juho Pylvänäinen ja Arno Kotro kirjoittavat hekin omissa esseissään kapeista sukupuoliloke-roista, joihin yksilöiden oletetaan mukautuvan. Feministisen miesjärjestön Miehet ry:n perustajiin kuuluva Pylvänäinen muistelee kouluaikojaan ja palaa kiusaamiskokemuksiinsa. Jouhevasti etenevä essee pohtii maskuliinisuutta ja miessukupuolen tuottamista.

Kokoelman räväkimmässä esseessä Kotron ruotii ”vinoa tasa-arvodiskurssia”. Hän muistelee, kuinka 1990-luvun alussa käytiin ”ällistyttävää keskustelua” miesten asevelvollisuudesta tasa-arvokysymyksenä. Keskustelun seuraaminen sai Kotron kiinnittämään huomiota muunkin tasa-arvokeskustelun yksipuolisuuteen: keskusteluissa demonisoitiin ja

vähäteltiin miessukupuolta. Kotron mukaan miehen on edelleen helppoa erottua edukseen, verrataanhan häntä myyttiseen turjake mieheen, jolla ei ole tunnetaitoja eikä kykyä sanalliseen ilmaisuun. Naisilla sitä vastoin on suuret paineet, sillä naissukupuolen yliveritaisuutta on todisteltu väsymättömästi.

KUINKA TASA-ARVOINEN SUOMI ON?

Poliitikko ja apulaispormestari Nasima Razmyarin mukaan tuuditautumme Suomessa ajatukseen, että meillä on asiat hyvin tasa-arvon suhteen. Tällöin on helppoa lausahtaa, tarvitseeko tasa-arvosta enää edes puhua. Razmyar painottaa esimerkin antamisen tärkeyttä. Hän toteaa, että poliittisilla toimijoilla on vaikutus siihen, mitä arvoja tuodaan esille päätöksenteossa. Samoin yritykset voivat pitää kiinni tärkeiksi kokemistaan arvoista ja esimerkiksi noudattaa nollatoleranssia seksuaalisessa

USKOMME, ETTÄ POJAT OVAT KYKENEMÄTTÖMIÄ KANTAMAAN VASTUUTA TEOISTAAN.

häärinnässä. Razmyarin essee on maltillinen puheenvuoro, josta jää puuttumaan terävin kärki.

Journalisti Maria Pettersson tarttuu samoihin teemoihin rohkeammalla otteella. Hän rökiittää kiintiöajattelua, mutta toteaa itsekin, että kiintiöitä vielä tarvitaan – valitettavasti. Petterssonin tekstiä on miellyttävää lukea, ja hän ujuttaa onnistuneesti mukaan huumoria. Tiesitkö, että suomalaisia pörssiyhtiöitä johtavat useammin Juha-nimiset miehet kuin naiset?

Vielä vähemmän valtakunnan kärkipaikoilla on nähty vammaisia, kansanedustajinakin vain yksi, Kalle Könkkölä. Vammaisten kohtaaman sorron arkipäiväisyydestä huolimatta vammaisuus on teema, joka usein edelleen unohdetaan tasa-arvokeskusteluissa.

Esseekokoelmassa vammaisten äänen tuo kuuluville taiteilija Jenni-Juulia Wallinheimo-Heimonen, jonka essee on pamfletin onnistunein ja tärkein teksti. Hän pohtii muun muassa vammaisten naisten voimaantumista ”Olemme naisia, emme vain vammaisia” -liikehdinnässä. Kun tilaisuuksiin kutsuttiin pukeutumisneuvoja ynnä muita opastajia, naiset päätyivät väittelemään, pitäisikö ”proteesi piilottaa vai tuunata tyrmäävän upeaksi”. Teksti herättää kaltaisessani vammattomassa lukijassa halun päästä keskustelemaan

lisää naiseuden, vammaisuuden ja kauneusihanteiden risteämisistä.

KOHTI VAIKUTTAVAA FEMINISTISTÄ VIESTINTÄÄ

Katleena Kortesuon, Saara Särmän ja Koko Hubaran esseitä yhdistää viestintä. Viestinnän asiantuntija Kortesus johdattaa lukijan sosiaalisen median aikakauteen ja väittää, että jokainen työ on nykyään julkista. Hän lupaa antaa neuvoja, miten feministin kannattaa toimia mediasa. Tekstistä jää kuitenkin hieman sekava vaikutelma, eivätkä esimerkiksi aina selkeyttä sanomaa.

Tutkija Särämä kirjoittaa huumorista. Hän väittää, etteivät vakavuus ja hauskuus sulje välttämättä toisiaan pois, ja nauru voi olla voimakas poliittinen teko, mistä Maria Petterssonin essee on oiva esimerkki. Karnevalisointi paljastaa sukupuolinormien järjettömyyden. Kuten Särämä muistuttaa, ensin normi täytyy havaita, vasta sitten voidaan käydä purkutöihin.

Toimittaja Hubara kertoo *Ruskeat tytöt* -blogin tarinan ja kuvailee samalla nousuaan julkisuuteen ja siirtymistään kirjallisuuden kentälle. Ei liene yllätys, että hän huomasi senkin olevan valkoinen. Hubaran mukaan siellä ”pätevät samat lainalaisuudet kuin journalismissakin” eli valkoisen cis-heteromiehen ääni on kuuluv.

KIRJOITTAMISEN AMMATTILAISTEN TAITO NÄKY

Esseekokoelma on hyvä johdatus sukupuolten tasa-arvoa koskeviin pohdintoihin, mutta aiheeseen syvemmin perehtyneille se ei anna paljonkaan uutta. Aiheesta kiinnostunut lukija saa kuitenkin mahdollisuuden peilata esseissä esitetyjä havaintoja omaan arkeensa. Koska monet kirjoittajat ovat viestinnän moniosaajia, kieli on elävää ja monin paikoin sopivan rentoa.

Tasa-arvokysymyksiin pureutuvan esseekokoelman saattaisi kuvitella sisältävän runsaasti vaikeita termejä ja käsitteitä. Huoli on onneksi aiheeton: ’intersektionaalisuus’, ’herruustekniikat’, ’poc-ihmiset’ – kaikki termit selostetaan selväsanaisesti.

Loppusanoissa Maria Ohisalo ja Arno Kotro toivovat antaneensa sytykkeitä tasa-arvokeskusteluun. Kokonaisuutena kokoelma jää kuitenkin melko laimeaksi. Mukaan olisi voinut ottaa rohkeampiakin puheenvuoroja. Ilahduttavaa on näkymien avaaminen harvemmin käsiteltyihin teemoihin, kuten kirjallisuuden tasa-arvokysymyksiin.

ERJA LAKKONEN
KT, FM, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto

Käytännöllinen opas vuorovaikutukseen

Ståhlberg, Leena (2019). *Pienryhmäohjaajan opas*. PS-kustannus. 169 sivua.

NIMENSÄ MUKAISESTI *Pienryhmäohjaajan opas* on käytännön opas ohjaustyötä tekeville. Ohjaustyö tulee nähdä pedagogisena jatkumona, jonka juoni muotoutuu tavoitteenasettelun ja suunnittelun kautta kohti aitoa kohtaamista ja oppijalähtöistä jatkuvan oppimisen prosessia. Ohjauksessa ja opetustyössä on useita tasoja, joista toinen äärilaita edustaa yksilöohjausta ja toinen suuryhmäopetusta. Väliin jää kuitenkin lukemattomia pienryhmäohjauksen tasoja erilaisine asiakasryhmineen. Juuri heidän parissaan työskenteleville teoksessa on konkreettisia menetelmiä ja työkaluja.

ENSIN TEORIA, SITTEEN MENETELMÄT

Opas on teemoitettu kahteen osaan: Ensimmäinen osa käsittelee pienryhmäohjausta kirjoittajan omien kokemusten ja teorian kautta. Toinen osa keskittyy pienryhmäohjauksen erilaisiin menetelmiin.

Oppaassa korostetaan ohjaajan roolia: ”Pienryhmäohjaajan keskeinen tehtävä on kannustaa nostaa esille sekä ryhmätoiminnassa että yksittäisen ryhmän jäsenen toiminnassa ilmenevät vahvuudet ja potentiaalit”. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan pienryhmäohjaajan ominaisuuksia ja kohtaamisen taitoja: ”KOH-

TAA – Kuuntele, Ole oma itsesi, Huomioi, Tue ja kannusta, Asetu toisen asemaan ja Arvosta.”

Kirjoittaja kuvaa pienryhmätoiminnan prosessin ennako-suunnittelusta alun orientointiin ja eri työskentelyvaiheisiin. On hyvä, että ohjaustoimintaa tarkastellaan monipuolisesti tilaratkaisut, aikataulut, ryhmän koko ja sen dynamiikka huomioon ottaen. Kirjoittaja pohtii lisäksi pariohjauksen tarjoamia mahdollisuuksia ja käytännön hyötyjä.

Oppaan toinen osa sisältää monipuolisen valmennuksellisen menetelmäpaketin. Kirjoittaja tarjoaa ohjaajalle itselleen hyödyllisiä reflektoinnin työkaluja. Harjoitukset on tarkoitettu toteutettavaksi pienryhmäohjauksen eri vaiheissa. Kirjoittaja kannustaa lukijaa kokeilemaan ja soveltamaan niitä oman ryhmänsä tavoitteiden mukaisesti. Pienryhmävalmennus kuvataan vaiheittain, ja monipuoliset liitteet auttavat lukijaa suunnittelemaan ja toteuttamaan omaa ohjaustoimintaa.

PERUSTANA KIRJOITTAJAN OMAT KOKEMUKSET

Leena Ståhlbergillä on monipuolinen kokemus pienryhmien ohjauksesta, kuten opinto-ohjauksessa, oppilaanohjauksessa sekä työhön- ja uravalmennuksessa. Suurin osa

oppaan neuvoista, ohjeista ja kokemuksista ei perustu tutkimustietoon vaan perustuu kirjoittajan omiin kokemuksiin ryhmäohjauksista, mikä on samalla sekä teoksen vahvuus että heikkous.

Lukija hyötyy monipuolisista menetelmistä, mutta toivoisin vielä kriittisempää arviointia omiin kokemuksiin nojanneista ryhmäohjauksista. Usein epäonnistumiset ryhmätoiminnassa ja niiden sanoittaminen lukijalle tekevät tilaa arvokkaille oppimiskokemuksille. Asiakkaidenkin ääni olisi ollut syytä tuoda esiin vielä vahvemmin.

Käytännöllinen opas on hyödyksi erityisesti pienryhmäohjausta omassa työssään toteuttaville ohjaajille, valmentajille, opettajille ja muille ohjausta tekeville eri alojen ammattilaisille. Ennen kaikkea siitä hyötyvät ne, jotka haluavat kehittää aitoa kohtaamista, vuorovaikutusosaamista ja dialogia omassa asiakastyössään.

JANI SIIRILÄ

FT, yliopettaja
Haaga-Helia – Ammatillinen
opettajakorkeakoulu

Mainettaan parempi ideologia

Freeden, Michael (2019). Mitä on ideologia? Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin 2019. 154 sivua.

BRITTIÄINEN POLITIIKAN tutkija Michael Freeden kysyy, ansaitsevatko ideologiat huonon maineensa. Kirjan pääväite on, että ideologiat ovat politiikan välineitä. Niitä kuvataan kirjassa poliittisiksi perinteiksi, jotka innostavat yksilöitä ja ryhmiä poliittiseen toimintaan. Freedenin mukaan ”kaikki” ei ole ideologista, vaan kaikilla poliittisen ajattelun muodoilla on ideologinen ulottuvuus (s. 79). Ideologiat eivät ole ehtymässä, vaikka päinvastaista on väitetty.

Filosofien mukaan ideologia on heikkolaatuista ajattelua, mikä ei ole estänyt filosofeja olemasta myös ideologeja, vaikka he eivät tätä rooliaan korostaisikaan.

Ideologia-sanan keksijä, ranskalainen kreivi Antoine Destutt de Tracy (1754–1836) halusi luoda ideoita tutkivan tieteen, mikä sopi Freedenin mukaan hyvin 1800-luvun ranskalaiseen positivismiin. Yhteiskuntaa voi tutkia yhtä täsmällisesti kuin luontoa.

KLASSIKKOJEN MARSSI

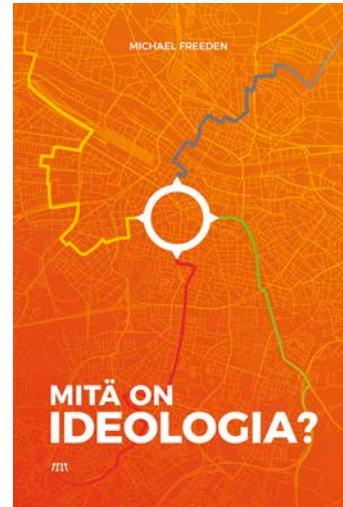
Freeden marssittaa teoksessaan esiin useita ajattelijoita, jolloin ideologian käsite saa historiallista syvyyttä. Karl Marxille (1818–1883) ideologia merkitsi hallitsevia ajatuksia, jotka ovat hallitsevan luokan ajatuksia. Intressien suodattaminen ideologian läpi antaa

vaikutelman yleisesti hyväksytyistä ja rationaalisista totuusväitteistä. Ideologialla on saksalaissosiologi Karl Mannheimin (1893–1947) mukaan myös psykologisia ja tiedostamattomia sekä rituaalisia ilmenemisen muotoja. Hän esitti ideologian kaikkien historiallisten ja yhteiskunnallisten ympäristöjen heijastukseksi, ei yksin hallitsevien ryhmien.

Hallitseva luokka voi harjoittaa ideologista hegemoniaa politiikan lisäksi monilla kulttuurisilla keinoilla, väitti italialaisteoreetikko Antonio Gramsci (1891–1937). Ideologiaa voi siten pitää ajattelukäytäntönä, joka limittyy aineellisiin ja havaittaviin käytäntöihin. Tässä mielessä jokainen voi olla filosofi. Ideologia on jotain meissä ja meille tapahtuvaa – ranskalaisfilosofi Louis Althusserin (1918–1990) mukaan ideologia leviää julkisuuden piiristä myös yksityiselle alueelle.

Amerikkalainen antropologi Clifford Geertz (1926–2006) esitti ideologiat kulttuurisymbolien järjestelminä, jotka kantavat sosiaalista merkitystä. Symbolit ilmentävät todellisuutta ja tarjoavat kartat, joita ilman yksilöt eivät voisi suuntautua yhteiskunnassaan.

Ideologisilla perinteillä voi olla huomaamattomasti vaihtelevia lyhytaikaisia jatkuvuuksia.

Ludwig Wittgensteinin (1889–1951) tunnetun lanka-analogian mukaan langan lujuus ei riipu yksittäisistä säikeistä, vaan joukosta limittäisiä kuituja, jotka vaihtuvat huomaamatta. Esimerkiksi erilaisilla liberalismeilla on niin limittäisiä kuin erillisiä piirteitä. Sanat saavat merkityksensä merkitysten verkostossa. Kaikki liberalismit korostavat vapautta, mutta mitä ’vapaus’ kulloinkin ja kenellekin tarkoittaa, voi vaihdella suuresti.

SAMOISTA KÄSITTEISTÄ ERILAINEN KAAVA

Eri ideologiat sisältävät eri aikoina vaihtelevia poliittisia ydinkäsitteitä, kuten vapaus, tasa-arvo, auktoriteetti, demokratia ja oikeudet, joita yhdistellään kaavoiksi. Muut poliittiset käsitteet saavat merkityksensä suhteessa ydinkäsitteisiin ja kaavoihin. Siten eri yhteiskuntaryhmät voivat tehdä osin samantyyppisistä aineksista varsin erilaisia huttuja. Syyskuun toisen päivän uutinen

IDEOLOGIA ON JOTAIN MEISSÄ JA MEILLE TAPAHTUVAA.

on suurituloisimman promillen suhtautuminen köyhiin ja työttömiin, jotka eivät tiemmä kanna vastuuta ja ovat siten itse syyllisiä tilanteeseensa. Perityn omaisuuden kasvattaminen ja siirtäminen jälkipolville on sitä vastoin erityisen vastuullinen tehtävä.

Biologia ja taloustiede ovat Freedenin mukaan konservatiiveille kaksi tiedettä ylitse muiden. Talouden kaikkivaltaisuus liittyy vähintään yhtä selvästi uusliberaaliin fundamentalismiin. Biologia ja jälleen kerran esiin kaivetut väitteet siitä, että ihmisen kehitys olisi vain geneistä kiinni, voivat vaikuttaa koulutuspolitiikkaan uusina taka-askelina ja oikeutta säästöt.

Ideologioita paitsi tuotetaan, myös kulutetaan, ja ne alkavat elää omaa elämäänsä riippumatta siitä, mitä niiden muotoilijat ovat ehkä alun perin tarkoittaneet. Käytännön politiikassa epämääräisyys on hyve, ei haitta. Keskustelun ideologisointi koostuu kirjoittajan mukaan hienovaraisesti hämmennetyistä rationaalisista ja ei-rationaalisista argumenteista. Eri ideologisiin suuntauksiin liittyy myös erilainen käsitys ajasta. Freeden pitää ideologioiden piirteinä sitä, että ne ”yhdistävät valikoivasti sekä diakroniset että synkroniset tosiseikat neuvokkaan mielikuvituksen verkkoon” (s. 89).

MAKRO JA MIKRO

Freeden jakaa ideologiat kahtia. Yhtäällä ovat makroideologiat, kuten liberalismi, konservatismi, sosialismi ja fasismi. Toisaalla ovat mikroideologiat, jotka voivat heijastella globaalia samankaltaistumista, kuten mcdonaldisaatiota mutta myös erilaistumista, ideologioiden fragmentoitumista. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat nostaneet esiin niin vaihtoehtoiset elämäntyyli, osallistuvan demokratian kuin erilaisten ryhmien kunnioittamisen, mutta fragmentaatio voi toisaalta tehdä yksilöt alttiimmiksi kontrollille ja manipulaatiolle.

Kirjoittaja pohtii, millaisin analyttisin välinein voisi tutkia uutta nostetta saaneita ideologiaperheitä, joita ovat esimerkiksi vihreys, feminismi ja nationalismi, jotka eivät makroideologioiden tavoin väitä agendaansa kaiken kattavaksi. Uudet feminismin suunnat eroavat varhemmista muun muassa siinä, ettei enää kamppailla yksin vallitsevien poliittisten käsitteiden, kuten vapauden ja oikeudenmukaisuuden, merkityksistä vaan pyritään myös politisoimaan ”epäpoliittisia” käsitteitä.

Kirja loppupuolella paneudutaan myös visuaaliseen sekä tunteisiin vetoavaan esitystapaan. Diskurssien maailmoja käsittelevässä luvussa erityisen havainnol-

linen on Amerikan vuoden 1776 itsenäisyysjulistuksen ote nähtynä politiikan filosofin, kriittisen diskurssianalyttikon ja ideologian analyttikon silmin (s. 124–126).

Freeden katsoo, että jälkistrukturalistit ja -marxilaiset käyttävät ’ideologiaa’ abstraktina teknisenä terminä. Sitä pidetään hämmärrettyinä tapana esittää todellisuutta. Ideologia pakottaa elämään rakenteellisen tai psykologisen pakon maailmassa, jossa ”pakotiet on merkitty huonosti ja osoittautuvat tavallisesti umpikujiksi” (s. 130). Ideologioista puhuminen yksikön sijasta monikossa muistuttaisi siitä, etteivät kaikki diskurssit kuitenkaan ole hegemonisia.

Mitä on ideologia -teosta voi suositella aihepiiristä kiinnostuneille. Hyvin jäsentyneenä ja sivumääräänsä nähden varsin monipuolisena se soveltunee yliopistojen oppikirjaksi. Frankfurttin kriittisen koulun ajattelijoiden esittelyä jää tosin kaipaamaan. Koulutuspolitiikasta kirjassa ei erikseen puhuta, mutta se, mitä politiikasta puhutaan, sopii myös koulutuspolitiikkaan, joten kirja on tältäkin kannalta hyödyllinen jäsenyys.

JUSSI ONNISMAA

FT, dosentti, työnohjaajakouluttaja
Werka kehitys Oy

TEKSTI: ERJA LAAKKONEN
 KUVA: HANNA LAALON ARKISTO

”Mitä piilee yrittäjyyttä painottavien kasvatustavoitteiden takana?”

Tohtorikoulutettava **Hanna Laalo**, 31, tarkastelee kriittisesti akateemista koulutusta uudistavaa yrittäjyysasetosta.

MINUSTA TULI TUTKIJA, vaikka poiketen monista kollegoistani en opiskeluaikani tähdännyt tälle uralle. Valmistuttuani kasvatustieteen maisteriksi vuonna 2012 ajauduin töihin yrittäjyyden projektitutkijaksi Turun yliopiston kauppakorkeakouluun. Uusi ympäristö avarsi ajatteluani, mutta aloin pian kaivata tutumpien aiheiden pariin. Aloitin tohtorikoulutettavana kasvatustieteiden laitoksella vuonna 2015. Vuosien mittaan itsenäinen ja pitkäjänteinen tutkijan työ on alkanut tuntua yhä enemmän omalta.

Luin aikuiskasvatustiedettä sivuaineena ja suuntauduin pedagogisissa opinnoissa aikuisopetukseen. Alan tutkimuksessa minua kiehtovat poikkitieteellisyys ja monipuolisuus, joiden avulla ihmistä ja aikuisuutta on mahdollista katsoa ja ymmärtää monelta kantilta.

Tutkimuksessa minua vetävät puoleensa asiat, joista ärsyynyn, esimerkiksi elämäntaito-oppaiden ja -valmennusten kapeat ja normatiiviset tulkinnat siitä, kuinka elämää tulisi elää. Ärsytyksestä kumpusi myös väitöskirjaani innoittanut kiinnostus yrittäjyyskasvatuksen yltiöpositiivisuuteen ja piilevään poliittisuuteen.

JOS EN TUTKISI, työskentelisin toimittajana. Olen moneen suuntaan utelias, ja etenkin politiikka ja

Hanna Laalo hoitaa tohtoriopintojensa ohessa Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuran tiedottajan pestiä.

kulttuuri kiinnostavat. Tarkkailen maailmaa mieluiten sivusta, mutta toivon, että töistäni olisi hyötyä ja iloa muille kuin itselleni. Kieleen ja kirjoittamiseen suhtaudun intohimoisesti siitäkin huolimatta, että kirjoittaminen on minulle useimmiten hidasta ja vaihalloista.

YRITTÄJYYDEN EETOS AJAA IHMISET JATKUVASTI TARKKAILEMAAN JA TYÖSTÄMÄÄN ITSEÄÄN.

AIKUISKASVATUSTIEDETTÄ TARVITAAN yhteiskunnassa pitämään yllä kriittistä tietoisuutta, edistämään tasa-arvoa ja puolustamaan humanismia. On huolestuttavaa, että egoistisesta ja viileän rationaalisesta ajattelusta on tullut yhteiskunnassamme tavallista ja luonnollista, samalla kun siitä poikkeaminen saatetaan leimata naiiviksi idealismiksi tai epäonnistumiseksi. Kun huomio on yksilöiden välisessä kilvoittelussa, on vaarana, että ihmiset käyttävät elämänsä loputtomaan itsensä optimointiin solidaarisuuden kustannuksella.

PARAIKAA TUTKIN, miten yrittäjyys asettuu yliopistokoulutuksen eettiseksi ohjenuoraksi määrittelemään akateemisen koulutuksen tarkoitusta ja opiskelijoiden käsityksiä itsestään.

Koulutuspoliittisten päämäärien taustalla on aina arvolatautuneita olettamuksia ja valtapyrkimyksiä. Niitä on tarpeen analysoida kriittisesti, koska kyseenalaistamatta omaksutuilla ajattelutavoilla saattaa olla arvaamattomia käytännön seurauksia. Koulutuksessa ja kasvatuksessa yrittäjyyden eetos ei merkitse ainoastaan yrittäjyysuralle valmistamista vaan myös sisäisesti yritteliäiden kansalaisten kasvattamista. Lupaamalla, että menestys on valinta ja itsestä kiinni, se ajaa ihmiset jatkuvasti tarkkailemaan ja työstämään itseään. Tällaisen ajattelun on arvioitu altistavan neuroottisuudelle, riittämättömyyden tunteille ja uupumukselle.

ESIKUVANA PIDÄN tutkijoita, joilla on profiloitumispaineista huolimatta pookkaa rikkoo rajoja, poikea valtavirrasta ja innostua uusista ilmiöistä. Väitöstudiumukseni keskeisiä innoittajia ovat olleet Ulrich Bröcklingin ja Nikolas Rosen kirjoitukset yrittäjämistä, Miikka Pyykkösen yrittäjyyden eetoksen analyysit, Esko Harnin kriittiset ja omaperäiset yrittäjyyskasvatustutkimukset sekä Katri Komulaisen, Seija Keskitalo-Foleyn, Maija Korhosen ja Sirpa

Lappalaisen toimittama teos *Yrittäjyyskasvatus hallintana* (Vastapaino 2010). Hallinnan näkökulma yrittäjyysajatteluun ja yrittäjyyskasvatukseen mahdollistaa normatiivisten olettamusten haastamisen ja toisenlaisen todellisuuden ja toimijuuden tunnustelun.

SEURAAVAKSI HALUAISIN PEREHTYÄ sosiologiseen tekstien ja kirjallisuuden tutkimukseen ja analysoida esimerkiksi yrittäjämistä vastatulkintoja nykykirjallisuudessa. Myös nuorten aikuisten kokemien menestyspaineiden ja selviytymiskeinojen tutkiminen narratiivisella ja etnografisella tutkimuksella kiinnostaa. Ideat ovat vielä hataria, koska ajatukset ovat intensiivisesti väitöskirjan loppuunsaattamisessa.

KOLLEGOILTANI SAAN oivalluksia, jotka nostavat omani uudelle tasolle. Kirjoitusprojektit erilaisten ja eri alojen ihmisten kanssa ovatkin työssäni antoisimpia. Pidän tärkeänä, että voin jakaa työkalujen kanssa yliopistotyön turhautumista ja juhlistaa harvoja tähtihetkiä, kuten apuraha-arpajaisvoittoja. Laiksemme ikioma big band KasvaBeat tuo piristystä toisinaan ankeaan akateemiseen arkeen.

KUN EN TUTKI, luen kaunokirjallisuutta, käyn teatterissa, kirjoitan lyhytproosaa pöytälaatikkoon ja juoksen. Arvostan suuresti vapaa-aikaa, ja siksi pyrin viettämään illat ja viikonloput töiden sijaan muiden kiinnostavien asioiden ja tärkeiden ihmisten parissa.

Klassikko, johon palaan

Hayao Miyazakin *Henkien kätkemä* teki aikoinaan lähtemättömän vaikutuksen ja on minulle edelleen tärkeä elokuva. Kuten muutkin Miyazakin fantastiset animaatiot, se on nerokas, humoristinen, haikaa ja lohdullinen – parasta mahdollista ruokaa mielikuvitukselle!

Sarja vie aikuiskasvatuksen tutkijan arkeen ja verkostoihin. Sen tuottaa Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

Tavataan Kasvatustieteen päivillä

Aikuiskasvatus on mukana Kasvatustieteen päivillä 21.–22. marraskuuta Joensuussa kahdella ohjelmalla. Tule keskustelemaan innoittavista klassikoista ja päivitä taitosi tiedetekstin kirjoittamisessa.

Nina Hjelt

Juha Suoranta

KLASSIKON PALUU -TEEMARYHMÄ

Mikä teos sinua on puhutellut? Mitä se on antanut työhösi kasvatustieteen parissa: tutkijana, opettajana, opiskelijana?

Tutki kirjahyllyäsi, poimi itseäsi puhutellut teos ja valmistele siitä kymmenen minuutin mittainen puheenvuoro.

Keskustelua alustavat aikuiskasvatuksen professori **Juha Suoranta** ja Kansanvalistusseuran koulutus suunnittelija **Nina Hjelt**. Samalla syntyy ensimmäisiä säkeitä kasvatustieteen klassikoiden kaanoniin. Aikuiskasvatus tuo teokset lukijoilleen Klassikon paluu -sarjassa.

Lisätiedot: bit.ly/klassikon_paluu_teema

KUINKA YLITÄN KOTIMAISEN TIEDELEHDEN JULKAISUKYNNYKSEN? -KIRJOITTAJATYÖPAJA

Tiedelehtien tekijät avaavat työpajassa tieteellistä julkaisuprosessia haasteineen sekä kirjoittajan että toimituksen näkökulmasta. Saat palautetta tekstistäsi turvallisessa ja luottamuksellisessa hengessä.

Työskentely hyödyttää etenkin jatko-opiskelijoita, mutta siitä on hyötyä kaikille tieteellisiä tekstejä kirjoittaville ja maisterivaiheen opiskelijoille.

Valitse enintään 9 000 merkin mittainen käsikirjoitus: tutkimusartikkeli, väitöskirjan luku tai näkökulmateksti. Lähetä se viimeistään 7. marraskuuta osoitteeseen anna-maija.tuuliainen@juu.fi. Kerro viestissäsi, mihin erityisesti kaipaat palautetta. Työpajaan mahtuu enintään 15 osallistujaa.

Työpajan ohjaavat päätoimittajat **Janne Varjo** Kasvatuksesta ja **Ulpukka Isopahkala-Bouret** Aikuiskasvatuksesta. Palautetta antavat myös toimittaja ja varapäätoimittaja **Anna-Maija Tuuliainen** Kasvatuksesta ja toimituspäällikkö **Terhi Kouvo**, toimituspäällikkö Aikuiskasvatuksesta.

Lisätiedot: bit.ly/tiedelehtien_kirjoittajapaja

Ulpukka
Isopahkala-Bouret

Janne Varjo

Anna-Maija Tuuliainen

Terhi Kouvo

IN MEMORIAM

Aikuiskasvatuksen tutkijayhteisö menetti aktiivisen jäsenensä

Aikuiskasvatuksen tutkijana Tarita Riikonen (1974–2019) oli paremman ja inhimillisemmän yhteiskunnan rakentaja, jonka foorumeita olivat *Aikuiskasvatuksen* toimituskunta ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

Aikuiskasvatuksen toimituskunnassa Tarita työskenteli paneutuvalla ja kannustavalla otteella. Hän valmistautui kokouksiin huolellisesti, puki kirjoittajapalautteensa rakentavan kriittiseen muotoon ja vei keskustelua aina eteenpäin. Keskinäisessä vuorovaikutuksissa Tarita oli vahvasti läsnä, lämmin ja lempeä.

Sosiaalinen ja kulttuurinen syrjäytyminen ja tasa-arvokysymykset innoittivat Taritaa tutkijana. Hän väitteli kasvatustieteen tohtoriksi Turun yliopistossa vuonna 2009 aiheenaan ikääntyvien asema ja kokemukset työelämän muutoksessa.

Tarita oli yksi hyvinvointivaltion naisia käsitelleen *Aikuiskasvatuksen* teemanumeron (3/2016) toimittajia. Numerossa hahmoteltiin esiin kulttuurista profilia Sari Sairaanhoidajasta, jonka elämänsä käänteiden kautta etsittiin suhdetta aikuiskasvatuksen haasteisiin. Kokonaistee-
maksiksi nousi hoivasivistyksen idea.

Kollegat toimituskunnassa ja tutkimusseurassa

ANNIKA PASTUHOV & PETRI SALO

Kansalaisuus osallisuutena puutyökurssilla – Etnografinen tutkimus kansalaisopiston senioreiden kädentaitojen kurssilla

Artikkelissa paneudutaan kansalaisuuteen ja siihen, miten se ilmenee kansalaisopiston kurssilla. Tutkimuskysymykseen, millä tavoin kansalaisuus ilmenee osallisuutena kansalaisopiston senioreiden puutyökurssilla, haetaan vastausta etnografisella tutkimusmenetelmällä. Etnografinen kenttätyö toteutettiin senioreiden puutyökurssilla yhden kevätlukukauden aikana. Kurssi oli harrastusperustainen ja omaehtoinen työyhteisö, jossa korostui tekemisen itseisarvo. Sen keskeiset kulttuuris-sosiaaliset erityispiirteet olivat huolenpito, avuliaisuus, avoimuus, toisten arvostus ja suvaitsevaisuus. Ne loivat vastavuoroisten kohtaamisten tiloja. Kurssin kulttuuris-toiminnalliset erityispiirteet, kuten ahkeruus, huolellisuus, esteettisyys, tarkkuus ja säästeliäisyys, puolestaan määrittivät sekä

yhteisöllisyyden että toiminnallisuuden lähtökohdat ja reunaehdot. Puutyökurssi toimi osallistujille työelämän jatkumona ja elämänprojektin peruskivenä, ja osallistujat saivat etäisyyttä eläkeläisrutiineihin. Näin he myös saivat keinoja hallita joitakin haasteita. Puutyökurssin mahdollistamaa osallisuutta voi pitää vaihtoehtoisen elämänhallinnan tavoitteluna ja vapaan sivistystyön kansalaisuutta siten yhdenlaisena vaihto- ja omaehtoisena osallisuutena.

Asiasanat: kansalaisuus, osallisuus, kansalaisopisto, vapaa sivistystyö, etnografia

Aikuiskasvatus 39(3), 182

ANNIKA PASTUHOV & PETRI SALO

Citizenship as inclusion on a woodworking course – An ethnographic study on a handicrafts adult education course for seniors

This article focuses on the concept of citizenship, and on its expressions on a woodworking course in an adult education centre. The research question is: how is citizenship expressed as inclusion on a woodworking course for seniors in a Finnish adult education centre? We use an ethnographic research method to approach the question: ethnographic fieldwork on the woodworking course was completed during one spring semester. The course was a leisure-based, voluntary community where productivity was considered an intrinsic value. The essential socio-cultural characteristics of this community were mutual care and help, openness, respect and tolerance. These characteristics provided spaces for mutual encounters. Cultural-functional characteristics of the course, such as diligence, meticulousness, aesthetic values and thrift, framed and defined both the communal

and functional aspects of the community. Participants of the course perceived it as a continuation of working life and as a cornerstone of their life project, also granting them a certain distance to pensioners' routines. Thus, the participants received coping tools for life's challenges. Inclusion, made possible by the woodworking course, can be seen as an alternative way of managing one's own life. In this sense, citizenship, as it is expressed in liberal adult education, can be viewed as an alternative, independent form of inclusion.

Keywords: citizenship, inclusion, adult education centre, liberal adult education, popular education, ethnography

Aikuiskasvatus 39(3), 182

AILA PIKKARAINEN, PÄIVI HÖKKÄ, KATJA VÄHÄSANTANEN, SUSANNA PALONIEMI & ANNELI ETELÄPELTO

Ikääntyneet aikuiset kuntoutustyöntekijöiden puheessa – Työn kohteesta osallistuvaksi aikuiseksi?

Artikkelissa kuvataan kuntoutustyöntekijöiden puhetta ikääntyneistä aikuisista ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa. Aineisto koostuu kuudesta kuntoutustyöntekijöiden moniammatillisesta fokusryhmäkeskustelusta, jotka toteutettiin kuudessa kuntoutuslaitoksessa. Aineisto analysoitiin diskurssianalyysiä hyödyntäen. Kuntoutustyöntekijöiden puheesta tunnistettiin viisi puhetapaa, joista arviointipuhe liittyi sosiaali- ja terveysalan (sote) kontekstiin, ohjaus- ja riskipuhe asiakkaiden oppimisen ja muutoksen kontekstiin sekä toiseus- ja oivalluspuhe työntekijöiden asiantuntijuuteen. Kuntoutuksessa tavoitellusta asiakaslähtöisyyden periaatteesta huolimatta työntekijöiden arviointi-, ohjaus- ja riskipuhetavoissa ikääntyneet aikuiset kuvattiin kuntoutustyön kohteina, joskin kussakin puhetavassa eri painoituksin ja näkökulmin. Toiseuspuheessa ilmaistiin ensisijaisesti vierautta vanhuuden ikävaihetta

ja ikääntyneitä asiakkaita kohtaan sekä asiakasryhmän herättämiä tunteita. Oivalluspuheessa ikääntyneet aikuiset kuvattiin asiakasryhmänä, joka sai työntekijät tarkastelemaan omaa osaamistaan ja ammatillisuuttaan sekä rutinoitunutta kuntoutustyötä. Siinä tuli liittää esille oman työn ja koko organisaation kehittämisaikajatuksia. Tulosten pohjalta voidaan keskustella siitä, toteutuuko ikääntyneiden aikuisten oikeus yhdenvertaisiin ja monipuolisiin kuntoutuspalveluihin, joissa on läsnä kuunteleva ja kunnioittava asiakaslähtöinen ohjaus- ja neuvontatyö ilman yleistäviä vanhus-tamisen sivumerkityksiä.

Asiasanat: ikääntyneet aikuiset, käsitykset, ammattilaiset, diskurssianalyysi, ryhmäkuntoutus

Aikuiskasvatus 39(2), 194

AILA PIKKARAINEN, PÄIVI HÖKKÄ, KATJA VÄHÄSANTANEN, SUSANNA PALONIEMI & ANNELI ETELÄPELTO

Older adults in the discourses of rehabilitation professionals: From object to participating adult?

This article describes a study on how rehabilitation professionals talk about older adults in group-based rehabilitation. The study utilized a discursive approach. The data consists of six multiprofessional focus group discussions in six rehabilitation centers in different parts of Finland. Five types of discourse were identified: a discourse of evaluation was framed in the context of the social and health care sector; discourses of counselling and risk in the context of learning and change; and discourses of otherness and insightfulness in the context of professional work. Regardless of attempts to adopt a client-centred principle, older adults were objectified with varying emphases in the first three discourses. In the otherness discourse, professionals described unfa-

miliarity with old age and older people as a client group as well as the different emotions the group evokes. In the insightfulness discourse, professionals described older adults as stimuli for critically scrutinizing their professional competence, work routines and institutional settings. Older adults should have access to rehabilitation interventions in which a listening, respectful, and genuine client-centred approach is followed, without any generalizing connotations of ageing.

Key words: older adults, conceptions, professionals, discourse analysis, group rehabilitation

Aikuiskasvatus 39(2), 194

Uraohjaajien osaaminen ja haasteet työelämän murroksessa

Artikkelissa tutkitaan uraohjaajien kokemuksia heidän tarvitsemastaan osaamisesta ja kohtaamistaan haasteista työelämän murroksessa. Osaamisen ja haasteiden tutkimuksella voidaan tunnistaa uraohjauksen kriittisiä kysymyksiä sekä lisätä ohjauksen laatua ja tehokkuutta. Aineisto koostuu yhdeksästä avoimesta asiantuntijahaastattelusta, jotka analysoitiin luokittelevalla sisällönanalyysillä. Uraohjaajien kokemukset tarvitsemastaan osaamisesta jakautuivat kahteen pääluokkaan: 1) uraohjauksen tuntemus ja soveltaminen, 2) uraohjaajien resilienssi ja metakognitiiviset kyvyt. Kokemukset työn haasteista jakautuivat kolmeen pääluokkaan: asiakasrajapinta, uraohjaajien toiminta ja yhteiskunnallinen viitekehys. Tulokset myötäilevät olemassa olevia uraohjauksen normatiivisia osaamis-

viitekehyksiä, mutta tutkimuksessamme erityisesti korostunut psykologinen osaaminen on heikosti läsnä näissä viitekehyksissä. Teeman korostuneisuus uraohjaajien kokemissa osaamistarpeissa ja haasteissa heijastelee heidän asiakkaidensa tilanteita sekä alati muuttuvaa, kiivastahtista työelämää, josta tarpeet kumpuavat. Olennaista on, miten uraohjaajat pystyvät tulevaisuudessa tukemaan merkityksellistä ja kestävää ura- ja elämänsuunnittelua sekä samalla vastaamaan yhteiskunnan ja yksilöiden muuttuviin tarpeisiin.

Asiasanat: uraohjaus, osaaminen, kompetenssit, kestävä ura, työelämän murros

Aikuiskasvatus 39(3), 208

Competences and challenges of career guidance counsellors in a changing working life

This article examines the perceived skills and competence needs of career guidance counsellors, as well as the challenges they face in the constantly changing society and working life. Research on competences and challenges helps to identify critical issues and to increase the quality and effectiveness of career guidance. The data consisted of nine open expert interviews, which were analyzed by classifying content analysis. The interviewees' perceived needs regarding skills and competences were classified in two main categories: 1) the knowledge and application of career guidance and 2) the resilience and metacognitive abilities of career guidance counsellors. Perceived challenges were divided into three groups: customer interface, counsellor functioning and societal framework. The results are mainly in line with previous career guidance counsellor qualifica-

tion frameworks. However, the psychological competence, which has been particularly emphasized in this study, is weaker in the previous frameworks. The emphasis of the psychological competence in both the skills and challenges of career guidance counsellors reflects the situations of their clients as well as the ever-changing, intensive working life from where these needs stem from. A crucial question is how career guidance counsellors in the future can support meaningful and sustainable career and life planning, all the while responding to the changing needs of individuals and society.

Key words: career guidance, skills, competences, sustainable careers, changing working life, disruption

Aikuiskasvatus 39(3), 208

Translation: Markus Palmén

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura (ATS) tiedottaa

OSALLISTU 2019

Tiedejulkaisemisen päivät

Aika ja paikka: 8.–9. lokakuuta, Tieteiden talo, Helsinki

Teema: ”Avoimuus, vastuullisuus ja kieli”

Lisätiedot: [tiedejulki.fi](#)

Mimer-verkoston konferenssi

Aika ja paikka: 5.–6. marraskuuta, Linköping University, Linköping

Lähetä paperisi työkongressiin viimeistään 4.10.2019, annika.pastuhov@liu.se

Lisätiedot: old.liu.se/mimer?!=sv

ETMU Days

Aika ja paikka: 14.–15. marraskuuta, Tampereen yliopisto, Tampere

Teema: ”Solidarity, participation and politics”

Pääpuhujat: Dr. Prem Kumar Rajaram (Central European University, Itävalta), Dr. Elisa Pascucci (Helsingin yliopisto) ja Dr. Nira Yuval-Davis (University of East London, Yhdistynyt kuningaskunta)

Lisätiedot: events.tuni.fi/etmu2019

Kasvatustieteen päivät

Aika ja paikka: 21.–22. marraskuuta, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu

Teema: ”Oppimisen maisemat muuntuvat - entäpä sitten?”

Pääpuhujat: Senior Lecturer Lucila Carvalho (Institute of Education, Massey University Uusi-Seelanti) ja Kasvatustieteen professori Minna Huotilainen (Helsingin yliopisto)

Lisätiedot: uef.fi/web/kt-paivat2019

OSALLISTU 2020

Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivät

Aika ja paikka: 13.–14. helmikuuta, Lapin yliopisto, Rovaniemi

Teema: ”Elämän kestävä vastuu”

Lisätiedot: aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi/tutkimuspäivät

NERA 2020

Aika ja paikka: 4.–6. maaliskuuta, Turun yliopisto, Turku

Teema: Rethinking the futures of education in the Nordic countries

Pääpuhujat: Professor Fazal Rizvi (University of Melbourne), Professor Kirsti Klette (University of Oslo), Professor Risto Rinne (University of Turku)

Lähetä abstrakti viimeistään 15. marraskuuta.

Lisätiedot: <https://nera2020.fi>

LIITY JÄSENEKSI

Tiedeseuran jäseneksi voi liittyä jokainen aikuiskasvatuksesta kiinnostunut, alalla toimiva tai tutkimusseuran toiminnasta kiinnostunut henkilö tai yhteisö.

Lisätiedot: aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi/jasenyys

OSALLISTU KESKUSTELUUN SOMESSA

verkkosivuilla: aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi/tutkimuspäivat

Facebookissa: facebook.com/aikuiskasvatuksentutkimusseura

Twitterissä: twitter.com/aikuiskasvatus

ATS on vuonna 1940 perustettu tieteellinen yhdistys, joka kehittää alan kansallista ja kansainvälistä tieteellistä tutkimusta, osallistuu alan tiede- ja koulutuspolitiikkaan sekä vahvistaa vuoropuhelua tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja politiikantekijöiden välillä.

.3511

Milloin on aikaa lukea? Aina!

Aina-verkkomedia

- Kriittistä ajattelua ja tutkittua tietoa.
- Syväluotaava juttupaketti kuukausittain.
- Ajaton ja ajassa kiinni.

Median tärkein arvo on sivistys.

AINA

www.ainamedia.fi

Kustantaja: KVS